

2018/5 • XXV. évf. 5. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMA²⁵GAZIN

Fotó: Vogt Gergely

A TARTALOMBÓL:

4. A Téka együttes megalakulása
Lányi György
6. 2018 – MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV
Bajcsy-Zsilinszky Endre
KÓKA ROZÁLIA ROVATA
8. Először Gyimesben
Szávai József
10. Világzene és klasszikus zene
Weyer Balázs
12. Parasztok Atmoszférában
Török Ferenc
14. MAGTÁR
Kacsirek Ottó: Angyalok törvénye
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
16. Keskeny ösvényen, dalolva
Grozdzits Károly
23. TALLÓZÓ Móra Ferenc: Tedeum
P. VAS JÁNOS ROVATA
24. A felújított Hagyományok Háza
Orbán Viktor
Fotó: Dusa Gábor
29. Tündérváros Montevidéóban
Lévainé Kovács Marian
33. BUKOVINA, BUKOVINA – XI.
Utam végén visszanezék
Az első pályamódosításom
Kóka Rozália
36. Bíró József táncművész emlékére
Zsirai László
38. A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN
Dárdai János: „Élet rajz”
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
45. Üzbegisztáni útibeszámoló
ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Juhász Katalin
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

A Nemzet Művésze díjban részesült Budai Ilona népdalénekes és Kunkovác László fotóművész, néprajzkutató, amelyet 2018. november 5-én vehettek át a Pesti Vigadóban. Gratulálunk!

„Honnan járják, honnan hozták?”

Fotó: Halász Gábor

Augusztus 24., a „Birtalan-nap” körüli időszakban a „Fölszállott a páva” Alapítvány stábjá Balogh Júlia elnökasszony felkérésére dokumentumfilmet forgatott Novák Péter rendezésében, Széken. A film abból az alkalomból készült, hogy Novák Ferenc koreográfus, néprajzkutató hatvan éve, Korniss Péter fotóművész pedig ötven éve kezdte meg gyűjtőmunkáját a községben. Novák egyetemi szakdolgozatát is Székéről írta az ELTE Néprajzi Tanácskén. (A szakdolgozat 2000-ben megjelent a Planétás Kiadó „A széki hangszeres népzene” című kötetében, 2016-ban pedig a „Tánc, élet, varázslat” című könyvben, a Hagyományok Háza kiadásában.)

1968-ban Korniss Péter is elkísérte barátját egy gyűjtőútra. A fantasztikus élmények hatására a továbbiakban munkásságát a népművészetnek szentelte. A következő években végzett, hagyományt megőrkítő tevékenysége, mely az egész Kárpát-medencére kiterjedt, világsikert hozott a számára. Ezt tanúsítják 2018-ban rendezett csodálatos és nagy sikerű kiállításai a Nemzeti Galériában és Szalóki Károly Vár-fok Galériájában.

1971-ben a Bihari Táncegyüttes tagjai, Foltin Jolán, Lelkes Lajos és Stoller Antal is elkísérték Novákot és Kornissot egy gyűjtőútra. A Széken szerzett élmények hatására akkor határozta el, hogy Budapesten is megszerveznek egy – városi – táncházat. Martin György szakmai segítségével 1972 tavaszán létre is jött az első budapesti táncház a Jókai-téri Könyvklubban, amely ma az Írók Könyvesboltja. A kezdeményezést később a Fővárosi Művelődési Házban folytatta Timár Sándor Bartók Együttese, rövid idő alatt országos mozgalommá vált, majd úgyszólván az egész világot elterjedt.

A mostani forgatás célja az volt, hogy megtaláljon olyan „adatközlőket”, akiket Novák 1958-tól filmezett, illetve később Korniss fényképezett. A stáb szervezőkészségének és a rendező fáradhatatlan kutatómunkájának köszönhetően mindez nagyszerűen sikerült. Találtak – ma már hetven évesnél idősebb – egykori táncházbeli férfiakat, akiket az akkor készült filmekben ma is meg lehet nézni az MTA ZTI Táncosztályának archívumában. Találtak asszonyokat, férfiakat, akik Korniss fotóin, így az említett kiállításon is láthatók – még nagyon fiatalon. A filmesek megható beszélgetéseket rögzítettek. A szereplők, az „adatközlők” a néprajzos és a fotográfus társaságában nosztalgiával emlékeztek a régi eseményekre Novák Péter rendező kérdéseire válaszolva. Évtizedekkel ezelőtt jelent meg Korniss Péter első könyve, amely erről a csodálatos szellemi kincsről adott hírt. A könyv címe „Elindultam világ útján”, a néprajzi jegyzeteket Novák Ferenc írta hozzá. Az angol nyelvű kiadást Amszterdamban megvette egy Michel van Langeveld nevű könyvelésszakértő, aki beleszeretett ezekben a fotókba és hamarosan el is látogatott Székre. Annyira lenyűgözte az akkor még úgyszólván érintetlen hagyományos kultúra, hogy néhány látogatás után feladta hollandiai életét és Székre költözött, ott meg is nősült. Ma erejét nem kímélve tartja fent áldozatos munkával a falu hagyományait. Széken úgy hívják: Holland Misi. Megvette az egykori csipkeszegi táncház épületét, építtetett egy nagy csúrt, és ma ott tartják a táncházakat. A jó hangulatú, többnapos munkával elkészült film remélhetőleg mindenki számára élvezetes és sok mindenben tanulságos lesz.

P. Vas János

Címlap: „Moldvából hazatérőben, 1976. újév reggelén” – Fotó: Hintalan László (Kóka Rozália: Bukovina, Bukovina – XI. rész)

A Téka együttes megalakulása

„Balogh Marci is beállt közénk a búzatáblába.”

(Havasréti Pál, Lányi György, Balogh Márton, Porteleki László – 1976.)

Mint „nagy” gitáros, el tudtam játszani pár Illés-, Omega-, Beatles-számot, és persze ontottam magamból a saját szerzeményeket. Nagyon büszke voltam magamra. Este kilenckor leültem a szobámban és éjfélre biztosan kész volt egy új szám. Egy darabig le se írtam, hiszen sohasem felejttem el – gondoltam. Ma már rájöttem, ez nem igaz.

A táncházakban aztán még sokszor találkoztam a Muzsikás együttesel, ahol nagy hatással volt rám a közvetlenség, a zene, az emberek, a sístergés a levegőben. Sokszor nem is értettem, hogy hol vagyok, mi ez, hiszen előtte ilyen közeggel nem találkoztam.

A Muzsikás (Sipos Misi, Csoóri Sanyi, Hamar Dani) a Bartók Táncegyüttest is kísérték, és egy napon elhívtak, hogy menjek el a próbára a Toldy Ferenc Gimnáziumba. El is mentem, és kértem Sanyi segítségét, hogy mutassa már meg, hogy hogyan is kell a kontrán játszani. – Áh, nem nagy dolog – mondta –, csúszkáltatod az ujjadat a fogólapra, és amikor hallo, hogy tiszta, az az akkord! Hú, gondoltam, akkor ezt meg lehet tanulni, és talán a gitártudásom is segíthet benne. De kezdetben nem nagyon sikerült!

A Kassák Klubban, a Sebő táncházban láttam, hogy egy kontrás már nagy magabiztossággal kezelte a hangszert, így megkértem, hogy segítsen. Ő volt Nagy Zoli. El sem hittem addig, hogy lehet ezen a hangszeren úgy játszani, hogy tiszta akkord szóljon, hiszen nem volt bund, mint a gitáron.

És lehetett. Zoli segített, sőt, azt is mondta, hogy ők a Veres Pálné Gimnáziumban szoktak gyakorolni, ahol táncházat is csinálnak. Ott van egy primás srác, Porteleki Laci, aki tehetséges, csak mindig késik. Menjek le oda – tanácsolta –, ott gyakorolhatok. El is mentem, és nem hittem a fülemnek, hogy milyen klasszul muzsikálnak. Egyben az is kiderült számomra, hogy Nagy Zoli Lacival együtt zenél. Nekem mint kezdőnek, eszembe sem jutott zenekarban gondolkodni, de egyet elhatároztam, megtanulok kontrázni.

Gyúrtam a hangszert, rengeteget gyakoroltam, és mintha már ment is volna valahogy. Ekkor szólt nekem Poros (Porteleki Laci), hogy mi lenne, ha együtt gyakorolnánk. Hát elkezdtük. Együtt jártunk táncházba, utána én elmentem hozzájuk, vagy ő eljött hozzánk.

Emlékszem, egyik alkalommal nálunk próbáltunk, amikor Lacinak az az ötlete támadt, hogy menjünk el a Bartók Táncegyüttes próbájára, ott sokat tanulhatunk. Apukám pedig azt mondta:

– Nem mész sehova, nyomás a szobádba tanulni!

Megvártam, hogy eltűnjön apám a konyhába, közben hallottam, hogy jön a busz, és mondtam Porosnak:

– Futás!

Tudtam, ha hazajövök, pofon lesz a vége, de nem érdekelt. Minél nagyobb volt a tiltás, annál erősebben érttem meg bennem, hogy ezt akarom csinálni. Ráadásul éreztem, hogy ez a táncázás csapat egy nagy

közösség, akarnak valamit, nem lehet sem politikailag, sem komolyabb ráhatással eltéríteni őket ettől a kultúrától. Ez számomra tiszta volt és őszinte, amit korábban soha nem tapasztaltam. Végre nem magyar nóta, amit egyébként „nyálasnak” tartottam, és ki is kapcsoltam a rádiót, ha lehetett, bár nálunk mindig az ment a vasárnapi ebédnél.

Lacival tehát sülvé-főve együtt voltunk. Tavasz tájékán a Kassák Klubban kihirdették, hogy lesz egy táncház-vezetőképző táncosoknak, amit Timár Sándor tart, és párosul hozzá tánczázenész-képző tanfolyam is, ahol a Muzsikás és a Sebő együttes tagjai tanítanak. Mi egymásra néztünk Porossal, és elhatároztuk, hogy ide elmegyünk, de nem ám mint külön személyek! Mi már egymáshoz tartozunk, így aztán bandát alakítottunk. Jó, jó, de nincs bőgősünk! Sebj, mondta Laci, van egy jó fej srác a gimiben, Havasréti Palinak hívják, ő csinálta a discót, ráadásul már látta görög táncházban is. Meg is kereste, de Pali elég elfoglalt volt, hiszen versenyszerűen úszott – pillangóban az elsők között volt az országos bajnokságban –, és vízipólózott is. Amikor azonban Poros bedobta, hogy lehet majd a táborban focizni és csajozni is, akkor igent mondott.

Ezt a tanfolyamot Abaújszántón rendezték 1976 júniusában, pont az érettségink után, így felszabadulva vártuk Palit, aki egy pár nap késéssel érkezett. Első találkozásunkkor szimpatikusak voltunk egymásnak, és a megbeszélte szerint Palit belöktük a bőgő órára, ahol Éri Péter (Pityu) tanított. Pali régebben zongorázott, jó füle, tehetsége volt a zenéhez, gyorsan fejlődött, összeállt a banda, ettől a tanfolyamtól számoljuk a születésnapunkat is.

Részlet Lányi György: „Meséld el, Gyurkedli...!” – Történeteim a Téka együttesben eltöltött negyven év időszakából című könyvéből, amely hangoskönyv melléklettel, szerzői kiadásban, 2018 októberében jelent meg, a Hagyományok Háza terjesztésében. (Könyvbemutató és táncház: 2018. december 7., 18 óra; Vasmacska Kávészó, 1033 Budapest, Laktanya utca 3.)

CÉDRUS TÁNCEGYÜTTES – MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJ, 2018.

Timár Sándor laudációja

„Titkos törvényt mesterség nem szedi rendbe,
Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
Ember az, aki magyar tánchoz jól terme, örüljön!
Férfijerő s lelkes szikra feszíti erét.”

Berzsenyi Dániel szövegét így a magyar táncról, remekül érzékeltetve annak virtuozitását, szenvedélyes érzelmgazdagságát, belső szépségét és közösségteremtő erejét.

Varga Zoltánt már ifjú táncosként megragadta a tánc varázsa, és – bár mérnökembernek készült – a művészi tehetséget azonnal felfedeztem nála. Már a kezdetekkor különös érzékenységet mutatott a különböző táncstílusok iránt, és mint színpadi táncos jó ízléssel, a megfelelő szellemben tolmácsolta tudását. Nem véletlen, hogy legkedvesebb barátom és munkatársam, dr. Martin György is felfigyelt tehetségére, s buzdítására Varga Zoltánt 1964-ben előbb aszisztensi, majd koreográfiai feladatokkal bíztam meg, végül első számú munkatársam lett a Bartók Béla Táncegyüttesben.

Számos tanítványom közül, akik jelenleg is aktív tevékenységet folytatnak, Varga Zoltán a legrégebbi, s az alatt a csaknem húsz év alatt, amit együtt töltöttünk, alkotói pályafutása kiteljesedett, jelentős koreográfus lett és komoly szakmai sikereket ért el. Az erdélyi, kárpátaljai és felvidéki gyűjtőmunka, az országos és határon túli koreográfusi tevékenység, a folyamatos táncművészeti oktatás rengeteg tapasztalatot hozott a számára. Mikor útjaink szétváltak, Zoli már híres, méltán elismert koreográfus, jó nevű táncpedagógus volt, aki sikeresen működött önállóan is.

Feleségével, Lőrincz Beátával – aki szintén tanítványom volt a Bartók Együttes táncosaként, majd a Magyar Táncművészeti Főiskola táncpedagógus szakán – együtt vállalták az életre szóló küldetést, hogy nemzeti tánc kultúránkat magas színvonalon elsajátítva színpadra állítsák és átadják tudásukat az utánuk jövő generációknak. Az együttes munkájával mélyen átélt, fontos feladatuknak tartották, hogy a hivatalos magyar közoktatásnak része legyen a néptáncoktatás is. Ennek szellemében megalapították a Fóti Népművészeti Szakközépiskolát, kidolgozták annak tantervét és szakmai vezetőként irányították az intézményt 1993-tól 1998-ig. A ma

Junior Prima 2018

Tíz fiatal népművész, népművelő vehette át a Junior Prima díjakat népművészet és közművelődés kategóriában 2018. október 19-én Budapesten.

Díjat kapott **Csenki Zalán** népzeneész, **Héjja Bella Emerencia** népi énekes, **Tóth Luca Réka** és **Vizeli Máté** népzene-tanár, **ifj. Szeverényi Barnabás** és **Gera Zoltán** néptáncos, **Antal Imola** vászonszövő, **Mundrusz Anett** viselet-készítő, **Simkó Fanni** bőrműves és **Pál-Kovács Dóra** táncantropológus.

A kiemelkedő tehetségek egy díszes emléklapokat kaptak, valamint kétmillió forintos pénzjutalomban részesültek – olvasható a kategória mecénása, a Docler csoport közleményében.

A szakmai szervezetek jelöléseiből egy öttagú zsűri választotta ki a díjazottakat. Fontos szempont volt a döntés során, hogy az alkotó tevékenységen kívül melyik jelölt fordít nagy hangsúlyt arra, hogy saját területén a fiatalokat is képezze, tudását átadva hozzájáruljon az adott hagyomány, mesterség fennmaradásához. (MTI)

Varga Zoltán, Lőrincz Beáta és a Cédrus Táncegyüttes

is töretlenül működő iskola idén ünnepli elindulásának huszonötödik évfordulóját.

A híres mondás, miszerint minden sikeres férfi mögött ott áll egy nő, az ő esetükben valóban igazolódott, hiszen nagyszerű, összetartó és hatékony művészpárost alkotnak. Közös pályafutásuk tette lehetővé, hogy 1999-ben létrehozzák saját táncpedagógiai műhelyüket, a solymári Cédrus Táncegyüttest. Céljuk a Kárpát-medence táncgyományművészetének felkutatása, bemutatása, hogy a jövő generációi is élhessenek nemzeti kulturális örökségünkkel. Táncosaik „anyanyelvi szinten” sajátítják el az egyes tájegységek táncait, énekeit. Az együttes tagjai lelkes amatőrök, akik – fáradságot nem kímélve – szabadidejüket áldozzák szívbeli céljaik megvalósítására. Hazai és külföldi fellépéseik a magyar nemzet határmódosítás nélküli egyesítésének jeles eseményei. Műsoraikat a Varga Zoltán koreográfus által megálmodott színpadi táncok alkotják. Jól tudják: a népzene, a tánc, az ének és a népviselet csakis együtt, egységben értelmezhetők.

Óriási érdemük, hogy Solymáron, egy Budapest közeli kisebb településen mára mintegy négyszáz fiatal és gyermeket tudtak megszólítani ebben a mozgásszegény és közösségek nélküli világban. Ez az értékteremtő munka a múlt kincseivel erősíti a jelent, és így alapozza meg a jövőt.

A Cédrus Táncegyüttes fiatal táncosai elhivatott, színvonalas értékteremtő és értékteremtő tevékenységükkel növelik azon közösségek tábort, amelyek hiszik, sőt, pontosan tudják, hogy a nemzeti kultúra elsajátítása, művelése, tiszteletben tartása és továbbadása – mindezek összessége – alapfeltétele egy nemzet megmaradásának.

Őszintén gratulálok a méltán kiérdemelt Magyar Örökség Díjhoz!

(A laudáció 2018. június 23-án hangzott el a Magyar Örökség Díj átadó ünnepségén a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében.

Megjelent a Parlando 2018/5. számában)

Német-cseh-magyar „szerelmi háromszög”

A bécsújhelyi császári udvarban Mátyás megválasztása nyomában az a szófia beszéd kelt, hogy a király anyja így fenyegetőzik: „El sem telik egy esztendő és annyi német vérét ontjuk, hogy térdig gázolhatnak benne lovaink.” A pletyka alaptalan volt, de annál jellemzőbb nemcsak a hangulatra, hanem Magyarországra és a német-római birodalom százados viszonyára is.

AZ ÚJ HELYZET KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Ez a viszony több okból is különösen feszült volt a két ország között Mátyás trónra lépése idején. A régi *alapvető* okhoz, a magyar és a német-római birodalom természetes érdekellentétéhez kevésbé állandó természetű, de nem kevésbé hatékony egyéb tényezők is járultak. V. Lászlónak a magyar trónra jutásával már-már úgy látszott, hogy véglegesen sikerült Magyarországot a habsburgi uralom áramkörébe kapcsolni s a magyar *külön* dunai törekvéseket legalábbis semlegesíteni egyelőre, aztán pedig kiterjeszteni erre a makacs és a császároknak annyi nehézséget s gondot okozó nemzetre is – a Konrádok és Henrikek hagyományai szerint – a római szent birodalom hatalmát és – áldásait. Most ez a folyamat – állapították meg a bécsújhelyi udvarban – megint megszakadt. Még fokozta az ingerültséget nyugati szomszédságunkban, hogy éppen ama Hunyadi János fia nyerte el a magyar trónt, akinek világraszóló győzelmei, politikai sikerei, fegyveres hatalma, dicsősége és óriási tekintélye már amúgy is eléggé beárnyékolta volt nemcsak V. László uralkodását, hanem magát a szent birodalmat is császárostól, és örökös fenyegetésként lebegett a keleti látóhatáron. De mind elemibb erővel jelentkezett a kisztílű, petyhüdt ember természetes félelme, féltékenysége és gyűlölete is Frigyesben a kiszámíthatatlan, villámgyors mozgású, nagyvonalú ifjú ellenfél nyomasztó felsőbbbségével és áradó energiájával szemben. Mátyás gyors és váratlan sikerei az 1458-ik év végéig érlelték az összecsapást.

A törökverő Hunyadi János Magyarországa valóságos kedvence volt a pápai udvarnak, a török veszedelem növekvő fenyegetéseivel szemben első és legtermészetesebb politikai szövetségese a szentszéknek. III. Calixtus pápa csak az imént küldötte el áradó levelet Budavárába, s nem titkolta, hogy elsősorban Mátyásra és Magyarországra alapozza az egyetemes kereszténység reményeit.

*

ELLENTÉTEK BUDAVÁR ÉS BÉCSÚJHELY KÖZÖTT

Az ősi ellentétek kiújulását és kiéleződését Budavár és Bécs – újabban Bécsújhely – között csak meggyorsította III. Calixtus pápa halála 1458 augusztusában, akiben Mátyás legfőbb nemzetközi támaszát veszítette el. Utódjául Piccolomini Aeneas Sylvius bíborost, a császári ház régi barátját, Frigyesnek sokáig benső bizalmas munkatársát választották meg, aki a II. Pius nevet vette föl.

Ki csodálkoznék rajta, hogy ilyen körülmények között a császárnak kapóra jött a Szilágyi-Garai-Ujlaki összeesküvés, és elfogadta a fölkinált királyi koronát, mely testileg amúgy is a birtokában volt. Mátyás fölvette a harcot. Megválasztásának első évfordulója körül Budavárába hívta össze a nádort, országbírókat, az erdélyi vajdát, főpapokat, vezető főrendeket, és hűségüket vett tőlük.

*

KIRÁLYI ESKÜ AZ ALKOTMÁNYRA

Ugyanakkor maga is esküt tett az alkotmányra, mondván: „hívünket jogaikban és szokásaikban megtartjuk és megtartatjuk, lázadók és hatalmaskodók ellen megvédjük; amennyiben pedig az ország érdeke a régi jogok módosítását követelné, ezt csakis az ő tudtukkal és hozzájárulásukkal fogjuk megtenni!”

*

„MÁTYÁS VAJDA”

Egy héttel utóbb az összeesküvők, huszan, élükön Garai, Ujlaki, Bánfi és a Kanizsai testvérek, Frigyes császárt Magyarország királyává nyilvánították. Frigyes fölvette a magyar király címét, és a koronázásra „Mátyás vajdát” is meghívta. „Mátyás vajda” azonban nem hagyta magát, az ország rendeihez intézett körlevelében bitorlónak bélyegezte Frigyes, a „magyar faj és nyelv” ellenségének, a magyar név védelmére pedig közfelkelést hirdetett. De annak eredményét be sem várva, április elején már indította is Ausztriába a maga királyi dandárát Nagy Simon macsói bán vezérlete alatt, s átmeneti kudarc után döntően megverte a fölkelők seregét.

*

II. PIUS ÉS CARVAJAL BÍBOROS A MAGYAROK MELLETT

Közben meghalt Garai László, a fölkelés vezére, mire Ujlaki és a Kanizsaiak meghódoltak. S hogy teljes legyen a császár kudarcra, az új pápa, II. Pius is Mátyás mellé állott. Folytatni kívánta elődje támadó politikáját a török ellen, nem hagyhatta hát cserben e politika legfőbb erősségét, Hunyadi Mátyást. Sőt, nehéz föltételekkel kölcsönt vett fel, 20 000 aranyat, hogy Magyarországot segíthesse; egyik fiatal unokaöccsét pedig a budai várba küldte katonai kiképzésre.

Ugyanakkor (április végén) Carvajal bíboros, Mátyás és a magyarok igazi barátja mint pápai követ, így érvel Frigyes császár előtt: „Gondolja meg Felséged, hogy a törökök, ha nem állnának ellen a magyarok, már sok keresztény országot elpusztítottak volna. És a mostani viszály végső romlással fenyegeti a kereszténységet. Ezért ismerni óhajtanám az okokat, melyek Felségedet arra készítetik, hogy a magyar király ellen háborút viseljen. Ha azok jogosak, kész vagyok arra, hogy akár keresztes hadakkal hódítom meg Magyarországot Felséged részére.”

*

CSÁSZÁRI DADOGÁS

A császár egynapi gondolkodási idő után is fölötte gyatra és államférfiatlan választ ad a bíboros-követnek, többek között arra hivatkozik, hogy „ősi szokás szerint” azt illeti a magyar trón, akinek a birtokában van a szent korona. Ez a császári dadogás legfeljebb azért érdekes, mert bizonyítja: „az ország szentkoronája” roppant közjogi jelentőségének milyen erős tudata élt már akkor nemcsak a nemzetben, hanem az európai közvéleményben is. A pápai követnek könnyen esett a viszontválasz, nem volt szüksége egynapi gondolkodási időre. Hangoztatta, hogy Mátyás választása törvényes, s hogy az ellene emelt panaszoknak előbb végükre kellett volna járni, igazak-e, majd így folytatta: „Azt sem állíthatja Felséged, hogy az a jogos uralkodó, aki a koronát bírja. Felséged bizonyára nem engedné meg, hogyha valaki a császári koronát magához ragadná, azért császárnak tartassék. Attól pedig, hogy más valaki ejtse hatalmába Magyarországot, Felségednek nem kell félnie. Ezek után kérem Felségedet, ne bántsa ezt a királyt, kit őszentsége, a pápa, ha szükség kívánná, fegyver hatalmával is kénytelen volna megvédeni; mert elmozdítása a kereszténységre hátrányos következményeket vonna maga után.”

A császárt mégsem tudta visszavonulásra bírni. Bécsújhelyből aztán dolgavégezetlenül Csehországba utazott Carvajal, hogy legalább

Mátyás király és a cseh vitéz

Mátyás király idejében élt egy nagy, otromba cseh vitéz. Arról volt híres, hogy senki se bírta legyőzni. Végül már egy ember se akadott az országban, aki meg mert volna vele vívni.

Mátyás király kihirdette, hogy jelentkezzen, aki ki mer állni a cseh vitéz ellen. A győztesnek nagy jutalmat ígért, de bizony, a felhívásra senki nem jelentkezett.

Mit tegyen a király? Már nem bírta nézni, hogy a nagy cseh Buda várában pöffeszkedik. Gondolt egy merészet, hogy ő áll ki a cseh bajnok ellen. Természetesen álrühában! Az volt a baj, hogy a párvíadal csak úgy volt érvényes, ha a király is jelen volt. Mátyás valahogy kiköszölte, hogy nélküle is megtarthassák a bajvívást.

Mikor a bajvívás napja érkezett, Mátyás király páncélruhába öltözött. Fejére páncélsisakot, a kezére páncélkesztyűt húzott, és megjelent a küzdőtéren. Megkezdődött a viadal.

A nagy cseh olyanokat bődült, mint egy oroszlán, s vadul rontott ellenfelére, de Mátyás se hagyta magát. A tömeg közben lelkesen biztatta az ismeretlen magyar vitézt:

– Üsd, vágd, nem apád! Hajrá, magyar! Hajrá, magyar! – kiáltottak, hogy csak úgy zengett tőle Buda vára.

Végül Mátyás legyőzte a cseh vitézt. Volt nagy örömjongás!
– De hát, ki ez az ismeretlen nemes vitéz, aki legyőzte a cseh óriást? A nép s a főurak követelték, hogy vegye le a sisakját, mutassa meg az arcát! Mátyás felnyitotta páncélsisakja rostélyát, mindenki elámul. A nép üdörlésben tört ki:

– Éljen Mátyás király!

– Éljen-n-n-n! – visszhangozták Budavár falai.

(Kóka Rozália:

Mátyás király neve napja – Száz szép mese Mátyás királyról.
Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2014. – Rajz: Gyulai Líviusz)

György király felől biztosítsa Mátyást, annál is inkább, mert a szent-szék nagyszabású, törökellenes politikájának nélkülözhetetlen láncszeme volt a cseh-magyar barátság.

*

PODJEBRÁD OTTOKÁR SZEREPÉT PRÓBÁLGATJA

A csupa lélek és jó szándék bíborosnak azonban Prágában sem volt szerencséje: Podjebrád, a mérhetetlenül nagyravágyó és népszerű, huszitaságra hajlamos cseh király fordított egyet a köpönyegen, cserbenhagyta a Mátyással kötött szövetséget, hogy békebíró lehessen a császár és a magyar király viszálykodásában. Valójában pedig Ottokár elejtett szerepét kívánta fölvenni és folytatni, és nagyravágyó céljai ábrándjaiba bonyolódottan kinyújtotta kezét – Ottokárhoz hasonlóan – a császári korona után. Mivel pedig jól ismerte Mátyás személyes képességeit, Frigyes gyöngesége is a gyengébb mellé állította. Szövetséget kötött az őt brünni udvarában meglátogató Frigyes császárral, fegyveres támogatást is ígérve neki Mátyás ellen. Ugyanakkor azonban Mátyás követeit is hitegette.

Mátyás, királykodásának második évében, íme visszaverte ugyan a császár és a maga összeesküvő alattvalói első fegyveres kísérleteit, de Frigyes továbbra is magyar királynak címezte magát, trónigényéről nem mondott le, sőt érvényesítésére összefogott a cseh királlyal, tehát fölbomlott a cseh-magyar barátság és szövetség is.

*

SZILÁGYI SZÖKÉSE, HALÁLA, NEMZEDÉKE

Az így tornyosuló veszedelmeket csak tetézte Szilágyi Mihály szökése Világos várából és újabb lázadó toborzásai. Szerencsére Szécsi Dénes prímás és Carvajal bíbornok leszerelte az öreg békebontót, Mátyás odaígérte neki a szerb fejedelemséget, bár Szerbia akkor átmenetileg török kézre került Osztoja Tamás király fiának, Istvánnak hűtlensége miatt. Szilágyi lelkesen fogott a sereggyűjtéshez, el is indult Szerbia visszahódítására, de Szendrőnél hősi küzdelem után fogságba esett, s a szultán Isztambulban lefejeztette.

Alig kétséges, hogy Szilágyi Mihály izgágasága, lázongásai és összeesküvései mögött a sérelmeken és megaláztatásokon kívül nemezebb okok is rejtőztek.

A minden magyar nemessel közös irtózás a zsarnokságtól, az alkotmányos szabadságok feltétele, legfőképpen pedig a török háborúnak a Hunyadi János egész magyar nemzedéke lelkét betöltő vágya és szüntelenül sóvárgott dicsősége. Szilágyi Mihály s vele sokan azok közül, kik könnyes megindultsággal, lelkendezve hozták haza s ültették Szent István trónjára János kormányzó fiát, a maguk egyszerű gondolkodásával úgy képelték, hogy másnap már megindul a nagy hadjárat, lezúdulnak a magyar hadak a Dunáig, Száváig merészkedő törökre, s aztán hamarosan kitűzik Konstantinápoly legmagasabb tornyára a magyar lobogót. Nem akarta vagy nem tudta megérteni ez a harcokban edzett öregedő nemzedék Mátyás kényszerhelyzetét: trónjának bizonytalanságát és hátának fedetlenségét nyugat felől – aminek éppen az ő lázongásai és összeesküvései voltak jórészt okozói.

*

MÁTYÁS KIRÁLY KÖVETEI A NÜRNBERGI BIRODALMI GYŰLÉSEN

Hiába sürgette a pápa, hiába békétlenkedtek hívei, Mátyás egyelőre nem vállalhatta egy nagyszabású török támadó hadjárat kockázatait. Megpróbálja még 1460-ban, hogy a nürnbergi birodalmi gyűlésen a német fejedelmeken keresztül gyakoroljon nyomást Frigyes császárra a béke érdekében, de siker nélkül. A császár sötét gyűlölete ott ólálkodott a határon, s ha már maga nem merészkedett nyílt támadással, legalább a hívévé fogadott Giskrát biztatva támasztott újabb gondot bosszantóan fiatal, még mindig alig 20 éves ellenfelének a Felvidéken.

Bajcsy-Zsilinszky Endre
(folytatása következik)

Először Gyimesben

Megyünk át a patakon, át a rozoga fahídon. Megyünk Barackosba, a Tatros egyik patakába, hogy tekintetünket föl emeljék a hegyek, hogy szemünk megújuljon a frissen kaszált oldalak látványától, hogy találkozzunk a gyimesi csángókkal.

Ma, amikor a magyarországiak keresztül-kasul járnak át a Gyimesen, nem tűnik nagy dolognak. Akkor – negyven éve – azért ez volt valami: eljönni úgy nyolcszáz kilométert az öreg Ladával azért a magyar szóért, azért a szívbe markoló magyar zenéért.

A Szeku nem látott minket szívesen, de hát nem is értük jöttünk. Felforgató elemek voltunk, kétes azonosságú tekerők, akik szabadon járnak-kelnek, taxival (személyautóval), fényképezőgéppel, roppant gyanúsan. Ehhez képest csak egyszer kaptak el, azt is megúsztuk egy kis ordibálással, motozással, az ajándékba kapott csengő kolomp elkobzásával. Meg a Csend hangjaival.

A Csend hangja (The Sound of Silence) egy Simon and Garfunkel szám volt amerikai barátunk kazettás magnóján. Volt persze azon a kazettán más is, Finánc Zolti hegedűjátéka, énekek, megymás, aminek fölvétele, „ellopása” a szocialista Romániából főbenjáró bűnnek számított akkoriban. A magnó tulajdonosa, Tim, a magyar zene rajongója Washington DC-ből, arcrezdülés nélkül tűrte a vegzálást. Nem volt hiábavaló a navajo indiánok tanulmányozása korábban. Tim indián hidegvérrel a Sze-

Prezmer János és felesége

ku orra előtt cserélte ki a gyűjtés kazettáját a Csend hangjára. Erre a Szeku ismét csak ordítani tudott, majd elhajtott minket.

Most ez egy másik út. Csak ketten vagyunk a szokásos csövázás hátizsákkal, huszonevűek a felfedezés minden kíváncsiságával és boldogságával. Nyár van, hagyományos gyimesi faház előtt állunk az utcán. A ház Prezmer Jánosé.

Nemsokára már bent beszélgetünk. János bácsi és felesége – túl a hetvenen, lehet, nyolcvan felé – mindenre kíváncsiak, ahogyan mi is. Hogy igaz-e, hogy Pesten az emberek lemennek az utcán a föld alá. Hogy miért hívják így a piculavirágot. Hogy milyen a világ a Barackoson kívül, amott, a messzi Magyarországon. Hogy milyen az élet itt, a Barackosban, ezen a kicsi magyar földön.

Fiuakat elvesztették a második világháborúban, egyedül vannak. „Olyanok vagyunk mi ketten”, mondják, „mint pillangók a patak jegén”. Hallgatunk aztán.

Később még felöltik a „csángós ruhát” a kedvünkért. Elkészül a színes diakép. Rajtuk nem két ember, de két fenyő, egy magas és egy alacsonyabb.

Indulunk, búcsúzunk, hogy még eljövünk. Vár még egy kis gyaloglás Középközig, a vasútig. Aztán be, Szeredába, ahol nem ér véget az este. Pár kilométer még Csíkpálfalva, ahol szállásadóink háza van. Ott aztán a vacsora mellett jól kifaggatnak, milyen volt a Gyimesben. És hogy milyen jó, hogy rendben hazaértünk.

Szállást persze akkor még tilos volt adni. Mégis, mi olyan jól talán sohasem aludtunk, mint a kert végi csűrben, Pálfalván, az illatos szénában. Isten áldjon érte, pálfalviak!

Meg kell írnom még az első utat is, a télit. Voltam aztán sokszor, télen-nyáron, sokfelé a Tatros völgyében, de ez a téli utazás karácsony és szilveszter között kezdődött. Akkor a tél még tartós, nagy hideget és sok havat jelentett. Autónk még nem volt, vonattal és stoppal mentünk. A Gyimesbe föl vonattal. Ismeretlenek voltunk, de ismerősként fogadott egy kicsi ember, Halmágyi és felesége, Gizella. Melegedtünk, beszélgettünk. Mikor a szemem a falra akasztott hegedűre tévedt, Halmágyi már vette is le. A hegedűnek az az összetéveszthetetlen hangja... Az az erős énekhang... „Naskalaton esik az eső” – szólt az ének, és akkor mi már tudtuk, melyik hegy a Naskalat, és azt is, hogy a mennyországban vagyunk.

Voltunk még pár helyen, aztán kiderült, hogy újévi bál lesz Középközig, menjünk vissza. Így is tettünk.

Nagy tömeg volt. Zerkula a feleségével egy emelvényen húzta a csárdásokat. A párok rendben eléforogtak, némely férfi ropogtatott, ahogy kell, őserővel, aztán sirültek tovább. Hanem jött a kettős járatója. Arra már leugrott a Zerkula, hogy megmutassa, hogy kell jól járni. Azokat a csujjogásokat le sem merem írni...

Akkor már volt egy kis kazettás magnóm, lett is egy-két jó felvétel, nekem a világ kincse. Hazafelé, a Balt-Orienten, a WC előtt próbáltam a ropogtatást. Nem ment, persze, de se baj, majd egyszer.

Aztán, egy későbbi utunkon az autót az utcán hagytuk Nagyváradon. Másnapra feltörték, az összes kazetta eltűnt.

Nem baj. Ahogy Zerkula mondta: „a szívben még megvan”.

Szávai József

TÍMÁR SÁRA

Református hálaének népzenevel

Zeneakadémia – Solti terem, 2018. december 21., 19.00

Tímár Sára református családban nőtt fel, az egyházi dalok gyermekkorától fontos szerepet töltenek be az életében. Egy kalotaszegi gyülekezetben hallott először olyan egyházi dalokat, amelyeknél a helyi hívők a máshol megszokott általános gyülekezeti gyakorlatoktól eltérően beemelték a saját tájegységük népzenejének előadásmódját a liturgikus gyakorlatba, és a jól ismert dallamokat népzenei díszítésekkel szólaltatták meg. Az élmény hatására kezdett el foglalkozni a lejegyzett és egységes, valamint a nép ajkán variálódott anyag összehasonlításával. Ezeket a zsolnárokat és dicséreteket a régi falusi közösségekben otthon és munka közben, az élet bármely időszakában énekeltek. Korunk embere azonban az egyházi énekeket nem használja a templom falain kívül. „Számomra e dallamok egyenértékűek a magyar népdalkinccsel! Minden vágyam, hogy ezek ismét részei legyenek mindennapi életünknek. Remélem, hogy ez a néphagyományból merített új hangzás meghozza a kedvet minden hívő számára a szívből jövő énekes imádsághoz.”

Tímár Sára (ének); Bolya Mátyás (koboz, citera); Szabó Dániel (cimbalom, ének); Halászi Lehel (furulya); Kalász Máté (hegedű); Fekete Márton (brácsa); Lelkes András (cselló, nagybőgő); Bartha Zsolt, Blaskó Mihály, Gózon Éva, Kaszap Johanna, Lászlai Lili, Orbán Johanna, Paár Julianna, Paládi Attila, Szabó Nóra, Váray László (ének)

Rendező:

Planétás Kft., Zeneakadémia Koncertközpont

Egy szép kezdeményezés...

Kalotaszentkirály. A *folkMAGazin* olvasóinak bizonyára nem kell bemutatni a települést.

1991-ben itt kelt életre a néptánc- és népzene-táborok rendszere, ami nemsokára harmincéves lesz. Ezek a táborok szerves részei és sok szempontból kiegészítő elemei lettek a táncmozgalomnak.

A kalotaszentkirályi tábor elindított egy újabb – sok mindenben más – lendületet, ami aztán az évek, most már évtizedek során egy újfajta megnyilvánulási formát adott a rohamosan múló falusi zenei és táncgyományaink megőrzésének. E több tudásszinten zajló oktatást és az elsajátítottak azonnali, „élesben”, az esti, éjszakai multságokban történő kipróbálását nyújtó hetes rendezvények viharos gyorsasággal keltek életre Kárpát-medence szerte. Most már ott tartunk, hogy átfedésben három-négy tábor működik egyszerre, lehetőséget adva azok számára, akik mennél több tájegység tánc- és zeneoktatásában, az adott hely még meglévő néprajzi, népelet-tani részleteinek megismerésében szeretnének elmélyedni: az öregekkel való ízes beszélgetések, a még hagyományos módon végzett tevékenységek, a falusi létre jellemző emberi érintkezések, egyáltalán, a jó néhány fokozattal lassúbb tempó adta életmód megélése – és még lehetne folytatni.

Kalotaszentkirály-Zentelke (mert két falurészről beszélünk, és a helyiek nagyon is büszkék a falun belüli hovartartozásukra!) földrajzi adottságait is kihasználva létrehozott egy olyan faluképet és infrastruktúrát, ami nem csupán a kalotaszegi Felszegen, de a magyarság bármely tájegységének falvaiban példaértékű lehet. Összefogásról, megegyezésről és a mindenkori közösség – legyen az etnikailag homogén vagy vegyes – érdekegyeztetését szem előtt tartó vezetés meglétéről szól, és nem a széthúzásról, az egyéni érdekek ütközésének romboló mivoltáról, amit sajnos oly sok helyen látunk.

A település polgármesterének, Póka András Györgynek, illetve az iskola igazgatójának, Lakatos Andrásnak megköszönhetetlen támogatása révén, a tábor szervezőivel karöltve megteremtődött egy szép hagyomány. Azoknak a nagyszerű zenészeknek emlékére (neves, akkor még aktív kalotaszegi adatközlő zenészek, az erdélyi táncmozgalom kibontakozásában és későbbi továbbélésében kulcs szerepet játszó értelmiségiek, – maguk is zenészek –, a tánc-tábor létrejöttét és továbbélését pártoló anyországi tánc-tánc-zenészek),

akik a tábor kezdetétől fogva rendszeresen itt oktattak és muzsikáltak, ám időközben közülünk eltávoztak, létesüljön egy fasor!

Ennek a fasornak minden fája egy-egy zenészt idéz meg minden egyes tábor idején, minden egyes résztvevő emlékezetében. Részei voltak ők sok tanítvány elindításának, ottlétükkel, muzsikájukkal hozzájárultak Kalotaszeg szép dallamai, énekei éveken át tartó megismertetésének alázatos munkájához.

A Neti Sanyi eltávoztát követő tábor idején egy jelentős autókonyvoj kerekedett fel, és felkerestük a zenészek nyughelyét szerte a kalotaszegi falvakban, „megmuzsikáltuk” emlékezetüket, összekötte ezzel ültetett fájuk gyökerét azzal a földdel, ahol nyugszanak, a zenéjük örök hangjai által. A fasor egy folyton bővülő emlékmű, hiszen az emberi lét és elmúlás törvényei szerint folyamatosan, óhatatlanul búcsúznunk kell majd a tábor egykori legendás zenészeitől.

Amíg van egy következő generáció, akik átélhetik a még ittmaradtak révén az örökséget, a hitünk szerint mindig fennmaradót, addig emlékeztük, tudásuk, lelkületük tovább él.

A halottak napja, a világtítás idején emlékezzünk nagy zenészeinkre, kiknek fái egy-egy szép dallamot suttognak a Kalota-patak menti szélben!

Kép és szöveg: Henics Tamás

ESSZENCIA

Rendhagyó évváró népzenei koncert

Zeneakadémia – Nagyterem, 2018. december 27., 19.30

Az Esszencia Produkció tapasztalt, kiforrott, egyenként már elismert művészek találkozása. Közös muzsikálásuk célja, hogy megtapasztalják azt az egységet, ami által létrehoznak egy csakis rájuk jellemző belső harmóniát. Az Esszencia nem hasonlítható más, hagyományos népzenei játékos zenekarokhoz. A jazz, a klasszikus zene és a népzene, idős és fiatal, régi és új, nő és férfi, vidám és szomorú, hagyományos és progresszív természetes módon létezik együtt és egymás mellett a zenéjükben. Vállalva az ehhez szükséges nyitottságot, képesek megszólaltatni a világ hangjának egy egyedül belőlük fakadó, őszinte és jellegzetesen magyar „Esszenciáját”. Mostani koncertjükön visszanyúlnak a gyökereikhez és jellegzetes zeneiségük megtartása mellett a népzenei dallamokat helyezik előtérbe.

A zenekar tagjai:

Lakatos Róbert (klasszikus brácsa, hegedű); Balogh Kálmán (cimbalom); Kovács Gergő (szaxofon); Kunos Tamás (népi brácsa); Bognár András (nagybőgő)

Vendégművészek:

Csik János (népi ének, hegedű); Pál István „Szalonna”, Király Miklós (népi hegedű); Berecz András, Herczku Ágnes (népi ének)

Rendező:

Esszencia, Zeneakadémia Koncertközpont

A műfaji határok illékony volta

Világzene és klasszikus zene

Idén egy klasszikus vonósnegyes – a Kronos Quartet – kapja a legfontosabb világzenei díjat, a WOMEX életműdíját, ami majdnem annyira vitát ingerlő fejlemény, mint Bob Dylan irodalmi Nobel-díja volt nemrég. De ennek a vitának sincs túl sok értelme. A világzene bizonyos értelemben a zene ENSZ-e: olyan tér, amelyben minden nép, műfaj és stílus egyenlő és a legkülönbözőbb felállásokban kötnék alkalmi vagy tartós koalíciókat egymással. Ebből fakadóan a világzenenek a leginkább légneműek a határai más műfajokkal, vagy neki van a legtöbb közös halmaza, metszete a többivel. Ebben az értelemben az elhatárolás másoktól mindig egyszerre nehéz is, fölösleges is.

*

Klasszikus, de világzenenek érzékeljük

A klasszikus zene és a világzene viszonyában sincs ez másként. A külsőségek azok, amelyekben éles a határ: egy klasszikus zenei koncertre egyszerűen másképp öltözik fel a zenész is, a közönség is, máshogy néz ki a színpadkép és igen különböző a mögöttes intézményrendszer. De a zenében sokkal kevesebb a különbség. Amit köznyelvi (és nem zenetörténetileg) klasszikus zenének nevezünk, az egy európai zenei hagyomány, amelynek a szerkezete és a külsőségei eléggé megszilárdultak ahhoz, hogy önálló műfajként tekintsünk rá. De rengeteg Európán kívüli klasszikus zenét a világ közízlését meghatározó nyugati közönség világzeneként érzékel. Ilyen a például a hindusztáni klasszikus zene, a raga, az azerbajdzsáni mugham, a bizánci udvari zenére alapuló ottomán hagyományú klasszikus zenék, a perzsa klasszikus zene vagy a pansorira épülő koreai opera.

A klasszikus zene és a népzene közötti különbséget leginkább a tudás átadásának és elsajá-

tításának, illetve a repertoár továbbörökítésének módjában szokták megragadni. Egyszerűen szólva, míg az egyik lejegyzett, leköttázott és merev, a tanulás formái pedig intézményesek, addig a másik nem lejegyzett, változó, improvizatív elemeket is tartalmazó, a tanulás formája pedig inkább informális. De ez persze semmit nem mond a zenéről magáról, arról, amit hallunk, és az élményről, amely ér minket. Nem utolsósorban pedig csak az európai klasszikus zene és népzene közötti különbséget írja le – hiszen például a fent felsorolt, Európán kívüli klasszikus zenei tradíciókban van helye az improvizációknak, és nem mindig intézményesült a tanulás formája, inkább az idétlen keleti harcművészeti filmekből ismert mester-tanítvány viszonyt érdemes elképzelni.

*

Komoly vagy népi?

Ha univerzálisabbá akarjuk tenni ezt a definíciós különbséget a komolyzene és a népzene között, akkor inkább arra érdemes figyelniünk, hogy mennyire megközelíthető, mennyire bevonó az adott zene. Míg a klasszikus zenében hosszú évek tanulására van szükség ahhoz, hogy az ember legalább mások számára elviselhető minőségben tudjon játszani, a végeredményben pedig kevés kiemelkedő tudású, a tanulás fázisain végigment alkotót figyel egy nagy számú passzív befogadó közönség, addig a népzeneben a „népi” összetevő leginkább abban ragadható meg, hogy sokkal könnyebb benne részt venni. Hamarabb el lehet jutni egy olyan szintre, ahol még nem virtuóz, de már kompetens előadó lehet valaki, nem feltétel az elméleti tudás, és az előadó, illetve a közönség közötti határ is illékonyabb: a közönség, ami a régebbi időkben gyakran az egy helyen lakók közössége volt, részese az előadás-

nak táncsal, tapssal, énekkel vagy mással. Míg az minden további nélkül elképzelhető, hogy a közönségből valaki be tud állni gardonozni, djembézni vagy kannázni, amíg a zenész pihen, elképzelhetetlen, hogy egy klasszikus koncerten valaki a közönségből beüljön fagottozni, mert a zenésznek pisilnie kell. Ebben a különbségtételben már a hindusztáni klasszikus zene vagy a többi fent felsorolt műfaj is egy kalapba kerül az európai klasszikus zenével, hiszen tablázni vagy kamanchézni sem tud valaki spontán beugrani. Tehát a fő különbség véleményem szerint, hogy kevés, hosszú készítésben részesült előadó játszik passzív befogadó keveseknek, vagy könnyebben megközelíthető a zene és folyékonyabban a határok előadó és közönség között. (Ami persze nem jelenti azt, hogy a népzene ne lennének meg a magukat hosszú időn át képző virtuózai, vagy ne lehetne ott is elérni a tudásnak egy olyan magas fokát, amit nem tud csak úgy akárki reprodukálni).

*

Hindusztáni klasszikus zene

Vegyünk két, teljesen különböző példát, amelyekben keresztül jobban érzékeljük, hogy hogyan is viselkednek ezek a határok. Talán a hindusztáni klasszikus zene a legismertebb azok közül a mi számunkra esztétikailag világzeneként érzékelt, de legalább annyira komolyzeneként viselkedő műfajok közül, amelyeket fentebb felsoroltam. A kulturális különbségek miatt nem könnyű megfeleltetni az egyes kifejezéseket a mi gondolkodási kategóriáinknak, de azért próbáljunk elképzelni egy egyszerre nagyon merev és közben mégis rugalmas zenei szerkezetet. A hindusztáni klasszikus zene műfaja, műformája a raga, amely azonban nem csak egy forma, mint például a szonáta, hanem egyfajta előadási rendszer, sorvezető, olyan keret is, amely megszabja az egyéni művészi-előadói értelmezés határait. Egy-egy raga kötött hangsorokkal dolgozik, három és hét között lehet a hangok száma egy kompozícióban. Ugyanakkor az indiai klasszikus zenében az oktáv huszonkét hangra oszlik, a felhangnál valamivel kisebb, a negyedhangnál nagyobb közökre osztva és ezeket beleszámítva huszonkettő a lehetséges hangok száma. A ritmus sem a nyugati kultúrából ismert értelemben van jelen: elsősorban a hangok zengésének és a köztük lévő szüneteknek a hossza, illetve egyes hangok hangsúlyossága és hangsúlytalansága adja a ritmust. Fontos, hogy a raga improvizatív forma is, ami látványosan ellentmond annak, hogy kötött műfajról beszélünk. De megint csak azt kell monda-

nom, hogy kötött is, meg nem is – mindenesetre egy jól körülhatárolt kereten belül az improvizáció nem csak megengedett, hanem elvárt is az előadótól. A ragáknak gyakran konkrét időponthoz kötött funkciója is van, így létezik reggeli raga, esti raga, tavaszi, nyári, őszi vagy téli raga is. Sőt, a ragáknak érzelmátvivő funkciót is tulajdonítanak, eszerint tíz alapvető érzelem kifejezésére kell alkalmasnak lennie a zenének. Ezek az érzelmek a békeség, a csodálat, a düh, az erotika, a félelem, a gyűlölet vagy undor, a hősiesség, illetve a humoros, a patetikus és a vallásos érzület. Egy tipikus hindusztáni kompozíció meghatározott tételből áll: az Alap, a Jor és a Jhala a bevezető szakaszhoz tartoznak, ez egyfajta invokáció, az adott raga hangulatának és hangrendszerének spirituális hangulatú, ritmuskíséret nélküli bemutatása, amikor csak a szítár játszik. Gat-nak nevezik a következő részt, ez a téma, amely bemutatja a tala-t, amely egyfajta körkörös témaciklus, amelynek hossza 3 és 108 ütem között változhat. Ez adja az improvizációs keretet. Itt már mindig van ritmus-hangszer, többnyire tabla.

Tangó

A másik példánk pedig, talán meglepő módon, legyen a tangó! A tangót is világszenének érzékeljük, annyiban feltétlenül, hogy egy adott helybe, ez esetben Buenos Airesbe mélyen beágyazott, földrajzilag-kulturálisan kötött, bizonyos tekintetben népzeneként működő műfajról van szó. Holott relative új, a XIX. század végén keletkezett, visszakövethető fejlődésű, ismert szerzőkhöz és előadókhöz köthető már egészen a kezdetektől. Két legismertebb előadója közül azonban Carlos Gardel kora legnagyobb popsztárjai közé tartozott, akinek egyéni, generációkat befolyásoló stílusa és sztárkultusza volt, Astor Piazzolla viszont gyakorlatilag klasszikus zenét csinált ebből a népzenei-tánczenei műfajból. Piazzolla számára azonban a hagyományos, táncos tangó formai követelményei inkább korlátok, meghaladni kívánt műfaji kötöttségek voltak, ám zenei elképzelései megvalósítása rengeteg szakmai, társadalmi és személyes akadályba ütközött és sok feszültséget gerjesztett. A hagyományos tangóban a tánc van a középpontban, a zene a táncot szolgálja. Piazzolla azonban zeneileg nagyon hamar olyan irányba fejlődött, amelybe az argentin társadalom és a tangó játékos zenészek nem követték őt. Ennek oka az volt, hogy zenéje már olyan összetett és szofisztikált lett, amelyre hétköznapi ember nem tudott táncolni. Elsősorban amiatt, hogy Piazzolla klasszikus zenei megközelítéssel viszonyult a tangóhoz, azon belül is a barokk zene, főleg Bach, a fuga és a toccata szerkezeti megoldásai, ellenpontoszó lüktetése érhető tetten a zenéjében. Aztán Piazzolla újításai kö-

zött ott volt még az, hogy behozta a kamaramuzikusi intimítást a tangóba és megjelent nála a modern klasszikus zene, Rahmanyinov, Bartók, Sztravinszkij harmóniavilágának hatása. Tanult klasszikus zenét már gyerekkorában New Yorkban is (egyébként egy magyar zongoristától, Wilda Bélától), majd később, már befitott tangózenészként az ötvenes évek elején Franciaországban is. A klasszikus zenei hatás mellett pedig a jazzből az improvizációs elemet hozta a tangóba, a hangszereseknek sokkal nagyobb szabadságot adva, mint a szigorú, hagyományos tangószerkezetben. A tempó-váltások barokkos rendje, a kompozíciók táncrendhez nem illeszkedő hossza, az improvizatív elemek szinte teljesen eltávolították Piazzolla zenéjét a tangótól mint tánczenétől, hiszen erre így már nem lehetett táncolni. Az ő esete is szép példája a műfaji határok illékony voltának.

Kronos Quartet

Piazzolla halála előtti utolsó felvételét 1989-ben éppen a Kronos Quartettel készítette és ez volt a Kronos első világszenei együttműködése, amelyet aztán még rengeteg követett. A Kronos Quartet 1973-ban, negyvenöt évvel ezelőtt alakult Seattle-ben, majd székhelyét hamarosan San Franciscóba tette át. Azonban nem is annyira a zenekar kora az érdekes, hanem az, hogy a négy tagból három az alapítás óta azonos: David Harrington, John Sherba és Hank Dutt a kezdetek óta együtt zenél. A negyedik tag azonban többször is cserélődött, jelenleg Sunny Yang az, 2013 óta.

Készítettek közös lemezt hindusztáni énekekkel, a leghíresebb mugham-zenésszel, Alim Qasimovval, vagy tavaly az év világszenei lemezének választott Ladilikan-t a Trio da Kalival Maliból. (És emellett is rengeteg mindent, Steve Reich-től Philipp Glass-on, Lutoslawskin, Terry Riley-n vagy Arvo Pärt-en át a „Szomorú vasárnap” feldolgozásáig). Elképesztő termékenységgel évente átlagosan két-három lemezt adnak ki, így nem csoda, hogy ennyiféle műfajban tudnak alkotni. Világszenei lemezeik mindenesetre általában nagyon sokat dobtak az együttműködő előadók karrierjén és nagyon komolyan hozzájárultak a műfaj fejlődéséhez, az egyes zenei tradíciók emancipációjához. De a legfontosabb talán a zenekar kielégíthetetlen kíváncsisága a világ iránt, amely minden alkotáshoz nagyon fontos. Vannak, akik egy ponton fúrnak le nagyon mélyre és így próbálnak minél több kincset felhozni, a Kronos viszont inkább nagyon sok helyen fúr le egy kicsit. Ez is, az is érvényes módja az univerzum feltérképezésének – a lényeg nem a módszer, hanem hogy tudjanak mit kezdeni a felhozott kincsekkel.

Weyer Balázs
(recorder.blog.hu)

Hangszerek, Tokok, Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

Parasztok Atmoszférában

RITMUSESHANG.BLOG.HU, 2017. DECEMBER 4. – RÉSZLETEK

Lehet-e kortárs művészeti gyakorlatok mentén közelíteni a hagyományörzéshez? Jelenleg vannak-e kapcsolódásai a táncházmozgalomnak a kortárs kultúrához? Mit jelent ma az autentikusság? Léteznek-e átfedések a különféle szubkultúrák között? Mindannyian „technoparasztok” vagyunk? Képesek-e közösen gondolkodni a különböző művészeti ágak képviselői minderről? Többek között ezekre a kérdésekre reflektált az OFF-Biennále Budapest záróeseménye, a Parasztok Atmoszférában című előadás. [...] A projekt megálmodójával és vezetőjével, Trapp Dominikával beszélgettünk. (Az előadásról készült film megtekinthető: <https://youtu.be/vs4WBPCOiWc>)

– *Hogyan kerültél kapcsolatba a táncházzal?*

– A táncházzal való kapcsolatom az Éri Katihoz fűződő barátságomnak köszönhető. Tizenöt éves korunkban ismerkedtünk meg egymással a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában. Katin keresztül a szüleiivel, Éri Péterrel és Ménes Ágnessel is kapcsolatba kerültem. Az egyre szorosabbra fűződő barátságunk során feltárult számomra egy izgalmas intellektuális közeg, amiben a népi kultúra és a kortárs művészetek organikus egységet alkottak. Akkoriban Kati éppen azt a korszakát élte, mikor a népzenétől eltávolodóban volt, így együtt fedeztük fel a budapesti underground egyéb szegleteit: koncertekre jártunk, könyveket cseréltünk, verseket írtunk, ám táncházakat egészen 18 éves korunkig nem látogattunk közösen. Az első táncházas élményem a Reviczky utcai Csoóri Klubhoz kötődik, ahová Kati vitt el. Ott szembesültem először azzal, mennyi nyers erő van az élő népzenében és a táncban. Miután felvettek a Képzőművészeti Egyetemre, Katival meglazult a kapcsolatunk, és táncházba sem jártunk már többet együtt. Az egyetem elvégzése után Berlinbe költöztem, ahol két és fél évig éltem. Két évvel ezelőtt hazalátogattam Budapestre, akkor találkoztunk régóta először Katival, akiről tudtam, hogy nagybögőzni kezdett, és együtt zenél a barátjával Marzsenszki Andorral. Rajtuk keresztül ismertem meg Kiss-Balbinat Ádámot, és részben miatta költöztem vissza Magyarországra. Azóta együtt élünk, én én szinte minden pénteken ott ülök a Rácskertben Kati, Andor és Ádám zenekarának, az Erdőfünek a klubjában.

– *Honnan jött a Parasztok Atmoszférában ötlete?*

– Ádám révén rengeteg koncertre, táncházba és táncelőadásra eljutottam. Korán szembesültem azzal, hogy ezeknek az eseményeknek a közönsége zömmel más jellegű, mint az Éri család általam megismert szellemi holdudvara, illetve az a kortárs művészeti szcéna, ahol én mozgok. Megfigyeléseim szerint a mostani táncházas színpadi előadók élő kapcsolatot ápolnak egy rendkívül gazdag, és hozzáférhetővé tett kulturális örökséggel, aminek az interpretációjához főként a „hagyományörzés” gyakorlatát alkalmazzák. Főleg „autentikusnak” szánt előadásmódokkal találkoztam, és kérdésessé vált számomra az autentikusság fogalma, és mindezen gyakorlatok célja is. Ahhoz képest, mennyire problematikusak ezek a fogalmak, nem igazán láttam példát a tisztázásukra tett kísérletekre. Rendkívül fontosnak tartom az autentikusságra törekvő előadók munkáját, számomra olyanok, mintha egy élő archívum lennének, egyfajta médiumai egy mára már szinte teljesen felmorzsolódott társadalmi osztály kultúrájának, ám azt gondolom, nagy szükség volna több olyan alkotó munkájára is, akik kortárs művészeti gyakorlatok mentén közelítenek ehhez a témához. Talán azért is, mert így közösen gondolkodhatnánk együtt a saját örökségünkről azokat a szempontokat is figyelembe véve, amikre talán az autentikusságra törekvő gyakorlat nem tér ki. Ezen gondolatok alapján kezdett el érlelődni bennem valamiféle alkotás létrehozásának a vágya, és mikor az OFF-Biennále kurátorai felkértek egy egyéni projekt megvalósítására, akkor megszületett a Parasztok Atmoszférában koncepciója.

– *„A magyar paraszti kultúra zenei örökségét kritikai szempontok alapján interpretálják” – írtátok az előadás kísérőfüzetében. Milyen kritikai szempontok alapján közelítettél a témához?*

– A kutatásom során nagy hangsúlyt helyeztem a „hagyományra” mint kulcsfogalomra, és arra törekedtem, hogy a paraszti kultúrához való progresszív hozzáállás hagyományait mutassam fel a jóval ismertebb, és a jelenben sokkal elterjedtebb „megőrizve megtartó” gyakorlatokkal szemben. A múlt század elejének magyar avantgárdjához, a Kassák köré tömörülő aktivistákhoz, illetve más, hozzájuk kötődő művészekhez nyúltam vissza, többek között azért is, mert az ő tevékenységükben láttam olyan mozgalmi, társadalomformáló aktivitást, amelyet a jelenünkben rendkívül aktuálisnak érzek. Kiindulópontot jelentett számomra Kassák Lajos és Bartók Béla kapcsolata és sorsközössége egy, a haladó gondolkodást és az avantgárd szellemiséget mereven elutasító Magyarországon. A történeti avantgárd mellett a táncházmozgalom ellenkulturális minőségében volt kapcsolódási pont számunkra. A rendszerváltás előtt, a mozgalom kialakulása körüli időszakban a zene és a tánc eredeti előadóktól való elsajátítása, a hagyomány átmentése progresszív gyakorlatnak volt tekinthető. Egy elnyomó, identitásromboló hatalommal szállt szembe az, aki akár az illegitimitást is vállalva indult útnak gyűjteni a határon túli, izolált magyarlakta falvakba.

A rendszerváltás előtti táncházmozgalom közönségének diverzitása és a kortárs művészettel való, a ma tapasztalhatónál élőbb kapcsolata is figyelemreméltó volt számunkra; azonban a közeg átférfalódásának okait firtató, a mozgalom későbbi intézményesülését és a mindenkori politikai berendezkedéshez fűződő viszonyát vizsgáló kutatás meghaladta volna a kompetenciánkat. [...]

Ahhoz, hogy a jelenben érvényes álláspontot alakítsunk ki magunknak, meg kellett tudnunk fogalmazni, mi más aktualitása lehet most a paraszti kultúrához való „odafordulásunknak” azon túl, hogy motiváltak vagyunk az értelmezési mező bővítésében és folytonosságot kívánunk képezni a múltban fellelhető progresszív törekvéseknek. Az általam vizsgált XX. századi társadalmi és művészeti mozgalmakról általánosságban elmondható, hogy valamiféle krízisre adott reakció vezette őket a népi kultúra felé; ebből kiindulva végül az engem az egyéni projektjeim kapcsán is foglalkoztató és a kortárs elméleti diskurzust is leuraló világvége hangulat kontextusában kezdtem vizsgálni az „utolsó óráit” élő parasztság kultúráját. A paraszt egykor, mint a természetnek leginkább kiszolgáltatott ember létezett, a természet részekén fogalmazta meg önmagát. Az életvitele és rituáléi a viszonylag kiszámítható természethez alkalmazkodtak. A folyamatos munka alól való felszabadulás idejében születtek azok az alkotások, amelyeket ma népművészetként tartunk számon, és a motívumkincsük a parasztság természetbevettségének viszonyrendszerében értelmezhető.

Ezzel szemben áll a városi ember életformája, aki a természettől elvágyva, annak csak közvetett módon kiszolgáltatva éli mindennapjait. Jelenünk legégetőbb krízisét, a globális léptékű klímaváltozást az emberiség és a természet kríziseként is értelmezhetjük: a természet leigázó, attól eltávolodó ember az életmódja következtében kialakuló kiszámíthatatlan környezeti változások hatására újra a természetnek kiszolgáltatva találja magát. Nemes Z. Márió terminusával élve mindannyian technoparasztokká leszünk az antropocénnek nevezett, nem egészen hivatalos földtörténeti korban. Az én

kiegészítésében: „műalkotásaink horizontja a savanyú puszták és az emelkedő tengerszint”. Ennek az újfajta, korábban nem tapasztalt léptékű és minőségű természetbevettségnek a perspektívájából kezdtük el koherenssé formálni a zeneművet, és bekalibrálni a hangulatait. Egyértelműen az elmúlás érzete kezdett dominánssá válni nem csupán a témaválasztásainkban és a mű dramaturgiáját illetően: a népzenei gyűjtéseket tartalmazó viaszhengerek elzajosodását megidéző moduláris szintetizátor hangok is a megsemmisülést idézték, és ezzel együtt az egykor részleges vagy teljes izolációban virágzó kultúra képviselőinek a múltba tűnését.

– *A darab szereplői hogy viszonyultak az előadáshoz?*

– A szereplőknek, függetlenül attól, hogy milyen kulturális közegből érkeztek, valamilyen szempontból meg kellett haladniuk önmagukat ahhoz, hogy létrejöhessen a produkció. Ha a zenekar tagjait egy skálán rendeznénk el, akkor az egyik végén a népzenevel kapcsolatban meglehetősen távolságtartó Bertók Márton állna a moduláris szintetizátorával, a másikon az elektronikus zenétől húzódozó Maruzsenszki Andor a hegedűjével. Következésképpen képviselt álláspontokról, és ezek mentén felépített művészeti praxisokról van szó, amik a közös munka és a tűzkeresztséggel felérő előadást követően egymáshoz idomultak egy fontosnak ítélt ügy érdekében.

Talán a tagok közül a legnagyobbat Szurcsik Erika és Neményi Lilla vállalták, akik népdalénekesi előképzettség nélkül próbáltak meg népdalokat énekelni. A nehézségeken az segítette át őket, hogy ráéreztek a népdalok érzelmi töltésére, és ehhez tudtak kapcsolódni, ettől vált „autentikussá” a produkciójuk. Az eredeti gyűjtések mellett olyan sajátos értelmezésű interpretációk is hatással voltak rájuk, mint Bartók népdal feldolgozásai Török Erzsébet előadásában vagy a Vízőntő együttes „Katonkísérő” című száma. Az előadásmódjuk másik erőnye a spontaneitás és az önirónia volt, amivel kontrasztként párosultak olyan drámai pillanatok, mikor mintha a színpadon vergődtek volna a világra a dalokat. Kiss-Balbinat Ádám eddigi pályafutása során a Parasztköz Atmoszférában volt az első olyan projekt, amiben szinte az összes szakmai kompetenciáját: nép- és klasszikus zenei képzettségét, zenetörténelmi és zeneszerzői ismereteit

szintetizálhatta. Vele volt módomban a legtöbbet közösen gondolkodni a koncepcióról és bizonyos részek zenei megoldásairól.

Porteleki Áron volt az egyetlen, akinek a kortárs művészeti kontextus és ez a munkamódszer nem volt teljesen idegen. Családi ágon kötődik a táncmozgalomhoz, ismeri és játssza is a népzene, ám újabban főleg szabad improvizációs zenei közegben mozog otthonosan. Számára ebben a produkcióban az jelentett újdonságot, hogy nagy hangsúly helyeződött arra, ki honnan jött, és mi a viszonya a kulturális gyökereihez. Azt gondolom, Éri Kati számára is az jelentett kihívást és jó értelemben vett nehézséget, hogy egy kortárs művészeti produkció keretein belül volt lehetősége foglalkozni a családjával ráhagyományozott kulturális örökséggel, és azt a saját művészi intenciói alapján dolgozhatta fel. A közös munkának egyik üdvös hozadéka, hogy Andor a premier előtt meghívta Áront brácsázni a Rácskertbe, aki azóta többször, sok év után újra, önszántából is megfordult ott. [...]

– *A közegétől megfosztott népzene megállja-e a helyét mint önálló művészet?*

– Nem szívesen vállalkoznék arra, hogy bármivel kapcsolatban megítéljem, művészetnek számít-e vagy sem. Nyilvánvalóan problematikus a színpadra állított néptánc és a népzene, és kérdés, milyen mértékben számít ez a gyakorlat kulturális kisajátításnak, mi vesz el a zenéből és a táncból, és mivel gazdagodnak egy új kontextusban.

Azt visszásnak találom, amikor az egyébként hagyományörzőnek szánt darabot itt-ott kortárs „dekórumokkal” dobják fel. Megidéznek valamiféle szellemiséget, de az nem határozza meg a hozzáállásukat az előadás egészéhez, cserébe a darab egy furcsa határterületen találja magát: hagyományörzőnek nem elég hű, kortársnak viszont nem elég mély. A városi tánc ház egészen más téma. A tánc házak aktív tagjai egy szofisztikált rekreációs tevékenység űzői, akik rengeteg munkát fektetnek abba, hogy elsajátítsák a tánc ház élvezetéhez szükséges tudást; így az egymásnak való zene és tánc magával ragadó és közösségformáló egységet képez. [...]

Török Ferenc

KACSIREK OTTÓ: ANGYALOK TÖRVÉNYE

„Mikor eltávoztak tőlük az angyalok a mennybe, a pásztorok így szóltak egymáshoz: Menjünk el Betlehembe, és nézzük meg, hogyan is történt mindaz, amiről hírt adott nekünk az Úr!”

(Lukács evangéliuma 2/15)

András és Zsuzsika történetére ma már inkább csak a falu tekintélyesebb kort megélt lakói emlékeznek, s ha a valaki azt kéri tőlük, hogy meséljenek róluk, csak nehezkesen, fejüket mellükre horgasztva fognak hozzá a beszédhez. Aztán, ha lassacskán mégis belekezdnek, általában azzal folytatják, hogy tulajdonképpen senki sem tudja pontosan, hogyan és mikor kerültek a faluba, és azt sem igazán lehet tudni, hogy kik is voltak ők valójában. Abban azért egyetértenek, hogy mindenképpen a távoli hegyek felől jöhettek, s valami éjszakai vonattal kellett megérkezzenek, mert egy reggel már a falu végén álló kicsi, eddig lakatlanul álló ház udvarán látták őket tenni-venni. Azt is tudni vélik, hogy egyéb holmi nem volt velük, csak két hatalmas kendervászonzsák. Ezt a két zsákot töltötték meg aztán szalmával, s a csupasz földre terítve ezeken aludtak szoroson egymáshoz bújva, magukra húzva az egyik zsák aljáról előkerült hatalmas csergét.

Később aztán András takaros kis ágyat, asztalt, székeket készített kettőjüknek, s egy csinos ládát is összeütött az egyéb holmik számára. Hamarosan a házikó is tisztán fehérlett a friss meszeléstől, és a dülöngélő léckerítés is lassan kiegyenesedett. Az udvaron, amit idáig a gyomvert fel, már tyúkocskák kapirgáltak, az ólba kicsi malac került, kéjesen elnyújtózva a hídlás deszkáin.

Látva szorgalmukat, igyekezetüket, a falu lakói kezdtek elfogadni, sőt lassan megkedvelni a jövevényeket, annak ellenére, hogy a férfi igen kevés szóval élő embernek bizonyult, és arcán is mindig valamiféle borongás bujkált. Szemeiben csak akkor gyúltak ki a fények, ha tekintetét angyalkájára, Zsuzsikára emelte. Rajongásig szerette azt a csepp leánykát. Az utcán dolguk után sietők sokszor láthatták, amint együtt dolgoznak valamin, vagy önfeledten játszadoznak az udvaron, s akik csak estére végeztek az aznapra kiszabott teendőikkel, ablakuk kis világító négy-szögén bekukkantva András sziluettjét vehették ki, amint a lámpa pislákoló fényénél Zsuzsika mellé kuporodva mond elalvás előtti mesét.

Mivel asszony nem volt a háznál, a falu özvegyei és pártában maradt hajadonjai nagy igyekezettel próbálták pótolni az ebből eredő hiányosságokat. Kéretlenül is megfoltozták, megvarrták Zsuzsika ruhácskáit, megfésülték és befonták hosszú szőke hajcscáját, s néha beinvitálták egy-egy tál ételre, amit ő eleinte csak nehezen akart elfogadni. Szerették, de egyben sajnálták is ezt a nagy kék szemekkel a világra csodálkozó félárva kisleányt. Arról, hogy András miért is maradt egyedül, többféle pletyka is keringett a faluban. A jóindulatúak szerint felesége a szülésbe halt bele, míg a gonoszabbak tudni vélték, hogy egy bukaresti katonatiszt kedvéért hagyta el családját és az otthon melegét, a babonásabbja pedig úgy gondolta, hogy Zsuzsika anyja egy hegyi vadleány lehetett, olyan boszorkányféle, s a leányka valamilyen bűvölet hatására fogant – különben hogyan is lehetne ennyire szép. Az igazi okra, persze soha nem derült fény. Természetesen akadt volna jelentkező, aki szívesen vállalkozott volna eme úr betöltésére, mert azon felül, hogy Andrást ügyes kezű férfinak tartották, még ráadásul szép szál, egyenes tartású, barna fiatalember is volt. Ha vasárnaponként a templomba ment kiberetválkozva, vasalt nadrágosan, fehér ingesen végiglépdelt a főutcán, bajuszos félistenképét keltette a reá csodálkozó asszony népben, s ezt a látszatot még tovább erősítette az a tény, hogy egy kicsi vidám angyal is mindig ott röpdösött körülötte. Ő persze szelíden elhárított mindenféle közeledést, inkább kisebb-nagyobb szívességekkel igyekezett meghálálni az asszonyok rá és Zsuzsikára irányuló figyelmességeit. Szívében csak egyetlen szabad hely volt, s azt Zsuzsika foglalta el.

Mindeközben szépen kezdte kibontani szárnyait a nyár, s a dolgok is kezdtek egyre jobb irányt venni. András karbantartói állást kapott a helyi vasútállomáson, így ugyan valamivel kevesebb ideje maradt Zsuzsikára, de hát a kenyér kellett az asztalra. Míg a férfi dolgozott, Zsuzsikára szívesen felügyeltek a falu asszonyai mindaddig, míg a földeken meg nem szaporodott a tennivaló. Ilyen-

kor András vitte magával a leánykát az állomásra, s ha nem akadt munkája, együtt nézték az áthaladó vonatokat és a nemzetközi gyors érkezését váró gyermekeket, akik némi édesség reményében tolongtak a sínek mentén, amit ezekről a vonatokról szoktak kidobálni nekik a számukra oly messzi és titokzatos tájak felé robogó utazók.

Az állomás kerítése mellett egy alacsony almafa is díszelgett. Ízletes nyári almák kapaszkodtak az ágakon, s olyan szépen tudtak mosolyogni a környék gyermekeire, hogy azok képtelenek voltak ellenállni a kísértésnek. Zsuzsika sem volt ezzel másképp. Mivel ahhoz még kicsi volt, hogy egyedül másszon fel, a legénykék húzták fel a lombok közé. Csakhogy a fa vékony ágai ezt a terhelést már nem voltak képesek elviselni. Könnytől maszatosan kísérték Zsuzsit a pihenőhöz a gyerekek, és arcukon látszott, hogy ők is nagyon meg vannak ijedve. András azonnal ölebe kapta, és már rohant is vele a közeli város kórházába, ahol aztán begipszelték a törött karocskát. Hazafelé látva Zsuzsika fájdalmát és bánatát, András gondolt egyet és szelíden a piac felé kezdte terelni a leánykát, aki a színes forgatagban hamar megfélekedett minden bajáról, de hogy András biztos lehessen a dolgában, vett neki kakasos nyalókát, cukormázas sült almát, ám Zsuzsika önfelédlt boldogságát mégiscsak egy kicsi kendő tette teljessé. És valóban, csodálatosan szép volt az a kendő. A földje fehér, rajta zöld levélkék kacskaringóztak nagy igyekezettel, hogy utolérhessék azokat a pirosan pompázó virágokat, melyekkel gazdagon telehímezték. Zsuzsika begipszelt karja ellenére olyan peckesen vonult végig benne a falu főutcáján, hogy ennek láttán bármely kolozsvári úri dáma holtápadtra válhatott volna. Nem is volt hajlandó megválni tőle, egy pillanatra sem. Lefekvés előtt az ágy mellé húzta székecskáját, s arra hajtogatta rá gondosan féltett kincsét.

Az ősz úgy érkezett meg, ahogyan mindig is szokott. Hűvösebbek lettek az éjszakák, hajnalonta hóharmat lepette be az udvar fűvét, s egyre később kukkantott be a Nap a szoba kicsiny ablakán. A kályhában is egyre többször gyúltak pattogó dalokra a fahasábok, jóleső meleggel töltve meg a házikót. Zsuzsikának is sűrűbben kellett kijárnia édesapjával az állomásra, viszont így spórolhattak napközben az otthoni fűtéssel, és ezáltal a napok sem teltek

olyan unalmas magányban. A környékbeli gyermekek be-betértek a pihenőbe melegedni és, hogy játékkal, vidámsággal múlassák az időt. Ám ha a nemzetközi gyors érkezését jelezte a recsegő hangszóró, azonnal a vágányok köré tódultak. Noha Zsuzsika is mindig kapott az összegyűjtött édességből, mégis mind sűrűbben nézett utánuk vágyakozva a pihenő kicsi ablakán keresztül. Megérintette őt a várakozás izgalma, egy kaland lehetősége, de András mindig elejét vette a dolognak egy kedves, de szigorú figyelmeztetéssel. Aztán érkezett egy nap, mikor a félelmen és tiltásokon felülkerekedett a vágy, s Zsuzsika a többi gyermek után iramodott. András csak késve vette észre a leányka eltűnését, de akkor már fülébe hasítottak a vonat visításába vegyülő kiáltások, a vonatkerekek fülsiketítő csikorgása. Mintha valami csavarintott volna egyet a szívéen. Esztét vesztve lódult ki a pihenő ajtaján.

Az emberek a vasúti kocsik egyikénél csoportosultak. Voltak, akik hátat fordítva, szemüket eltakarva álltak, míg mások keservesen zokogtak. De András elhomályosuló tudatának mélyéig csak egyetlen dolog volt képes eljutni, és ez egy fehér földű, zöld levelekkel és nagy piros virágokkal teleírt kicsi kendő képe volt, ahogyan az a sínek között egyre távolabbra sodródik a szélben.

Az évek követték egymást, a vonatok továbbra is jöttek és mentek, és a gyermekek ezután is kijártak a nemzetközi gyors elé édességet és kisebb ajándéktárgyakat gyűjteni, csak András tűnt el a faluból, pont olyan hirtelenséggel, ahogyan egykor érkezett.

Aztán egy nap, az egyik vonatról egy ember szállt le. Valahonnan a messzi hegyek felől érkezett, legalábbis így mesélik az emberek. Valami eladó házat keresett a faluban, de annak, aki szóba állt vele, mégis egy emberről kezdett beszélni, aki miatt a vonatnak meg kellett állnia két állomás között. Egy ősz hajú, bajszos, görnyedt hátú öregemberről, aki ott botorkált a sínek között fennhangon perelve a széllal, és aki zavaros szemével a töltés két oldalát firtatta.

Hát, így mesélte nekünk az a messziről jött ember, szokták elvarrni a történet szálát a helybéliek, s annyit azért még hozzá szoktak fűzni: „De hát messziről jött ember azt mond, amit akar.”.

Keskeny ösvényen, dalolva

– Interjú Szvorák Katalinnal –

Szvorák Katalin életútjának állomásait viszonylag könnyű összeszedni az elérhető forrásokból, ezért talán érdekesebb arról beszélgetni, mi az, amit tapasztalt, megélt, megtanult és érzett, amíg a felvidéki Pincről származó kislányból pilisszentlászlói nagymama lett. Persze, ezeket a dolgokat is csak itt-ott érintve, nem annyira szisztematikusan, de talán annál komolyabban.

– Saját szerb csendes vezetőnévem mögül kitekintve talán nem oktalanság, ha a Szvorák név okán a felmenőkről faggatózom. Ön meddig lát vissza a családja múltjában, s milyen történetek maradtak fenn, milyen üzenetet hagytak önre az elődök?

– Valóban létezik egy „nomen est omen”, és ha ezt megbolygatják, megbántják, nagyon tud fájni. Hajam miatt csúfoltak „Tüskebökinek”, vezetőnévem miatt „Satu Katának”, ugyanis szlovákul a *zverák* satut is jelent. Ilyenkor elrejtöztem lelkem mélyébe és szinte „szavárd” – elveszett – magyarnak éreztem magam. Magyarnak nem születni lehet, magyarnak lenni, magyarrá válni egy életen át felelősség. A nevek beszédesek ugyan, de mindent nem árulnak el viselőjükről, főleg itt, a Kárpát-medencében, hiszen volt egy hatalmas névváltoztatási hullám, elsősorban a XIX. század vége felé, amikor is németek, zsidók, szlovákok, délszlávok, csehek tízezrei cseréltek vezetőnévet. De mindez a kiegyezés utáni „boldog békeidők” természetes asszimilációjának következménye. Egykori koncertezésim során, amikor még voltak telefonbódék és telefonkönyvek, São Paulóban, New Yorkban vagy egy eldugott kis spanyolországi városban bőszen bújtam a lapokat, keresve a Szabókat, Kovácsokat, Vargákat. Egyetemeken tartott előadásaimon az ajtókon vizsgáltam a magyar neveket. És ez csak egy apró töredék, hiszen számos innen elszármazott nem feltétlenül használt magyar nevet. Szívszorító érzés fogott el. Ezek mind, s ezek leszármazottai mind hiányoznak innen, a Kárpát-medencéből. Hasonló érzés fog el a mostani külföldre távozók esetében is. Trianon után majd' mindenki helyben maradt, így még annál is veszélyesebbnek érzem a szellemi tőkénk kivándorlását, bár az elmúlt hónapokban egyre többször hallok jólesően visszaszivárgásról.

Visszatérve a családnemhez: anyai ágon az őseim nótázó magyar gazdálkodó parasztok voltak valóban magyar vezetőnévekkel. A Kelemenek, a ragadványneves Berkik, Lókek büszke magyarok voltak, de az utódok közt Kovácsék félig elszlovákosodtak, és a hontalanság éveinek köszönhetően a teljesen magyar szülőktől származó két unokatestvérem csak nyögve beszéli anyanyelvünket.

Az apai ág, ahol szlovákok is termettek, igaz karakánssággal viseli a mai napig juhász-dinasztiánk üzenetét. Nem véletlen, hogy a *Vox Humana* és a *Tölgyfa-testvér* lemezeimen hallható szlovák ju-

„Apai nagyapám (ülve a jobb szélen) és öt testvére”

hásznoták mélyen megérintettek, hiszen egyik ükapám Štefan Szvorák a legszlovákabb tájakon, a Detva (Gyetva) melletti dombokon volt *bača*. A számadó juhász első fiára hagyta birodalmát, bojtárjait, a nyáját, míg második fiát, az egyik dédapámat, házasságközvetítők által Várgedére küldte, hogy elvegye az ottani, fiúgyermekkel nem rendelkező bacsó lányát, és így a bacsóság tovább öröklődhetett. Apósa, Szabó „Bogár” Pál, egyesek szerint nem csak juhász volt, de „betyárkodott” is. A színszlovák bacsó dédapám Várgedére kerü-

„Az első lépések Pincen”

„Kedvenc babámmal Feleden”

„Anyai nagyszüleim”

„Pinc, anno”

lésekor egy szót sem tudott váltani dédanyámmal, idős korára viszont anyira megtanult magyarul, hogy elfelejtett szlovákul. Nemzett hat fiúgyermeket, köztük a nagyapámat. A Szvorákok (Svorákok) egyik ága a mára lassan teljesen elszlovákosodó Pinc melletti Szelhegyen legeltette nyáját, s tán „fújta furulyáját”. Mindenképpen szabad emberek voltak, és ezt örököltém tőlük.

Mint említettem, a vezetéknevem „lesatuzása” sokáig fáj, így utánaeredtem vezetéknevünk gyökereinek, és megnyugtató válaszra leltem: a szlávoknál az Isten kovácsát Svarog-nak hívják. Mellékesen jegyzem meg, hogy a Fülekhez közeli Persén, ahol egy avar kori temető feltárásakor kovácszserszámok is előkerültek, élt a Szvorda névre hallgató rokonom, aki maga is kovács volt. A karakán

Szvorákok közt a családi legendák szerint az egyik előd Mária Terézia testőrségének volt tagja, egy másik felmenőm a lengyel származású, elszegényedett nemes Konszki lehetett, de még Vidróczki is a tágabb családunkhoz tartozott. Nagyapámnak volt egy testvére, aki a gácsi Forgách grófok komornyikja volt, egy másik testvér pedig a sötét ötvenes években a jáchymovi uránbányában töltötte büntetését.

Pinc egyébként Losonc közelsége miatt „urizálódó” volt, így a népdal jóval később talált meg. Énekesi tehetségem „öserőként” kaphattam, bár Lőke Margit nagyanyám népszínművekben is szerepelt, anyám bejárta Losoncra zongoraórákra, apám pedig önszorgalomból megtanult remekül hegedülni. Érzékenységet leginkább

„Szüleim”

„Születésnapom van”

„A háttér beszédes”

anyai nagyanyám „félnótásnak” tartott öccsétől örökölhettek, aki remekül festett, filozófiai könyveket olvasott, Adyért rajongott, a Nyugatot járatta, volt lepkegyűjteménye, egy ideig Hubay Jenőnél tanult hegedülni, zongorát vásárolt falusi portánkra. Az egész falu megbotránkozott rövid nadrágján. Nem véletlen, hogy kényszerzubbonyban szállították el a balassagyarmati „Sárga Ház” zárt osztályára, ahol hamarosan meghalt.

– *Bár apai nagyszüleimet – a rokonságból egyedülként – kirakták a Felvidékről, amikor az apám még kisfiú volt* [ld.: Vágó Józsefné Grozdits Olga: A Felvidéktől a Balaton-felvidékig – folkMAGazin 2017/3,4.], mégis, ha csak látogatóként is, de volt némi rálátásom arra, hogy milyen volt ott magyarnak lenni. Milyen volt mindez belülről, gyermekként, fiatalként?

– Valóban, aki nem születik bele a kisebbségi sorsba, felnőttként szinte át se tudja érezni, hogy hányszor gyakoroltam szorongva magamban azt a néhány szlovák szót, hogy az akkor még szinte teljesen magyar Füleken a szlovák péktől helyesen kérjem a kenyeret. Itt, az anyaországban a felszínesen magyarkodókat megvetem. Az enyhébbeket Dunaszerdahelyre, Székelyudvarhelyre, Beregszászra, a kissé súlyosabb eseteket Kassára, Kolozsvárra, Újvidékre, Nagybányára küldeném évekre, a nagyon melldőngetőket pedig Zalánára, Eperjesre, Bákóba, Kőrösmezőre vagy Moldvába száműzném egy-két évre. Így talán átélhetnék egy kicsit azt az érzést, mi az: kirekesztettnek lenni. Apró gyermekként a színmagyar Pincen ezt még nem éreztem, utána viszont sorra jöttek a túlélésre felkészítő lelki pofonok és mindez az anyaországba kerülve csúcsosodott ki, ahol az első években, mint csehszlovákiai, vidéki, palóc magyar szenvedtem, mert olykor cseh, szlovák, vagy csehszlovák csaj voltam, aki „jaj, de szépen beszél magyarul”. Vérig voltam sértve. Igaz, mindez a hetvenes évek végét, a nyolcvanas évek elejét jelzi, de a mai napig sokkal könnyebben szót értek egy szabadkai, brassói vagy aradi lé-

„Tizenöt évesen”

lekkel, mert a mi mentalitásunk, magyarságérzetünk más. Egyfajta többlettel is megáldott, hiszen mi ott éltük mindennapjainkat a többségi nemzet árnyékában. Ezt a többletet tudatosan formáztam egy közép-európai, Kárpát-medencei nemzetek közti megbékélésé. Ezt próbáltam nyolc lemezemen érzékeltetni, amikor is kimondottan olyan közös dallamokat válogattam össze témakörönként, amelyek összekötnek. Természetesen a dalokat mindig eredeti nyelven énekeltem.

– *Milyen lehetőségek voltak, mit adott a közösség, és mi az, ami hiányzott egy szlovákiai magyarnak?*

– Ifúságom lehetőségeit, környezetét rózsaszínűre festi a távlat, mert futkároztam szabadon a pinci réteken, magyarul énekelhettem a templomban, még élt a nagycsalád, idomíthattam a tyúkokat, majd egy remek magyar iskolába járhattam Füleken. Működött

Fotó: Koncz Zsuzsa

„A kassai Csámborgó együttessel, 1992-ben (Kováts Marcell, Szabó Gábor »Suvi«, Kanóc Csaba és Sterbinszky László »Prutyi«)”

„Szárnypróbálgatás”

a Csemadok, voltak rendezvények, néztük az akkor még élvezhető magyar televíziót, közben rengeteget sportoltam, hegedülni tanultam, ötörai teákon szerepeltem gitár-kísérettel, rajzversenyeken és táncdal-fesztiválokon nyertem, szovjet laktanyákban énekeltem. Évekig néptáncoltam a Takács András vezette fülekpüspöki Palóc Táncegyüttesben. Emellett tudtam, amit apám emlegetett, hogy nekünk kétszeresen meg kell küzdenünk a szlovák többséggel, hogy eredményeinket méltányolják. Nem véletlen, hogy szlovák társaim lettek szinte mindig az elsők a versenyeken, hogy őket vitték olasz nyaralásra. Nekem egyszer adatott meg egy tátrai nemzetközi úttörőtábor, ahol még a magyarul tudók se szóltak hozzám, viszont egy szőke, szeplős finn kislány megtanított az „Isza muszta...” kezdetű gyermekdalocskára. Nem volt egyszerű így élni, de Sütő Andrást idézve: „a fű lehajlik, de megmarad”. Emlékszem, könnyek szöktek szüleim szemébe, amikor 1968-ban Dubček egyik beszédét így kezdte: „Tisztelt csehek, szlovákok és a velünk élő többi nemzetiség...”. Igen, nekünk már ez is sokat jelentett, hogy ott lehettünk „a többi” közt. Prágai, sikertelen egyetemi kísérletemkor a cseh felvételi bizottság tudata „tótágast állt”, amikor akadozó akcentusom

„A Kőfaragókkal 1999-ben
(Ágoston Béla, Lázár Zsiga és Kiss Ferenc)”

Fotó: Tóth Béla / MALÉV

„A Kamarás együttesrel, 1984-ben (Berán István, Zsákay Győző, Bajnok József »Buráló« és Nagy Balázs)”

folytán szembesültek a ténnyel, hogy országukban magyarok is élnek.

– *Honnan jött, mikor kezdődött a másoknak dalolás ideje? S miért éppen az akkoriban kevésbé kézenfekvő népdal?*

– A kezdet kudarccal végződött, amikor is sírva szedtek le három évesen a pinci kultúrház avatójának színpadáról. Ma már tudom – Vekerdy szerint is így van –, hogy hétéves korig nem szabad a gyermekre erőltetni a közönség előtti szereplést, mert az lelki törést okozhat. Ez megtörtént nálam is, sőt évekig tartott a szerepléstől való félelmem. Sokszor csordultak ki könnyeim egy József Attila vers szavalásakor, vagy egy Kovács Kati „Úgy mentél el”-dal éneklése közben. A valódi változás serdülőkoromban következett be, amikor már kórusban énekeltem, és tagja lehettem a Palóc Táncegyüttesnek, ahol a különböző táncok közötti átöltözési szünetekben, szólóban népdalokat énekelhettem. Ez volt az igazi népdalos áttörés, mert előtte, sőt egy ideig utána is más műfajokba is belekóstoltam: voltam operettben Judit, énekeltem francia sanzonokat és táncdalokat Totó zenekarával. A népdal megtalált, ezt éreztem a legtermészetesebb önkifejezési formának, és mind a mai napig a népdalolást érzem lelkem tükrének. Sokszor érzem úgy ma is, hogy ez annyira személyes ügyem, hogy nem tartozik másra. Egyébként mindmáig minden fellépés előtt izgulok, nincs bennem még egy fikarcnyi természetes önmotogató sem. A közlés vágya nálam jóval erősebb. Szeretem megérinteni az emberek lelkét. Tehát a dalok szeretet-üzeneeteinek átadása az elsődleges. Nem véletlen, hogy a most készülő, immáron harmincnegyedik, önálló tematikus albumomnak is a címe: *Dalüzenet*.

– *Mi látszott „onnan nézve” Magyarországból?*

– Nehéz mai fejjel megválaszolni a ma már történelmi múltba visszakerdezőt, hiszen gyermekként, ifjúként az anyaország szent volt, nem éreztük mostohának. Hallgattuk a „Kossuthot”, néztük a feke-

„Kudlik Júliával és Szörényi Leventével”

te-fehér képernyős tévét, büszkén figyeltük az ott történeteket, szinte semmit sem érzélve a kor árnyoldalából, sőt a kádári éra, a gulyás-szocializmus torzságát se vettük észre. Nekünk Magyarország egy, az Óperenciás-tengeren túli tündérország volt, ahol mindenki tud magyarul. A határon átlépve már mi is mertünk hangosabban magyarul kiáltozni, bambit és jaffát ihattunk, egyforintos fagyit ehettünk. Mindemellett kicsit szorongtunk is palóc kiejtésünk miatt, és rosszul esett, amikor csehnek tituláltak. A mai, határon túli ifúság bizonyára másképpen vélekedne.

– Miként zajlott a szülőföldről az anyaországba vezető életszakasz, mennyi idő alatt sikerült itthon otthonra találni? Kik voltak, akik otthonról biztatták a magyar leányt, és kik azok, akik idehaza el- és befogadták, pályája kialakításában támogatták, magyarnak nézték a „csezkó csajt”?

– Miután megnyertem 1981-ben a *Röpülj, Pávát!* – illetve előtte könnyek közt átvettem a Népművészet Ifjú Mestere címet –, és az ELTE diplomásként felkínáltak egy könyvtárosi státuszt a Matica Slovenskánál [szlovák kulturális, művelődési intézmény], Martinban [Turócszentmárton], döntenem kellett. Népdalénekesként rögtön kínálkozott egy állás a Honvéd Művészegyüttesnél, amit gondolkodás nélkül elfogadtam és magánénekesi beosztásban szolgáltam. Ez a felhőtlennek tűnő, majd viharokkal bővült állapot először – lányunk születésekor – féllássá degradálódott, majd a Liszt-díjam ajándékként ki szerettek volna rúgni, de jóakaróim még néhány évig ott tartottak. Csak a második életmentő rákműtétem másnapján sikerült eltávolíttatniuk. Mégis szép és feledhetetlen éveket töltöttem ebben a közösségben, szerintem majd’ mindenki szeretett, pedig a munkaügyi perem ellenlábasai aszociálisnak tartottak. Lehet, hogy nekik volt igazuk, hiszen egy juhászivadék csak a termé-

„Az első karácsonyunk Pilisszentlászlón”

„Bobby McFerinnel”

szet vallomásait hiszi, csak az állatok ösztönös reflexióit érzi, csak az őszinteségre tud reagálni, a bántásra csak pityergéssel tud válasszalni.

Hogy kik támogattak pro- és kontra az áttelepülésben? Ez egy hosszú lélektani választ kívánna. Leegyszerűsítve is nehéz, hiszen nagyon magányosan kellett a döntést meghoznom. Szülőföldet elhagyni hatalmas fájdalom, szüleimet, testvéreimet, rokonságomat, barátaimat otthagyni szomorúság. A haza fogalma ilyenkor zavarosan vegyül a szülőfölddel és az anyaországgal. Valóban, a mai napig felvetődik bennem a kérdés, hol az itthon, hol az otthon, és hol a hazám, mert a szülőföldem határon túli. Ezért választottam a „Kárpát-medencei hazát”, nem megtagadva Csehszlovákiát és a Palóc-földet. Otthonról szinte senki nem biztatott az áttelepülésre, sőt „haza- és nemzetárulónak” tituláltak, „itthonról” néhány jóakaró emberem támogatott. Az anyaországban elfogadni kényszerültek, karanténba zárva elviseltek.

A támogatóim mindig névtelen igaz lelkek, de nekem ez a legmegnyugtatóbb. Kellenek a ki nem mondott titkok, kellenek a ki nem nyilvánított érzések, mert kell a varázs, a lelki többlet váratlan adománya. Minden díjam, elismerésem is váratlan ajándék. Soha nem révültem a népdalénekesi karrierben, sőt, a karrier szó is ellenemre van – irtózom tőle. Az egykori „csezkó csajt” ma talán a Matica Slovenská főkönyvtárosa lehetne, vagy Fülek helyi „parlament-jének” kulturális albizottsági alelnökéként a gyermekeket pátyolgathatná és növényeket plántálhatná, a bablevest ízesíthetné olykor kissé kóseresen, és csámborgó macskákat etethetne, ha a sorsa nem „pávázott” volna Kossuth-díjra és két tucatnyi egyéb elismerésre. Lehet, hogy boldogabb lennék egyszerű paradicsomültetőként, unokadédeltetőként, vagy fenyves erdők csöndjének őrizőjeként. Hála Istennek, otthon megszoktam örök másodiknak lenni, és soha nem fókuszáltam pályám ívének domborítására, de mindig a család, a családi fészek melegen tartása volt az elsődleges. A mai napig az. Korosodva, bölcsébbé válva, látom, hogy jól döntöttem.

– A „Röpülj, páva!”, túl a közvetlen visszajelzésen, mit adott és mennyire volt fontos a további pálya szempontjából?

– A *Röpülj, páva!* szárnyaszegett kisebbségként röpíteni nem tudott, sült galamb se repült a számba, és az anyaországban kialakult mozgalmi rendszerekbe se tudtak besorolni. Alkalmatlan voltam minden szinten, mert juhász elődeim magányos életvitele, zárkózott paraszti palóc felmenőim földhöz ragaszkodása mind erősen ellenkeztek a budapesti vízfej sznobrikus ávilágával. A szorongó bensőm rejtőzködést diktált, hogy megmaradjak „aszociális” kívülállónak. A mai napig ez maradtam, és ez a karantén adja vissza az óvoda nélküli, réten futkározó szabad juhász-„né” egykori és mostani mivoltomat. Mégis lehet bennem valami tehetség, hogy évtizedek múltán is emlékeznek arra a felföldi „röpüljpávás” lányra, aki

„A Szvorák Vokállal (Tímár Sára, Paár Julianna és Orbán Johanna)”

természetességével elvarázsolt sokakat. Pedig azóta, a média kissé mostoha gyermekeként nem lépkedtem a Parnasszuson, ami nem is hiányzik, bár néha fáj, hogy egy-két dalúzenetem nem jut el a címzettekhez. Bizonyára egyesek kisebb-nagyobb ellenszereket fújtak, de lelki vitorlám és a csend utáni vágyam mindezt békés part-ra irányította, még ha olykor „egy lakatlan szigetre” is.

– ... és a táncházmozgalom?

– Egykoron valószínűleg büszkén lépkedtem-vonultam kisdobos társaimmal egy-egy „szocialista” felvonuláson Füleken, majd pionírként lelkesen szerkesztettem a falújságot, a sport tényleges közösségi élmény volt, nem is beszélve a néptáncról és a kóruséneklésről. Később az SzM (Szlovák Ifjúsági Szövetség) kényszerű tagjaként gyakori szereplője voltam egy-egy „akciónak”. Átkerülve az anyaországba, boldogan jártam Budai Ilonka népdalkörébe. Jóleső emlékkép a múltból, amikor Kiss Ferenc kiválasztott engem, hegedűt nyomott a kezembe, és velük dalolhattam az első Táncháztalálkozón, 1981-ben, a szlovák dallamra énekelt „*Ne menj a munkába, ne dolgozz hiába...*” kezdetű nótát. Talán nem véletlen, hogy ez nem került fel a táncháztalálkozó lemezre. Egyébként jó néhány táncházban énekeltem, viszont egy idő után már csak kelléknek éreztem magam, aki nem tud kellő hangerővel csujjogatni. Valahogy mindig kicsit kilógtam. Lehet, hogy mégis igazuk volt munkahelyi főnökeimnek az egyik munkaügyi peremkor, hogy aszociális vagyok? Az igaz, hogy soha nem voltam hangadó, „fontos” helyeken a „fontos” embereket kerültem, de leginkább el se mentem egy-egy ilyen helyszínre. Ha megmaradtam volna pinci parasztlánynak, nem valószínű, hogy én lettem volna a templomi előénekes vagy a falu hangos nótafája, pletykafésze. Szívesebben gondoztam volna virágos kertermet vagy etettem volna a tyúkjaimat. Valahogy mind a mai napig egy lelkes gyomlálás a kertünkben csodásan levezeti feszültségeimet, és feledteti mozgalmat nélküli, de mégis mozgalmas életemet.

– *Hogyan kezdődött a világatlaszt telepötytyöző koncertek sora? Van-e közöttük szív szerinti „legek”, könnyesek, vidámak, félelmetesek?*

– A világatlasz valódi kinyílása a határok megnyitása után következett egy utcazenéléssel a kassai Csámborgó zenekarral, a bécsi Kärtner Strassén. Az itt szerzett barátok repítettek aztán tovább a világ számos színpadára, színházába, kocsmájába, dzsesszklubjába, kórházába, öregek otthonába, templomába.

Koncertjeim javát jóindulatú, kedves ismerősök szervezték. A menedzserek elkerültek, vagy én kerültem őket el, és ez így volt szép, így volt jó. Lényegében érdeklődés nélkül ismerkedhettem számos ország lakóival, néhány kontinens szeretetre méltó embereivel. Igaz, valamennyi pénz is csöpögött, de ezt cementben, téglában mértük akkor, hiszen roskadozó falusi kő-sár-vályog házunk a cseperedő gyermekeink miatt is felújításra szorult. A fellépések közt „leg-ek” nincsenek, ha mégis ki kéne egyet emelnem, az a *Szózat* szólóban való eléneklése volt Mádl Ferenc beiktatásakor. Lelkileg hónapokig készültem, hogy minden magyar hangja megszólalhatson általam.

„Kossuth-díj, 2013.”

Egyébként egy eldugott, vidéki kis templom tucatnyi közönsége – mivel érzem a felém áramló romlatlan őszinteséget – felér például a Bobby McFerinnel történt duettezéssel. Könnyes fellépésem rengeteg volt, nemcsak én sírtam, de a közönség is. Volt egy fellépésem Alexandrovban, ahol mögöttem a fotókon a második világháború mindennapi szörnyűségei voltak a falakon, vonatokról leszálló rokkant katonák fotói, síró asszonyok, hadiárvák. Eszembe jutott a Don-kanyar, ahol annyi magyart veszítettünk, köztük nagyapám legfiatalabb öccsét tizennyolc évesen. Ránéztem a szinte kizárólag nőkből álló szomorú közönségre... Itt nem hogy sírtam, de még a műsoromat sem tudtam elkezdni.

Vidám fellépéseim közül eszembe jut most egy müncheni kórház aulája, ahol műsorunk hatására egy gipszelt lábú, mankós beteggel roptam a magyar csárdást.

Félelmetes is akadt néhány. Szatmárnémetiben, néhány éve, a Magyar Kultúra Napján az egyik helyi tudósítás szerint: „A városi Filharmónia nagytermében a nemzetközi sikereknek örvendő Szvorák Katalin előadóművész és két kísérője produkciójára besereglett, csaknem telt házas közönséget kellemetlen meglepetés érte, ugyanis az intézményben szolgálatot teljesítő biztonsági őr figyelmetlenség-

„Gardonnal”

ből önvédelmi gázzal fújta be a termet... Az előadóművészek fulladozni kezdtek, elakadt a hangjuk, és el kellett hagyniuk a színpadot. Egy helyi lap információi szerint az incidenst követően a biztonsági őr a portás segítségével a hátsó kijáraton elmenekült a helyszínről, megszegve ezzel a munkahelyi szabályzatot... A műsort csak másfél órás intenzív szellőztetés után lehetett elkezdni.”. No comment.

– *Azt a trendekkel szemben, „kevésbé korszerű” szellemiséget és tudást, amit ön magával hozott, önmagában felépített, koncertek, lemezek formájában a most élőknek ad, adott, és az utókorra hagy, mennyire lehet továbbadni? Akadnak – nem iskolai és nem is feltétlenül csak zenei értelemben vett – tanítványok?*

– A nevelhetőségről, lelkünk mélységeiről sokat olvastam sok okos embertől. Amit elfogadott ösztönösen élő lényem, azt befogadtam. Befogadtam Bagdy Emőke boldogsághormonjait, Popper profétizmusát, Szendi Gábor szerteágazó elemzéseit, Vekerdy tanácsadásait, és rácsodálkozással böngésztem Szondi tesztjeit és a Szondit tesztelőket. A családállításra és a hipnózisra is rácsodálkozom, de kételkedve viszolygok a beteges, „freudzság” analízisektől. Nekem egyszerű a dolgom, mert alapvetően boldognak születtem, és megtaláltam a dal, mely engem is gyógyít. Sugárkezelésem alatt is csodás magyar népdalokat énekeltem. Az alaptulajdonságok, a vérmeleglet, a habitus, az (át)nevelhetőség lehetősége már a fogantatáskor, illetve az anyaméhben nagyrészt eldőlt. Szinte kész tulajdonságokkal látjuk meg a napvilágot, az első években ért különböző „inzultusok” mértékadóak, míg az intézményes nevelés – óvodától az egyetemig – már alig-alig befolyásolja személyiségünk alapjait. A nevelésben hatalmas csodákat nem tudunk végrehajtani. Nevelni csak töredékesen lehet, mert születésünkkel már magunkkal hoztunk mindent, ami lesz belőlünk és a nevelésből csak az marad meg, ami ellen a bennünk lévő adottságok nem lázadnak. Két évtizedig tanítottam a szentendrei Zeneiskolában, két szemesztert a Zeneakadémián, de tanítási óráimon nem „neveltem”, csak ösztönösen beszélgettünk, énekelgettünk, remélve, hogy növendékeim kész lények, lelkük nem lázad ellene és befogadja azt. Koncertjeim, énekesi tevékenységem elsősorban lelkük gyógyítása, istápolása volt, hiszen a zene egészen mély réteget érint, átjárja az egész testedet, ha énekelsz. Végigmegy benned ez a hullám, a zene rezgése, és szó szerint gyógyít. Valamikor pszichológus szerettem volna lenni, hozzám is jártak olyan felnőttek magán-növendékként, akik pszichiáter-pszichológus helyett találtak meg, és rövid időn belül kiegyensúlyozott, daloló, megújult embereké váltak, sőt néhányan zeneterapeuták lettek.

A szellemiség és tudás viszont továbbadható még akkor is, ha a trendek, a reklám és a kultúrát igazgató „izgágák” sokszor gátolják az igazi, maradandó értékek mentését. Valóban könnyebb egy festőnek, vagy egy asztalfiók-írógatónak, mert van esélye posztumusz feltámadásra, bár ezt általában már életük földi folyamán a legtöbben megalapozzák mérhetetlen egójuk „nyomás-gyakorlataival”, legendává duzzadó botrányokkal; mégis van esély a csöndben alkotók részére is. Az éneklés mint bármelyik más előadóművészet, a pódiumon keletkezett varázs pillanata. Adva van ugyan a hang- és képrögzítés, de ez már kissé torzít, csorbít. Közel negyven lemezem mind tematikus, és egy részük a népek megbékélésének eszméjét szolgálja: ezért kerestem a dallampárhuzamokat, készítettem az ökömené jegyében egyházi énekeket tartalmazó lemezt. Követőim, „eszmei tanítványaim” igenis akadnak, és úgy érzem, hogy az általam kitaposott keskeny ösvény – ha nem is az én életemben –, de a jövőben olyan járható úttá alakulhat, melyen egyre többen fognak majd vándorolni.

– *Hosszú idő óta zajlik egy furcsa vita az „autentikus népi kultúra” tisztaságát féltve-aggóvá őrzők és a kísérletezők, sok mindent egymással vegyítő, manapság leginkább „világzeneként” jelölt muzsika művelői között. Kell, lehet ebben állást foglalni?*

– Erre igyekszem röviden válaszolni. Műfajtól függetlenül hiszek az értékben, a minőségben, a művészi tehetség szárnyalásában. Természetesen a népzenei kísérletezés, ötvözés és az ágas-bogas világzene-fa csak akkor lehet hiteles, ha az alapokat, gyökereket, forrásokat jól ismerjük. Bach-műveknek is van számos átírata, de ezek értékét is az idő hitelesíti.

– *Az évek meghökkentő gyorsasággal szaladnak. Akad alkalom megállni, mérleget vonni, s közben a jövő felé tekintve terveket szőni?*

– Megállásra alkalmat mindig kerítek: körülvesz családom, simogat három unokánk tekintete, gyomlálni is kell, mert kertünkben nő a gaz, okulásomra sokat olvasok, és amikor csak tehetem, elvonulok férjemmel világvegi hegyes-dombos helyekre, hogy a természet adta csodákkal lelassítsam az időt. Mérleget nem vonok, majd vonnak mások. „Mérlegelni” viszont szoktam – elsősorban főzésnél, és olykor kilóimat. Terveket szövögetek, lesznek még lemezek. A közeljövőben jelenik meg Kiss Ferenc meselemeze *Mamó kertecskéje* címmel, Keresztes Dóra remek illusztrációival. Mamó én leszek, aki dalol a kertről, a virágokról, az állatokról. A másik album három helyszín élő koncert-felvételeiből áll össze (Kapolcs, Csíkszereda és Párkány), ahol dalúzeneteimet Kiss Ferenc és Balogh Kálmán mellett újrhangolja Cserta Balázs és Szabó Dániel. Egyébként örülök minden spontán koncertmeghívásnak. Vándorlásaimról készül majd egy könyv.

Csak ritkán bizsereg a tudatalattimban, hogy az általam képviselt szellemiség nincs eléggé a köztudatban, de köztudott, hogy csendben élek és alkotok. Szokatlan életpályám ellenére vallom, ha egy szokványos életút adatott volna meg, minden különlegesebb „akkord” nélkül, akkor is boldog lennék, hiszen van három unokám! Számomra nincs szebb pillanat, mint amikor hozzám bújva azt mondják: „Ajka, most megállítjuk az időt.”.

Grozdits Károly

Tedeum

Írta: Móra Ferenc

A liget fái csöndesen aludtak a holdfényben, mikor közejük suhantak a falopók, és leemelték a vállukról az ásót.

Öreges adóalanyok voltak, egyik kisezüstöt, másik nagyezüstöt viselt a halántékán, de aranygyapjas rendje egyiknek se volt, sőt még szarvasbőr kesztyűje se. Közönséges, de egészen közönséges emberek voltak, akiktől távol volt minden olyan gondolat, hogy a fák lelke télen lehúzódik a földbe, fölkeresi a szénne vált erdőket, s az elsüllyedt világrészekben megeleveníti a halott sigillariákat és lepidodendronokat. Ők csak azt tudják, szemügyre vévén az asszonyfehér bőrű nyírfák karcsúságát, hogy azokból csak egy-két gyújtat tüzelő telnék – az ördög szerencsétlenkedjék ennyiért. Ha már lop az ember, okosan lopjon és érdemeset. De az öreg gledícsia se jó, e haragosfeke-te óriás, ennek még álmában is fenyegető dárda minden karja, szegény tolvajember ásójával ebbe belekötni nem lehet. Kemény és merev királyok a tölgyek, talán ha királyok lopnának fát, azoknak jussuk volna őrájuk emelni a fejszét; az életükben könnyelmű orgonadámák pedig halottul nem adnak egyebet hitvány targallynál.

– A fenyő lesz a legkiadósabb – mondták a lopók, és nekieresztették az ásót az előkelő idegeneknek, akik száműzettek a bérecekről, és komoran tengetik életüket a homokon, a néhai hegyormok elporlott tetemén. Nem nagyon élnek a nyári napragyogásban sem a gögös és zárkózott arisztokraták, de mímelik az életet a tél ködében is, mert tradícióik így követelik.

A lopók ugyan aligha forgattak fejükben efféle bolondos gondolatokat, de annyit tudtak, hogy a fenyő nem kúsztatja mélyre a gyökerét, ennél fogva az anyaföldtől való elszakítása gyors és könnyű munka. Hangtalanul, de igen energikusan dolgoztak, nem fogta el őket szelíd mélabú arra a gondolatra, hogy ez a szegény fenyő sohasem fog többet megható beszédet hallani a madarak és fák napján – némi megindulást csak akkor éreztek, mikor a liget

szélében léptek kopogtak az aszfalton, s nekik vissza kellett fojtaniuk a szívük mélyéből feltörekvő káromkodást.

Hanem aztán, mikor kidőlt a fa, és maguk után vonszolván a hóban a halott fenyőt, szerencsésen kiértek vele a liget mögé, ahol az árnyékba bújtatva várakozott a tetemszállító kézikordé, akkor megemelték a sapkát, és nagyon mélyről füstölt ki szájukból a fohász:

– Hála Istennek, ezzel is készen vagyunk!

S bár ez a fohász olyan fészekből röppent az ég felé, amelynek melegében a káromkodások is kikelnek, én nem tudom, hogy a jó Isten, akinek dolga számon tartani a fák, hangyák, emberek és minden egyéb teremtetett állatok ügyeit-bajait, nem kegyesebben engedte-e színe elé az öreg falopók fohászát, mint mikor hadvezérek, békekötők és egyéb világhatalmasok jelentését teszik az asztalára a szolgálattelvő kerubimok:

– Hála Istennek, ezzel is készen vagyunk!

Egy új planétát be lehetne már népesíteni a tízeszten-dős háború halottaival és életuntjaival, s a világhatalmasok még mindig nem akarják azt mondani, hogy hála Istennek, most már készen vannak vele. Nekik még több kell, nekik e megátkozott világrész minden életrevaló férfianak rothadó teteme kell, nekik minden virágzó asszony meddősége kell, nekik lemészárolt nemzedékek után megfertőzött generációk egész sora kell, nekik olyan tengere kell a vérnek és a könnynek, amely még az Ararátot is tizenöt könyöknyivel felülhaladja, míg bíborruhákban, márványfalak között elmondják a Tedeumot.

A falopók fohászához nem kellett ennyi. Ahhoz csak egy szál fenyő kellett, amelynek füstös, nyers tüzénél egy-két napig melepszik a gyerek, és felforr a zsirtalan, sótalan leves.

Tudom, hogy a csillagok felett lakó úr ezt a fohászt tette mosolyogva a keblébe.

[In: *A vadember és családja; Nádi hegedű. Móra Ferenc válogatott művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1981.*]

Újra régi fényében a Budai Vigadó

Orbán Viktor beszéde a felújított Hagyományok Háza átadóján – 2018. október 4., Budapest

Tisztelt Főpolgármester Úr! Tisztelt Akadémiai Elnök Úr! Tisztelt Összeesküvők! Jó napot kívánok, tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Sokan sokfélét gondolunk Magyarországról. Én azt az iskolát érzem magamban közel, amelyhez Márai Sándor is tartozott. Azt találta írni egyszer, hogy nem az a csoda, hogy Magyarország olyan, amilyen, az a csoda, hogy van. Milyen igaz! Am az is igaz, hogy a csodák mélyén olykor egészen egyszerű igazságok rejlenek. A mi megmaradásunk csodája is ebből a fajtából való. A főegyszerű igazság pedig úgy hangzik, hogy a magyar nép mélyre ható és erős gyökerekkel kapaszkodik a kulturális örökségébe. Ezért állhatunk mi is ma itt. És hozzátehetjük, ez a gyökérrendszer az egész Kárpát-medencét átszövi. Mi, magyarok azért állhatunk ma itt, 1100 évvel a honfoglalásunk után, mert tudjuk, honnan jöttünk, és azt is tudjuk, hogy mivel tartozunk az előttünk járó nemzedékeknek. Sőt, azt is tudjuk, mivel tartozunk az utánunk jövőeknek. Hogy az utánunk jövő is tudhassák, amit mi tudtunk, ezt írtuk az Alaptörvényünkbe: „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megóvjuk. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulása az európai egység sokszínűségéhez.” Kodály, Bartók, Lajtha, Illyés, Csoóri, Kallós és még sorolhatnám a neveket, akiknek köszönhetően a magyarság ma is kivételesen gazdag kulturális örökséggel büszkélkedhet. És két nevet még hozzátoldhatunk az illusztris névsorhoz: Sebő Ferencét és Kelemen Lászlóét. Még a lassan már ködbe vesző első kormányzásunk idején az ő fejükből pattant elő a gondolat, hogy legyen a magyar népművészetnek állandó otthona Budapesten, ahol összegyűjtjük, rendszerezjük, bemutatjuk és továbbadjuk ezt a hagyományt. Ha lúd, legyen kövér, gondoltuk, s ma már aligha mérhető kulturális ellenforradalmi betykeséggel választottuk ki éppen ezt az épületet. Így került a Hagyományok Háza Budapest egyik legszebb eklektikus épületébe, a Budai Vigadóba. Aztán a nemzeti kormányt kiügyeskedték a kormányruhá mögül, és visszatértek ugyan az internacionalisták, de a hely és a gondolat valahogy mégis túlélte a mostoha időköt, talán helyes, hogyha Vitányi Iván nevét itt megemlítjük, köszönettel. Míg nem ismét fordult egyet a szerencse keze, vagy a kitartás hozta el jól megérdemelt gyümölcsét, a mai ünnepünk szempontjából mindegy is, de visszatértek a nemzeti felmentő csapatok, és 7,5 milliárd forintból kívül-belül felújítottuk és korszerűsítettük az épületet. Helyreállítottuk az előcsarnokot, a díszlépcsőházat és a dísztermet is, hogy a Budai Vigadó újra a magyar kultúra egyik főhadiszállása lehessen.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Főpolgármester Úr! Tisztelt Főigazgató Úr!

Egy ország jövőjét nemcsak gazdasága, katonai ütőereje és politikai befolyása alapozza meg, de kulturális teljesítménye is. Hogy visszatérjek Márai gondolatmenetéhez: a kulturális hagyomány, melynek a népművészet a legmélyebb réteget képezi, mi magunk vagyunk szöröstül-bőröstül. Kultúránk megmutatja, kik voltunk, és kik vagyunk. Ez identitásunk foglalatja és öntőformája. Erő, amely az országlakosokat nemzeté, a nemzet tagjait közösséggé teszi. A most készülő nemzeti alaptantervnek és vele az egész magyar iskolarendszernek is ezen az alapon kell majd állnia. Innen nézve minden kultúrára elköltött forint befektetés a jövőbe, egy magyar és keresztény, vagyis egy európai jövőbe.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Néha azt hallom, hogy Magyarországon kultúrharc zajlik. Azt gyaní-

tom, hogy az egyes pozíciók közötti lökdösődés, a kultúrfilozófiák közötti hírlapi vita talán a modern élet megszokott rendjéhez tartozik. Magyarországon inkább kultúr béke van. Lassan teljes egyetértés formálódik arról, hogy a jövőnket a családra, a munkára és a nemzet újraegyesítésére kell építenünk. Kultúrharc nem Magyarországon, hanem Európában van. Európában valóban kultúrharcos időköt élünk, és ez az európai kultúrharc, ahogy én látom, valójában a saját kultúránkért folytatott harc.

Tisztelt Egybegyűlte!

Tudjuk, különböző kultúrákból különböző társadalmak, értékek, törvények és politikai berendezkedések sarjadnak. Néha olyanok is, amelyek az európai ember gondolkodásával nem férnek össze. Mi, európaiak tiszteletben tartjuk a más kultúrákat és képviselőiket, de senki sem kötelezhet minket arra, hogy ez a tisztelet saját kultúránk feladását és egy másik kultúrának való behódolást jelentse. A saját földünkön – ez igaz Európára és Magyarországra is – a saját kultúránk szabályai és értékei szerint akarunk élni. Ha eltűnnek a történelmi-kulturális alapok, ha hagyjuk, hogy kicseréljék a kulturális altalajt, akkor Európa kártyavárként dől össze. Mi, magyarok láttunk már ilyet, ezért érezzük is ezt a veszélyt. Ezért a magyarok szelíd, de rendíthetetlen módján kiállunk és elmondjuk, kik vagyunk, mit gondolunk Istenről, hazáról, családról. És azt is elmondjuk, hogy a magyarok szerint mi következik mindebből az európai életre nézvést. Most ennek van itt az ideje. Ha nem ezt tesszük, áldozatai leszünk egy lopakodó összeurópai kulturális önfeladásnak. Mi hiszünk abban, hogy nem a véletlennek köszönhető, hogy magyarok és keresztények vagyunk, és az sem véletlen, hogy éppen itt élünk a Kárpát-medencében. Ehrendelést látunk ebben, és büszkéek vagyunk civilizációs teljesítményünkre, kultúránkra, így büszkéek vagyunk dalainkra és a táncainkra is. A magyar népi kultúra nekünk nem muzeális dolgok gyűjteménye, hanem megtartó erő.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ezért építettük meg a Nemzeti Színházat és a Müpát, ezért újítottuk fel a Zeneakadémiát, a Pesti Vigadót, az Erkel Színházat, a Nemzeti Lovardát, a Kossuth teret. Ezért adjuk át hamarosan megújult Szépművészeti Múzeumot, gözerővel halad az Opera felújítása, az új közlekedési múzeum építése, a Liget-program, és újjászületik a Budai Vár. Országszerte megújulnak a színházak, a főterek és a templomok.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Sokat vitatkoztak Magyarhonban arról, hogy ki a magyar. Van, aki szerint az, akinek a nagyszülője magyar volt. Tetszetős válasz, de a kor-szellem, amelyet kialakítottunk, a fejlődés, amit megindítottunk, az országépítés és nemzetegyesítés, amelybe belevágtunk, a lelkiület, amely magával ragadott bennünket, egy új választ is ad arra a régi kérdésre: ki a magyar? Barátaim, az a magyar, akinek az unokája is magyar lesz. Ennek a háznak az a küldetése, hogy hozzásegítsen bennünket ahhoz, hogy az unokáink is magyarok lehessenek. Legyen ez a hely a magyar népi kultúra főhadiszállása! Legyen az a hely, ahol kitalálják annak a módját és megtalálják az utakat, hogy elvihessük népművészetünk értékeit a magyar fiatalokhoz.!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

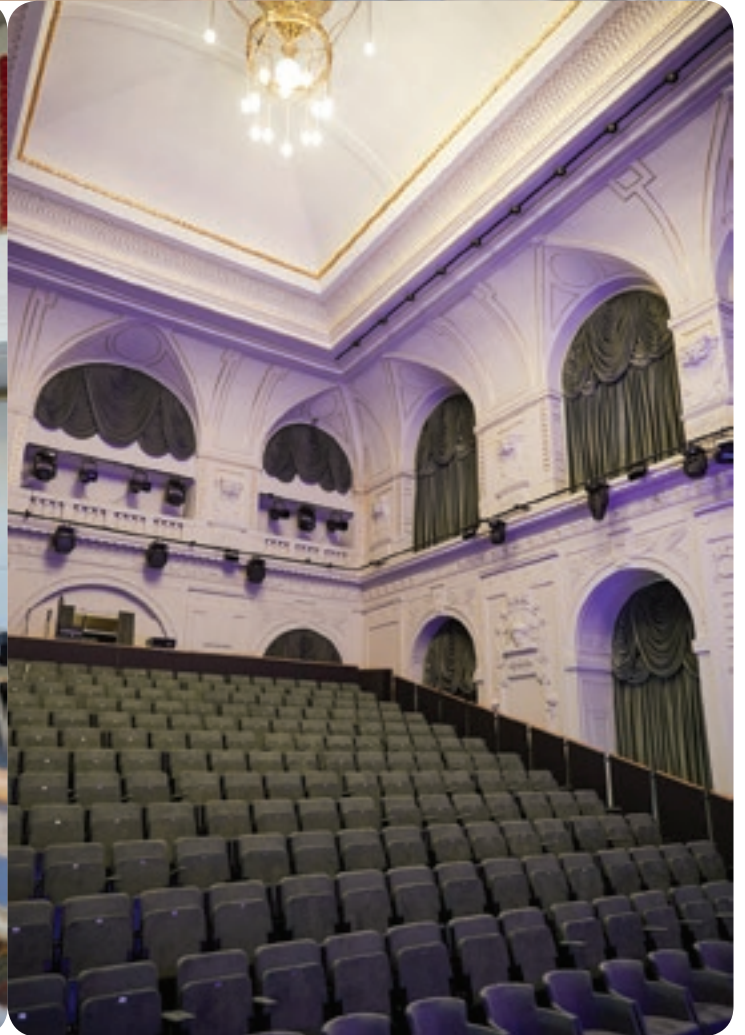
Végezetül szeretném megköszönni mindenkinek, aki részt vett ennek a csodálatos épületnek a felújításában. A Budai Vigadó ma visszanyerte régi fényét, és azt kívánom, hogy hosszú évszázadokig őrizze is meg azt. Adjon kedvet, lelkesedést és büszkeséget unokáinknak, hogy itt állva ők is azt mondhassák: legyen úgy, mint régen volt!

Köszönöm a figyelmüket!

(Forrás: Miniszterelnöki Kabinetiroda)

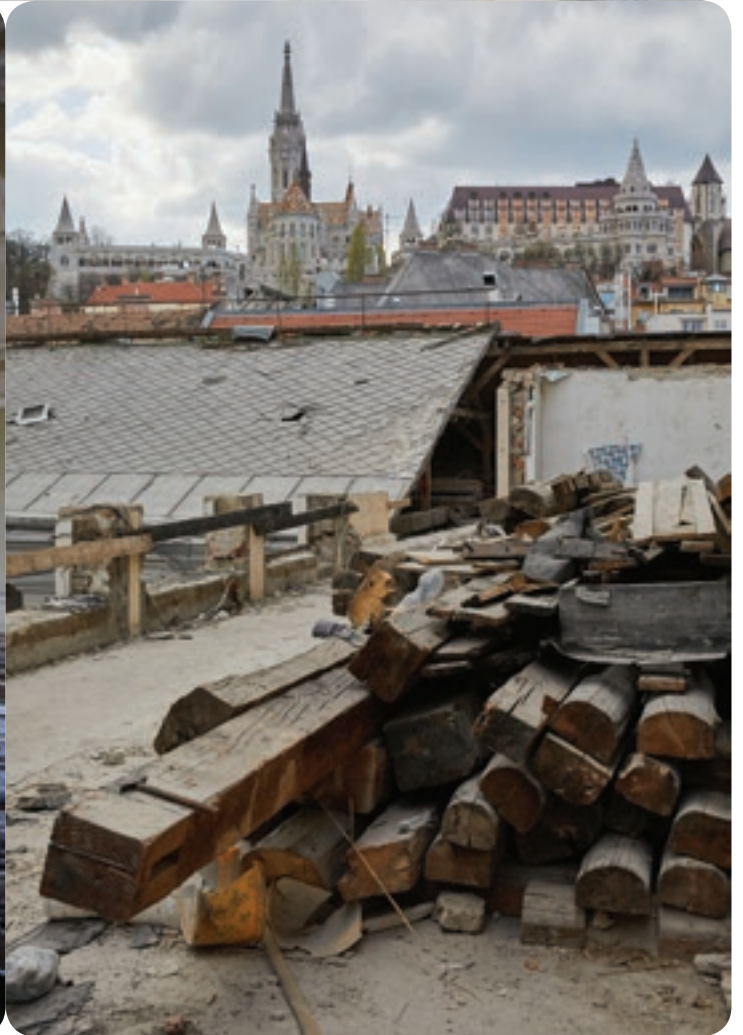
Orbán Viktor miniszterelnök • Az épület aulája és udvara – Fotó: Hagyományok Háza / Dusa Gábor

A felújított Budai Vigadó részletei

Fotó: Hagyományok Háza / Dusa Gábor

Az átépítés mozzanatai – Fotó: Hagyományok Háza / Dusa Gábor

Tündérvkert Montevideóban

Az Uruguayi Magyar Otthon néptáncsoportjának története (1936–1984)

Történelmi regénytrilógiája első kötetének címében Móricz Zsigmond Tündérvkertnek nevezi a XVII. század eleji Erdélyi Fejedelemséget. Okkal, hiszen a keleti országrész (1541–1699) virágkorát élte ebben az időszakban. Felvirágzást álmódott Jankovics Károly is az Uruguayi Magyar Otthon (továbbiakban: UMO) néptáncsoportjának, amikor 1988-ban a Tündérvkert nevet javasolta a táncsoportot létrehozó fiataloknak és az UMO vezetőségének. A fogalommal Magyarországon találkozott először ösztöndíjas tanulmányait végezve a Budapesti Állami Balettintézet néptánc tagozatán. Álma beteljesült, hiszen a Tündérvkert Néptáncgyűttest, annak négy korcsoportját „a montevidói magyar élet legaktívabb, leglátványosabb” részeként tartják számon [Szölösi Antal: *Uruguayi magyarok*(2015) – http://ungerska.se/index.php?option=com_content&view=article&id=339:magyarok-uruguayban], és mert az egyre rendszeresebb magyarországi fellépések révén a Tündérvkert újra és újra tanúsítja a közönségnek, de saját magának is, hogy az UMO és benne a néptáncosok élnek és éltetik a magyar néptáncskultúrát és általa a magyar kultúrát.

Többen úgy tudják Magyarországon, de Uruguayban is, hogy ez mindig így volt, vagyis az UMO megalakulása, 1936 óta rendelkezik néptáncgyűttestel. „Kiemelt figyelmet érdemel az Otthon néptáncsoportjainak tevékenysége, amelyek az intézmény alapításától fogva működnek és a magyarországiakéhoz hasonlóan fejlődtek.” [Az uruguayi-magyar kapcsolatok lehetőségei (2013) – http://kitekinto.hu/latin-amerika/2013/11/29/az_uruguayi-magyar_kapcsolatok_lehetsegei]

Ez azonban pontatlan elgondolás, amit feltehetően az UMO sajátos körülményei formáltak. Ugyanis az uruguayi közösség tagjai aktív közösségteremtő és -fenntartó tevékenységet végeznek, ami miatt értelemszerűen nem volt, illetve nincs arra idejük, sem energiájuk, hogy múltjukat feldolgozzák, bár erre igényük mindig is lett volna. Amióta kifelé is jobban megmutatják magukat, pl. pályáznak, valamilyen szinten rákényszerülnek arra, hogy kutassák magukat az oral history-t meghaladó eszközökkel, ám összegző munka mindaddig nem született az UMO-ról. Így történhetett meg, hogy a szóbeli emlékezések és azok továbbadása úgy őrizte meg, hogy az UMO-ban fennállása óta működött néptáncsoport. Az UMO jegyzőkönyveinek vizsgálata alapján azonban előttem más kép rajzolódott ki.

*

A KUTATÁSRÓL

A 2014-es Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasaként kulturális missziót teljesítettem az UMO-ban. Elsősorban magyar nyelvtanárként dolgoztam, de a Balassi és a Julianus Program is feladatom volt. Ezen kívül, korábbi néptáncosként, látogattam a Tündérvkert táncpróbáit, népdalokat tanítottam nekik, és a táncsoporttal együtt felléptem a 2014-es São Paulo-i Dél-Amerikai Magyar Néptáncfesztiválon is. Maradék időmben az UMO aktáit olvastam, mert az SZTE Latin-Amerika Története kutatócsoportjának hajdani történészeként és jelenlegi, gimnáziumi történelemtanárként érdekelt az uruguayi magyar diaszpóra, azon belül az UMO múlt-

ja. Az első három és fél év összes feljegyzését elolvastam, kijegyeztem, de idő híján 1939. december 21-től csak az éves tisztújító közgyűlések és taggyűlések, valamint néhány rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvét dolgoztam fel. Kutatómunkámban 1984. november 1-ig jutottam.

Csaknem ötven év legfontosabb dokumentumai alapján azt látom, hogy a montevidói Tündérvkert, illetve annak elődje nem csak úgy „lett”, hanem sok klubtag és néhány kivételes személyiség odaadó és kitartó önkéntes munkájának eredményeképpen alakult meg. A dokumentumok alapján az is tény, hogy nem rögtön az alapításkor, hanem három évtizeddel később, 1966-ban hozták létre hivatalosan az ifjúsági táncsoportot. Ez aztán több évtizeden át formálódott olyan szakmai és baráti közösséggé, ami ma jogos büszkeséggel tölti el az UMO egész tagságát.

Bizonyos, hogy az UMO-ban nem létezett magyar néptánc 1936 és 1956 között. Ez azon füzet alapján is állítható, amit az UMO húszéves fennállásának alkalmával adott ki, és amiben részletes leírást ad a magyar klub húszéves „nemzetien magyar programjából”. [Uruguay-i Magyar Otthon, 1956. Sajtó alá rendezte: Molnár József. *Montevideó, 1956*] A jegyzőkönyvek sem említenek semmit, ami néptáncsoport meglétére utalna.

Majd csak az UMO 1966. július 31-i, első harmadévi beszámolója, illetve rendkívüli közgyűlése számol be arról, hogy „ez évben megalakult az Ifjúsági Alosztály is, mely sikeresen működik úgy a saját, mint az Otthon érdekében”. Egy májusi feljegyzésből visszamenőleg kiderül, hogy egy júniusban megrendezésre került nemzetközi táncbemutatóra is meghívták őket.

Az 1966. december 11-i kétharmad évi beszámoló közgyűlésen pedig Gaál László elnök indítványozta, hogy Farkas Dezsőné, az ifjúsági táncsoport betanítója kapjon jegyzőkönyvbéli köszönetet eredményes munkájáért.

Az UMO 1967. április 2-i tisztújító közgyűlése ismételt beszámoló arról, hogy megalakult az Ifjúsági Alosztály, és az ifjúsági táncsoport több meghívásnak tett eleget. Ugyanebből a feljegyzésből azt is megtudjuk, hogy az Ifjúsági Alosztály elnöke Martony János. Mindezek alapján feltételezhető, hogy 1966 első hónapjaiban kel-

lett formálisan megalakulnia az Ifjúsági Alosztálynak. Ez nem zárja ki, hogy esetleg már 1966-ot megelőzően ténylegesen létezett táncsoport, sőt, a korábbi meghívások és fellépések azt valószínűsítik, hogy táncpróbáknak a formális megalakulás előtt is kellett lenniük. A legkorábbi ilyen bejegyzés az 1963-as aktában jelenik meg, amikor azt említik a beszámolóban, hogy „lány táncsoportunk részt vett egy előadáson a Solísban egy jótékonyági előadáson”. A néptáncsoport formális létének rögzített nyoma azonban nem található az általam feldolgozott anyagban. Ezért az 1966-os esztendő az UMO néptáncsoportjának hivatalosan rögzített megalakulási évének tekintem, ami választóvonalként osztja két részre történetét. A továbbiakban ennek megfelelően két szakaszban tárgyalom az UMO Tündérváros Néptáncsoportjának történetét.

*

A NÉPTÁNCSSOPORT FORMÁLIS LÉTREJÖTTE (1936–1966)

Elengedhetetlenül fontos feltárni az 1966 előtti időszak eseményeit, mert ezen időszak alatt kovácsolódott ki a táncsoportot létrehozó akarat az UMO-n belül.

Torbágyi Péter kutatásai alapján [*Torbágyi Péter: Magyar vándormozgalmak és szóróanyagközösségek Latin-Amerikában a második világháború kitöréséig. Doktori értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, 2007. 138-156. – <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1272/5/Torbagyiphd.pdf>] leszögezhető, hogy Uruguayban az első világháború előtt gyakorlatilag alig éltek magyarok. Aztán a húszas évek második fele és a harmincas évek eleje közötti magyar bevándorlás egy hat-nyolcezer fő között ingadozó létszámot alakított ki. Az állandó cserélődés ellenére viszonylag nagyok mondható közösséget az jellemezte, hogy sokáig igen szervezetlen volt, bár az uruguayi magyar kolóniát több okból is az egyik legegységesebbnek tartották részben demográfiai szempontból – gyakorlatilag az egész kolónia a félmillió Montevideóban koncentrálódott –, de társadalmi helyzetükből adódóan is, mivel döntő többségük szociális értelemben „kisemberekből” állott.*

Az uruguayi magyarok egyesületekbe szerveződése 1924-től fogható meg. A felekezeti, politikai és kulturális tevékenység mentén szerveződő egyesületek rendkívül színes képet mutatnak vallási és – különösképpen – kulturális tevékenység tekintetében. Sokfajta sportot (asztalitenisz, futball, evezés, torna), kóruséneklést (dalárda), színházat és egyéb kulturális tevékenységes folytattak az egyesületeken belül vagy kifejezetten erre szakosodott társaságokban. Politikai szempontból nem létezett sokszínűség, az első és fő áramlatot

egyesületi szinten a baloldali, majd kommunista befolyásnak teret adó Uruguayi Magyar Egyesület, Uruguayi Magyarajkú Munkások Egyesülete jelenti 1925 és 1937 közé eső működésével. A montevideói magyar ifjúság oktatásának gondolata gyakorlatilag egyidős a kolónia születésével. A társulatok önállóan vagy közösen próbálták megteremteni gyerekeik magyarul tanulásának intézményi feltételeit. A két világháború közötti időszakban az uruguayi magyar kolónia – létszámahoz képest – igen jól el volt látva magyar sajtóval, az uruguayi magyar rádióadások pedig a harmincas évek második felétől indultak.

A magyar kolónia létszámahoz viszonyítva sok egyesületre nem volt jellemző az állandóság. Alakultak, felbomlottak, egyesültek, utódszervezeteket működtettek. Ennek egyik okaként az állandó pénzügyi nehézségeket lehet megnevezni. Ezen kívül azonban az egyesületek közötti vallási, politikai és bizonyára személyes nézeteltérésekből fakadó viták is szerepet játszottak. Fontosnak tartom tehát Torbágyi elemzéséhez képest új elemként rögzíteni, hogy az UMO ezen viszályok elkerülése céljából alapszabályában „mindennemű politikai és felekezeti irányzatok teljes kizárását” rögzített az egyesületre és a tagságra vonatkozóan. A deklarált politikai és vallási semlegesség az uruguayi magyar kolónia egyesületei között egyedülálló, melyhez az UMO története során mindvégig tartotta magát. Olyan, ma is élő elvárás, amit közülük sokan fennmaradásuk egyik zálogaként értékelnek. Az UMO a politikai és felekezeti semlegességtől eltekintve, egyéb vonatkozásokban szervesen illeszkedett az elődegyesületek sorába, hiszen gyakorlatilag szervezetileg és céljait tekintve is követte azokat.

Meglátásom szerint a néptáncsoport megalakítása szorosan összefügg az UMO fiatalságának problémájával, ezért a következőkben részletesebben foglalkozom a fiatalok jelenlétével az Otthonban. Fiatal az UMO alapszabályzata szerint „a magyar anyanyelvű, tizennegyedik életévét már betöltött, de a tizennyolcadikat még el nem ért egyén”. Számukat és arányukat tekintve is a jegyzőkönyvek adatai – erősen hiányosak az erre vonatkozó adatok, a jegyzőkönyvek többször nem említik meg külön a tagságon belül az ifjúság létszámát – alapján legkevesebben 1950-ben voltak, a 268-as taglétszámból csak három. Legtöbben pedig 1955-ben, a 389-es taglétszámból 31 fő. 1936-tól indulóan csak tizennyolc évben érte el a kétjegyű számot a fiatal UMO-tagok száma, tizenkét esztendőben számuk tízen alul maradt, a többi évről pedig nincs adat. Tendenciát sem lehet megállapítani, leginkább hektikusan változott jelenlétük a szervezetben.

A fiatalok alacsony létszáma szinte az alapítás pillanatától kezdve aggodalommal töltötte el a vezetőséget, sőt az egész tagságot. Egy 1937. november 14-i adat szerint a 183 fős tagságban tíz fiatalal induló UMO-ban már az 1939. június 1-i választmányi gyűlésen elkezdtek gondolkodni azon, hogyan lehetne több fiatal bevonni az új egyesületbe. Akkor a tornaszakosztály újraindításában látták a megoldást, mert „a fiatalság megnyerése céljából szükség van a tornára és a zenére”. Feltehetően ez volt a korábbi társulatok mintája is. Rá pár évre egyéb témák kerültek előtérbe. A közösség házvásárlásba fogott, kitört a II. világháború. Mindez a szervezet anyagi erejét és a politikamentességi elvet erősen próbára tették.

A negyvenes és ötvenes években vissza-visszatért az ifjúság megnyerésének gondolata, ennek hogyanja, de igazi megoldás

nem született. 1942 októberében tizenöt fővel megalakult az Ifjúsági Csoport, de pár hónap után megszűnt. Ismételten kérték a vezetőséget az ifjúság megszervezésére, próbáltak ifjúsági esteket, mulatságokat, teadélután szervezni, ám oda néha több spanyol nyelvű fiatal érkezett, mint magyar. Ezekon kívül a felnőttek továbbra is az iskolában és a sportban látták a fiatalság mozgósításának eszközét. Az 1940-es évektől az UMO-nak halottai is voltak. Számuk értelemszerűen a tagság elöregedésével növekedett. Az 1948-as tisztújító közgyűlés arról tudósít, hogy Muth tagtárs javaslatot tett egy temetkezési alosztály alapítására. Ettől kezdve rendszeresen felvetődött ez a téma és 1952-ben el is kezdett működni az új alosztály.

A dokumentumok alapján feltételezhető, hogy a helyzet válságosra fordult. A válság tüneteit az 1962. február 25-i tisztújító közgyűlés jegyzőkönyve így rögzítette: „közbűnség uralkodott el a tagságon, nem látogatják a rendezvényeket, nem támogatják az UMO-t, nincs vezetője a rádióknak, „erkölcsileg van baj – elfáradtunk”. Azonban már ugyanezen a tisztújító közgyűlésen megoldási lehetőségeket is vizsgáltak a panaszok felsorolása után: több magyar egyesület fúziója vagy az alapszabályzat módosítása tudná orvosolni a krízist, utóbbi abban a tekintetben, hogy lehetővé teszi más nemzetiségűek felvételét az egyesületbe. A fúzió régi taktika, az UMO megalapítása előtti időszakban is éltek vele az uruguayi magyar kolónia társulatai kríziseik megoldására.

Ellenben a más nemzetiségűek, azaz a nem magyar anyanyelvűek, vagyis az uruguayiak tagfelvételének lehetővé tétele az alapszabály módosításával – innovatív gondolat. Úgy sejtem, ezen újító és az UMO történetében korszakalkotó, javaslat egy innovatív szellemiségű csoporttól származhatott. Az elnök, Gelencsér Sándor 1956-ban elnökként, 1960-ban és 1961-ben alelnökként vezette az UMO-t, az egyik alelnök, Gömöri Tibor 1959-ben titkárként dolgozott. Ők ebben az innovációban a folyamatosság letéteményesei. Újak a vezetőségben Gaál László mint másik alelnök és a két tit-

kár, Nagy Barna és ifj. Erdélyi László. Gömöri Tibort kivéve közülük egyvalaki vagy esetleg többen is egészen 1977-ig benne voltak a vezetőségben, biztosítva ezzel a reformok kivitelezésének kedvező hátterét.

Az 1962-es új vezetőség felkarolta az ifjúság megnyerésének korábbi ötletét is, és azt következetesen képviselte a tagság felé. Erről tanúskodnak felszólalásaik a gyűléseken. Gelencsér „kéri a fiatalok beiktatását is korkülönbség nélkül”. Ifj. Erdélyi és Nagy külön felszólalásban javasolják új alosztályok felállítását, mondván: „az ifjúság idevonása a fő cél, melynek elérésére igen fontos a szervezés, a szórakozások – tánc, sport stb. – megteremtésére”. Gaál 1964-ben kéri az ifjúság bevonását korkülönbség nélkül. Ebből ugyanakkor az is kitűnik, hogy a fiatalok bevonásának régi gondolatát új eszközzel, a táncsal is szándékozták megvalósítani. Ez jelenik meg a már fentebb is említett 1963-as aktában, amikor azt említik a beszámolóban, hogy „lány-táncsoportunk részt vett egy előadáson a Solisban egy jótékonyági előadáson”. Tehát ebben is érvényesítették a folyamatosság és az újítás egységét. A tánc mellett, azzal párhuzamosan futtatva, nem hagytak fel a régi tevé-

kenységek népszerűsítésével sem a fiatalok felé, továbbra is indítványozván a sportot. Sőt, még annyira nem dőlhetett el a fiatalok preferenciája, hogy az UMO-ban újraindították a cserkészteket. 1966-ban megalakult az öregcserkész csapat, „remélhetőleg ez serkenteni fogja a fiatalokat”.

*

KEDVEZŐ FORDULATOK – ÚJ KÖRÜLMÉNYEK – ÚJ LEHETŐSÉGEK (1966–1984)

Míndez a sok erőfeszítés meghozta eredményét, mert, feltehetően 1966 első hónapjaiban, megalakult az ifjúsági alosztály, amelyben táncoltak, és a táncsoport fel is lépett az UMO-ban, annak falain kívül és esetleg külföldön is. Míndez, vagy még az 1965-ös vezetőség (elnök: Fork Imre, alelnökök: Gelencsér Sándor és Schlotthauer Gyula, titkárok: Tamás Zsigmond és Nagy Barna), vagy pedig az 1966-os új vezetőség (elnök: Gaál László, alelnökök: Schlotthauer Gyula és

Tamás Zsigmond, titkárok: Farkas Dezső és Hermann István) alatt történt.

A hatvanas évek második felére az UMO számára is valamelyest javultak az anyaországgal való kapcsolattartás lehetőségei. Ez a Kádár-korszak belső dinamikájából fakadt. Az UMO pedig, amely mindig, még a legzivatárosabb politikai időszakokban is tartotta a kapcsolatot az otthoni magyarsággal, észlelte a magyarországi „nyitást”, hiszen például elkezdődtek a hazautazások, először 1965-ben Tamás Zsigmond, majd 1969-ben Gaál László személyében. Ez akkor különleges eseménynek számított. Rendkívüli választmányi ülésen döntöttek arról, hogy Gaál „hazai látogatása alkalmával vigyen egy Uruguayt szimbolizáló ajándékot”, búcsúképpen a barátai bankettet és koktélestet rendeztek neki. A hazautazások Tamás Zsigmondnak köszönhetően a Magyarok Világszövetségével való kapcsolatfelvételt is jelentették. Elsőként ő kereste fel az MVSZ-t, és ez a kapcsolat ettől kezdve az UMO-nak sok tárgyi ajándékot adott (dísztárgyak, könyvek, lemezek...), valamint a támogatottság és a távoli hazával való kapcsolattartás új formáját és élményét hozta, attól függetlenül, hogy az MVSZ-t 1948-tól „nemzetellenes pártállami szervként működtették a Kádár-korszak végéig”. [Bakos István: *Nemzetépítő kísérlet – a Magyarok Világszövetsége kronológiája 1989-2000. Budapest, Antológia Kiadó*]

1970-től nyoma van a jegyzőkönyvekben annak is, hogy a nagykövetségi szintű magyar uruguayi külképviselet próbálta szorosabbra fűzni a kapcsolatot az UMO-val. Nagykövetek, köztük 1971-ben Dömény János, és konzulok látogattak el az UMO-ba, közös programban dolgoztak együtt (Petőfi születésének 150. évfordulója). A támogató közegben a fiatalok is aktívabbakká váltak. Ugyanebben az évben háromszor is szerepeltek neves uruguayi rendezvényeken: az Odeon Színházban, a Nemzetek Vásárán és a Görög Közösségben. Ebbe az egyre mozgalmasabb és táguló világba hozta a hírt Gaál László 1974. március 14-én egy rendkívüli vezetőségi ülésre, hogy 1974. április 20-ra magyar néptáncfesztivált rendeznek. A jegyzőkönyvekből nem derül ki, végül is eljutottak-e a fesztiválra, vagy sem, ugyanis az addig pontosan vezetett akták 1975. június 26-tól 1977. január 16-ig hiányoznak. Ezt a korabeli uruguayi politikai események, az 1973-tól kezdődő diktatúra magyarazzák.

A hetvenes években a fiatalok fokozott aktivitásán és lehetőségeik kihasználásán túl az UMO-n belüli nagyobb önállóságra való törekvésük is tetten érhető az aktákban. 1975-ben ugyanis azzal a kéréssel fordultak a vezetőséghez, hogy kéri a nagyterem alatti pincét, amit rendbe hoznának, és ifjúsági rendezvényeket tartanának benne. Ugyanezen választmányi ülés feljegyzése rögzíti azt is, hogy a fiatalok bejelentették, meg fogják alakítani saját vezetőségüket, és külön kasszára fognak dolgozni, hogy megvalósítsanak egy magyarországi utazást.

A hiányzó akták utáni első bejegyzés arról számol be, hogy a táncsoport öltözéket és csizmákat kapott az MVSZ-től, és szépen fejlődik. Az UMO és az MVSZ közötti együttműködés olyan intenzívvé vált, hogy, amint azt az 1979. márciusi vezetőségi ülésen ismertetik, a táncsoport fesztiválra, a tánctanárnő pedig egy továbbképző tanfolyamra való meghívást kapott az MVSZ-től Magyarországra azzal az opcióval, hogy ha a hazautazást nem lehet megvalósítani, akkor kérhetik egy magyar oktató küldését. Szeptemberben a vezetőségi ülés feljegyzései arról adnak hírt, hogy a vezetőség kérte, az MVSZ inkább tánctanárnőt küldjön a saját költségén. Az egyeztetésekbe a magyar követség is bekapcsolódott azt ajánlva, erre a tánckursusra hívják meg a szomszédos országok táncsoportjait is.

Így utazott az UMO-ba az első magyarországi néptánctanár, Falvay Károly. 1980. január első felében érkezhetett meg Montevideóba, ott két hétig tartott tánctanfolyamot, valószínűleg január 26-

án volt a vezetésével egy néptáncműsor az UMO-ban, és 31-én tért vissza Magyarországra. Rövid idejű munkája nagy hatást gyakorolt az UMO közösségére, különösen a táncosokra, többek között a néptánc tiszta, autentikus formáinak keresésében. Szóbeli visszaemlékezések említik, hogy a néptáncsoportnak a maga izolált világában természetesen voltak szakmai kétségei, vajon tiszta, eredeti néptáncot táncolnak-e. A magyar néptánctanár ebben a szakmai orientációban különösképpen nagy segítséget jelenthetett. Falvay utoljára, 1980-ban a csoport hét meghívásnak tett eleget.

Forrásaim alapján az alábbi tanárok vezették, tanították az UMO néptáncsoportját. Gaál László elnök 1966. december 11-i indítványa alapján tudjuk, hogy akkor Farkas Dezső volt az ifjúsági táncsoport betanítója. 1974-ben „továbbra is Fritz Miklós és neje vezetik a csoportot”. 1979 márciusától pedig Szász Péterné Gizella állt a táncsoport élén 1984. november 11-ig.

1982 jelentős fordulatot hozott a néptáncsoport életében. A június 10-i vezetőségi ülésen ismertettek egy levelet, amit azok az anyák írtak a direktívának, akik gyermekeikkel együtt jártak az UMO-ba. Ebben kiemelték, hogy az UMO kevés jelentőséget, figyelmet szentel a fiataloknak. A vezetőség azonnal egy háromfős bizottságot állított fel, hogy tárgyaljanak a panaszt tévő női klubtársakkal, és Szász Péter, az alelnök, a néptáncsoportot irányító Szász Péterné Gizella férje külön hozzászólásban hangsúlyozta, hogy nagyobb jelentőséget kell adni a fiatalságnak. Alig telt el egy hónap, amikor a július 17-i vezetőségi ülésen „kiemelték a fiatalok addigi erőfeszítéseit, és, hogy buzdítani kell őket, hogy továbbra is tegyék azt, amit eddig csináltak, valamint oda kell figyelni mindenkire, aki ebben a munkában közreműködni tud és akar. Ezen kívül engedélyt kérnek, hogy összejöveteleket, például egy teadélután szervezzenek azért, hogy ily módon fedezzék egy kirándulás vagy utazás költségeit a néptáncsoport számára. Két koordinátort neveznek majd ki, akik a vezetőség és a néptáncsoport közötti kapcsolatért felelnek”. Azon túl, hogy a nők kérvényére a vezetőség azonnal reagált, ez a forrás meglátásom szerint a néptáncsoport második születésnapját jelenti: azt a pillanatot, melyben a néptáncgyűttes korábbi szakmai és a közösség életében betöltött jelentősége alapján rögzíteti, hogy saját szakmai vezetővel, néptánctanárral és az UMO vezetősége felé most már külön összekötővel, koordinátorral rendelkező, az UMO-n belüli, nagy függetlenséggel rendelkező csoport.

A fellépések folytatódtak. Újdonságot jelentett, amikor 1984. október 27-én a néptáncosok sikeresen léptek fel az Első Magyar Néptáncfesztiválon (Primera Festival de Danzas Húngaras), melyért elismerő oklevelet vehettek át a november 1-i vezetőségi ülésen.

*

Közel ötven év anyaga alapján izgalmas fejlődési ív bontakozik ki az UMO 1988 óta Tündérműsor névezett néptáncsoportjáról. Az anyaszervezet képesnek mutatkozott a klub fennmaradása érdekében új utakra lépni, innovatív módon reagálni, amikor a néptánc rendszeres és rendszerszerű bevezetésével bevonta a fiatalokat az Otthonba, és azóta meg is tartotta őket. Napjainkban az UMO az uruguayi magyar diaszpóra egyetlen élő szervezete. Leginkább annak köszönheti fennmaradását, hogy a néptánc művelésével elnyerte a mindenkori fiatal generáció szimpátiáját. Az új utak megtervezésében és kitaposásában kétségkívül jelentős szerepe volt személyi tényezőknek is, annak, hogy felállt, majd évtizedeken át működött olyan vezetőség, amelyik támogatta ezt, és tett a néptáncsoportért, meglátva benne a túlélés zálogát. Időszerű a Tündérműsor múltját most kutatni, megismerni, mert a magyar diaszpórában napjainkban egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a néptánc.

Lévainé Kovács Marian

(A tanulmány az Uruguayi Magyar Otthon közreműködésével készült.

A fotók forrása: UMO)

BUKOVINA, BUKOVINA

Részletek Kóka Rozália könyvéből - XI. rész

Az első pályamódosításom

Egy idő után be kellett látnom, hogy a tanítás és az örökös utazgatás, a rengeteg szereplés sehogy nem egyeztethető össze. Miután hazajöttem Párizsból, meghívást kaptam a Hegyi Népek Fesztiváljára, Zakopanéba. Éppen csak hogy elkezdődött a tanév, több napi szabadságot kellett kérnem. Elegendtek minden akadékoskodás nélkül, de az utazáson elhatároztam, hogy munkahelyet változtatok.

1974 októberében, miután hazaérkeztem, bejelentettem az iskolában, hogy elmegyek. Minden különösebb konfliktus nélkül, közös megegyezéssel váltunk el. Szép reményekkel indultam új utakra, amelyekben nem is csalatkoztam egy ideig.

Az érdi művelődési ház főállású munkatársa lettem. Kineveztek TIT [Tudományos Ismeretterjesztő Társulat] főelőadónak, majd hamarosan művészeti főelőadó lettem. Csupa fiatal, lelkes munkatárs dolgozott akkor az intézményben. Az igazgatónk is alig volt huszonöt éves, így a harmincegy évemmel korelnöknek számítottam.

A szép, új, tágas épületben rövidesen különböző szakkörök, ifjúsági és nyugdíjas klubok találtak otthonra. Az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör is itt kapott végére állandó próbatermet. Az akkor divatos rock-koncertek mellett rendszeresen tartottunk irodalmi esteket, képzőművészeti és egyéb kiállításokat, népzenei hangversenyeket, minősítőket és táncházakat, szinte minden este volt mozielőadás is. Természetesen

„Gyimesközéploki házigazdánk, Molnár Péter »Busulán« (balról a második), felesége, Kata néni, sógora (balról az első) és jómagam, Kóka Rozália Budapesten.”

a művelődési házban tartották meg a városi társadalmi ünnepeket is. Az érdi emberek nagyon hamar megszerették a házat és szinte minden műfajnak megvolt a maga népes közönsége.

Az intézményünk pontos neve és funkciója is egyben Budai Járási és Érd Nagyközségi Művelődési Központ lett.

1974 októbertől 1977 októberéig dolgoztam főállásban a művelődési házban. Ez a három esztendő lehetőséget adott arra, hogy az érdi bukovinai székely közössé-

get megszervezzem, megerősítsem. Miként Domokos Pál Péter bácsi tanította, először is számba vettem az Érdre került bukovinai székely családokat. Engedélyt kértem és kaptam a tanácselnöktől, hogy a lakónyilvántartóból kigyűjtsem a székely családok címeit és címjegyzéket készítsek. Akkor kb. 30 ezer lakosa volt Érdnek. Ebben a hatalmas faluban szanaszét kétszáz bukovinai székely család élt. Ettől kezdve minden olyan eseményre, amely a közösségünket érintette, névre szóló meghívót küldtem a családoknak. Örültek az emberek, büszkéek kezdtek lenni a székelységükre. Nem is emlékszem, hogy az előadónak valaha is üres székek előtt kellett volna megtartaniuk az előadásukat.

Több alkalommal rendeztünk irodalmi esteket, meghívtuk Tamás Menyhértet, a bukovinai székely költőt-író, meghívtuk Albert Gábort a számunkra fantasztikus jelentőséggel bíró *Emelt fővel...* című könyvének bemutatására, Csopor Tibort a *Mikor Csikból elindultam* című művének ismertetésére. Bemutattuk Mészáros Sándor *Kék hegyeken túl* című, a nagypapa élettörténetét elbeszélő kedves könyvét. Arra is biztattam, neveltem a székely családokat, hogy a rólunk szóló írásokat vásárolják, őrizzék meg a gyermekeik számára is.

A nyolcvanas évek végén levetítettük Sára Sándor *Keresztúton* című négyrészes, megrázó dokumentumfilmjét a bukovinai

„Népzenei tábor Szigetújfaluban, 1976 nyarán.”

„Guzsalyas műsor az érdi művelődési házban.

Balról a második Fábrián Ágostonné Márka néni mesemondó, a Népművészet Mestere.”

székelyek kétszázötven éves kálváriájáról. A szereplők közül sokan személyes ismerőseink voltak. Nem felejttem el soha, hogy zokogtak az emberek, amikor a bácskai telepítés részleteit látták a mozivásznon.

Nagy érdeklődéssel fogadták Gyarmathy Livia *Együttélés* című dokumentumfilmjét is az egyik első sváb-székely vegyes házasság viszonzásairól. Ilyen aztán minden családban történt előbb vagy utóbb, a miénkben is.

A legnépszerűbb rendezvény minden február első szombatján a farsangi székely kosaras bál volt. Ilyenkor négy-ötszáz ember mulatott kivilágos kivirradtig. Kora este jobbnál jobb ételekkel, italokkal felcsomagolva érkeztek a családok. A sok finomságot az éjszaka folyamán közösen fogyasztották el a barátaikkal, rokonaikkal. Együtt volt a rokonság apraja-nagyja. Nemcsak székelyek jöttek természetesen, bárki jöhetett és jöhet ma is. Az idén rendeztük meg a negyvenediket.

Eleinte a bálók alkalmával hosszabb előadásokat is tartottunk a színházteremben. A táncolók a ház aulájában mulathattak zavartalanul. Egyszer csak azt vettem észre, hogy az emberek ilyenkor nem idegen előadókra kíváncsiak. Egymással akartak találkozni, beszélgetni, híreket cserélni, hiszen egyébként olyan szétszórtan élünk a városban, hogy sokan évente csak egyszer, a székely bálban találkoztak.

Mostanában a bál megnyitóján mindig az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör ad rövid, vidám műsort. Közben pár szóban beszámolok az elmúlt év – számunkra jelentős – eseményeiről. A műsor végén minden alkalommal rázendítünk a „Már én többet Bukovina lakósa nem leszek...” kezdetű hetyke dalra, amit 1941-ben, a vonaton költöttek a kitelepülő székelyek. Húzni

kezd a zenekar is, és az együttes tagjaival elkezdjük a táncot, végül bekapcsolódik a báli közönség is és pillanatok alatt hatalmas forgatag keletkezik a ház közepén.

A zenét évtizedek óta a bonyhádi Illés Anti és zenekara szolgáltatja. Nagyon szeretjük őket. Játszanak mindenféle divatos megdivatját múlt slágert is, de aminek a székelyek a legjobban örülnek, az, hogy minden bálon elhangzik jó néhány bukovinai székely táncdallam is: silladri, gólyás, csárdások. Ilyenkor rúgjuk ki a ház oldalát.

Kialakult Érden egy érdekes hagyomány. Akármilyen fergeteges is a mulatás, éjfélkor mindenki vigyázállásba vágja magát, és teli torokból elénekeljük a székely himnuszt. A hetvenes-nyolcvanas években ez még üldözendő, nacionalista cselekedet volt, ezért különösen büszkén zengtük. Egyszer a székely himnuszt után valaki elkiáltotta magát:

– A magyar himnuszt is!

Elkezdtem a magyar himnuszt. Azóta mindig elénekeljük azt is, és utána folytatódik tovább a mulatás. A himnusztok után, megszabadulva a kötelező feladataimtól, végigjáróm a termeket, odamegyek az asztalokhoz, és köszöntöm a családokat. Olykor-olykor elfogadok egy-egy pohárka italt is, bekapok egy-egy süteményt, s megyek tovább. Az idej bálon egyszer csak nagyon összeszorult a szívem. Végigtekinttem a vidáman mulató népen és mintha vízióm lett volna: láttam azokat, akik az elmúlt évtizedekben itt táncoltak velünk együtt ebben a teremben. Láttam lelki szemeim előtt a mostani táncolók szüleit, nagyszüleit. Láttam a kedves öregeket, akiknek én csak Rózi voltam, a Kóka Pista leánya. Ha kedvük volt, megdicsértek, ha úgy gondolták jónak, megbíráltak. Láttam a szüleimet, a nagybátyáimat, az unokatestvéreimet, a népdal-

köröm tagjait, akik már mind régen kiköltöztek az érdi temetőbe. Mielőtt nagyon elereszkedtem volna, csinos fiatalember, régi tanítványom lépett hozzám és tánra kért.

– Józsi vagyok Ófaluból, tetszik tudni?

– Hát hogyan tudnám!

– Rózsika néni nem változott semmit – bókolt a fiú.

– Ó, nem – nevettem és beperdültünk a táncolók közé.

Táncolni még most is nagyon szeretek, és ha nem fáj semmim, tudok is.

A hetvenes években mint a művelődési ház munkatársa kezdtem el a népzenei táborok szervezését felnőtteknek, fiataloknak és gyerekeknek egyaránt. Az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör tagjai, Tolna megyei bukovinai székely népművészek mellett budapesti és Pest megyei néptáncos fiatalok, népzeneészek és népdalkörvezetők is részt vettek ezekben a táborokban.

Az elsőt 1975 augusztusának utolsó hetében rendeztük meg Szigetszentmártonban. Egy nap meglátogatott bennünket Jánosi Sándor, a Népművelési Intézet munkatársa; az ő hajdani lelkes beszámolójából tudom most, hogy akkor, negyvenkét éve kik voltak jelen a táborban, és hogy mit csináltunk. Még azt is, hogy mi mindent tervezünk a következő évre! Őt idézem.

*

„A táborozás célja a résztvevő együttesek művészi munkájának magasabb szintre emelése, a Pávakörök 1975-ös országos minősítésére való felkészítés, a »Páva-szomszédi« kapcsolatok ápolása. Az Érdi Pávakör huszonegy tagján kívül a Tolna megyei Izményből jöttek négyen, köztük László László, öreg zenész, a Népművészet Mestere. Tápiószecsőről is voltak ketten, Tárnokról az ottani szlovák népi együttes vezetője és felesége jött el barátkozni. De részt vettem még rajtuk kívül a Közgazdasági Egyetem táncegyütteséből tizenketten, Székesfehérvárról a Mákvirág Együttes, Budapestről a Népművészet Ifjú Mestere címet éppen most elnyert Jánosi András és zenekara is. A tervekből:

1. Az Érdi Pávakör Izményben és Bonyhádon önálló estet ad.
2. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tánckarával közösen megrendezik az első táncbált.
3. A Tárnoki Szlovák Pávakör találkozót szervez, amelyre meghívja az Érdi Pávakört is.
4. 1975 decemberében, az Érdi Pávakör megalakulásának 5. évfordulójára meghívják a tápiószecsői menyecskék koszorúját.”

*

A fenti elhatározásokat azután pontról pontra megvalósítottuk.

Az 1975-ben megrendezett Kórusok VI. Országos Minősítésén, népdal kategóriá-

„Gyulai népzenei tábor. Előtérben Kneifel Imre aranyarkantyús táncos, népzeneész, háttérben az érdi népdalkör tagjai.”

ban, a népdalköröm Országosan Kiváló minősítést kapott.

Ahogy a Pest Megyei Hírlap 1976. január 21. számában Deregán Gábor újságíró lelkes cikkében hírül adta, Budapest után elsőként Pest megyében, megtartottuk Érden is az első táncházat. A zenét a Mákvirág együttes szolgáltatta. A megsárgult újságlapon Nagymarosy András, Petrovits Tamást és Dövényi Pétert, a későbbi Kalamajka együttes tagjait ismerem fel. Sajnos, azóta mindhárman fiatalon eltávoztak ebből az életből. Kneifel Imre aranyarkantyús táncos, Csombor Endre, a Népművészet Mestere, a felesége és a közgazdasági egyetem táncosai tanították a táncokat. Vendégünk volt Egyházaskozárról Polgár József moldvai csángó furulyás is. Amikor a táncolók elfáradtak, én meséltem, a népdalköröm tagjai énekeltek.

Sorra megtörténtek a találkozók, az önálló estek és még sok egyéb, amit nem is tervezünk. 1976-ban kineveztek a Pest Megyei Pávákörök szakfelügyelőjének. Hamarosan Érden is szerveztünk minősítő hangversenyeket.

Az együttesem külső kapcsolatainak folyamatos építgetése mellett az érdi székely közösség megerősítése volt a legfőbb célom. Időről időre meghívtam valamelyik Tolna megyei együttest egy-egy bemutatkozásra.

Az izményiek „Andráshalmi betlehemes” igen nagy örömet szerzett az érdieknek. Csak a Jóisten a tudója, hogy milyen emlékek szakadoztak fel a sok szenvedésben megkérgesedett szívekben. Nagy hatással volt rám is az előadás. Csizsér Ambrusné Margitkával, az izményiek vezetőjével örvendezve hallgattuk a műsor végén az érdi emberek lelkes tapsát. Ahogy lenni szokott,

most is előkerült egy „Koppantó János” és megjegyezte:

– Szép vót, Rózsi, szép vót, de a mejink, odahaza, Hadikban sokkal szebb vót.

Felfortyantam, felkaptam a fejemet és jól ráförmedtem a kritizálóra:

– Szebb vót, szebb vót, de hogy vót? Kend el tudja-e mondani?

– Imá’ régen vót! – restellte el magát a kedves atyámfia, de a bogarat beültette a fülembe.

Szekerényeimben régóta őrizgettem különböző bukovinai székely viseletdarabokat. A szobám sarkában állt a Dolha Márton bácsi által megőrzött, dédnagyapámról ráhagyott festett láda, tele mindenféle textíliával, kendermegmunkáló eszközzel. Arról kezdtem ábrándozni, hogy építünk itt Érden bukovinai mintára egy házat, hogy az utolsó megmaradt tárgyainkat elhelyezhessük benne. Jártomban-keltemben keresgéltem is neki a helyet, nézelődtem erre is arra is. Úgy gondoltam, hogy Érd-Ófaluban, a dombon, a földig lerombolt, széthordott kastély helye nagyszerű lenne. A reményeim hivatalos helyen hamarosan elhervasztották. Mit képzelek én? Nem lehet!

1977-ben a Magyar Rádió Ifjúsági és Gyermek Osztálya meghirdette a *Nótafa iskolások* országos népdalversenyét. Nekem addig nem volt gyermekcsoportom, de az érdi iskolákból toboroztam tizenhat szép hangú kislányt, és Illés Imréné Ágota nével tanítgatni kezdtük őket. Csak úgynevezett megyei csapatok indulhattak a versenyen, ezért összefogtunk a hévizgyörki pávakör vezetőjével, Balázs Józsefné Magdikával, és nagyszerű műsort állítottunk össze a két tájegység népzenejéből.

Pest megyei csapatunk országos II. helyezést ért el. Kaptunk hatvanezer forintot az oklevél mellé, ami akkoriban nagyon sokat ért. A következő nyáron negyven gyerekkel és néhány felnőttel táborozni mehettünk belőle Balatonfenyvesre.

Természetesen a művelődési házban egyéb feladataim is voltak, nem csak a bukovinai székely népművészet népszerűsítése és a székely közösség építgetése. Az egész hatalmas falu lakóinak kellett programokat szerveznünk. Nagyon kedveltem, ma is kedvelem a népművelői munkát, nagy örömmel végeztem bármit, amit rám bízta. Mint említettem lelkes, jó munkatársakkal voltam körülvéve, akik, ha kellett, mindenben segítettek.

Egy dologgal azonban sehogy nem boldogultam. Havonta egyszer rendeztünk úgynevezett „nagykoncerteket” az akkoriban divatos rock-bandákkal, péntekenként pedig disco volt késő éjjelig. Időről időre rám került a sor az ügyletben, ami

„Én kozsokban, László Gáspár mintyán bundában.” – Fotó: Sági István

alól – hiába könyörögtem – nem mentettek fel. Rettegtem azoktól a rendezvényektől. Négy-öt száz fiatal is összegyűlt olyankor, és leírhatatlan volt a mámor. Persze nem csak a zenétől! Akárhogy küzdöttünk ellene, a büfében alkoholt is fogyasztottak a fiatalok, talán könnyebb drogokat is adtak nekik, amittől aztán elment az eszük.

Egy alkalommal a büfé előtt összeverekedett két fiú. A ricsajra odafutottam. Csak azt láttam, hogy az egyik a földön fekszik, a másik, egy óriás termetű kölök rajta térdel, és két kézzel fojtogatja. Hatalmasat kiáltottam, és ököllel teljes erőmből a felül levő fiú hátára sújtottam. Felnézett és abban a pillanatban elengedte az áldozatát. „Elvisz” volt, tusculanumi tanítványom, akivel erőszakossága miatt már kiskorában is elég sok gondom volt.

– Tanító néni, én, én... – dadogta céklavörös fejjel és lekászálódott az áldozatáról.

– Tűnj el! – kiáltottam rá gorombán és átfutott rajtam a gondolat: mi lett volna, ha...

Iszonyú félelem lett úrrá rajtam. Éjfélkor befejeződött a disco. Végigjártam a termetet, lekapsoltam a központi villanykapcsolót, bezártam a házat és hazaindultam. Akkoriban a Fehérvári úton laktam, a vasút mellett, a művelődési háztól kb. három kilométerre. Autóbusz már nem járt, taxi nem volt, gyalog baktattam hazafelé a kihalt úton. Hazáig sírtam. Mire a kapum elé értem, eldöntöttem, hogy hétfőn felmondok, amit meg is tettem. Nem tartóztattak, nem ígérték meg, hogy felmentenek a „bulik” alatti ügyeletek alól. Végül megegyeztünk, hogy azután csak mint népdalkörvezető dolgozom a művelődési házban.

Mindez 1977 októberében történt.

Könyv Bíró József táncművész emlékére

Ha egyetlen szóval kellene összefoglalni a 2017 nyarán elhunyt Bíró József művészeti tevékenységének lényegét, a tánc lenne az, ami a leghűbben kifejezi azt. A Szabolcs Néptáncgyűttes művészeti vezetője fizikai és szellemi értelemben is nagyon hosszú utat járt be, amíg Nyíregyházától Nyíregyházáig eljutott. Folyamatosan állította és igazolta állítását: „a tánc az életem”. Sajátosan eredeti néptáncosként kezdte pályáját, a táncszínház műfaját megkedvelve is őrizte a magyar néptánc autentikus folklórból eredeztethető hagyományait. (Ladányi András: Jaffás. 412 p., Szabolcs Néptánc Egyesület, Nyíregyháza, 2018.)

A sokak által a becenevén, Jaffásként ismert táncosról nem szokványos portrékötetet készített Ladányi András, hanem táncszociográfiát. Az e műfajban már több alkalommal bizonyított szerző új könyvének címe: *Jaffás*, alcíme pedig: *Bíró József koszorúja*. A mű elején olvasható, eredetileg a Kölcsény Televízió Munkakör című műsorának adott interjúban maga Bíró József foglalja össze az indíttatást, szándékot, ami a magyar néptánc irányába vezetett.

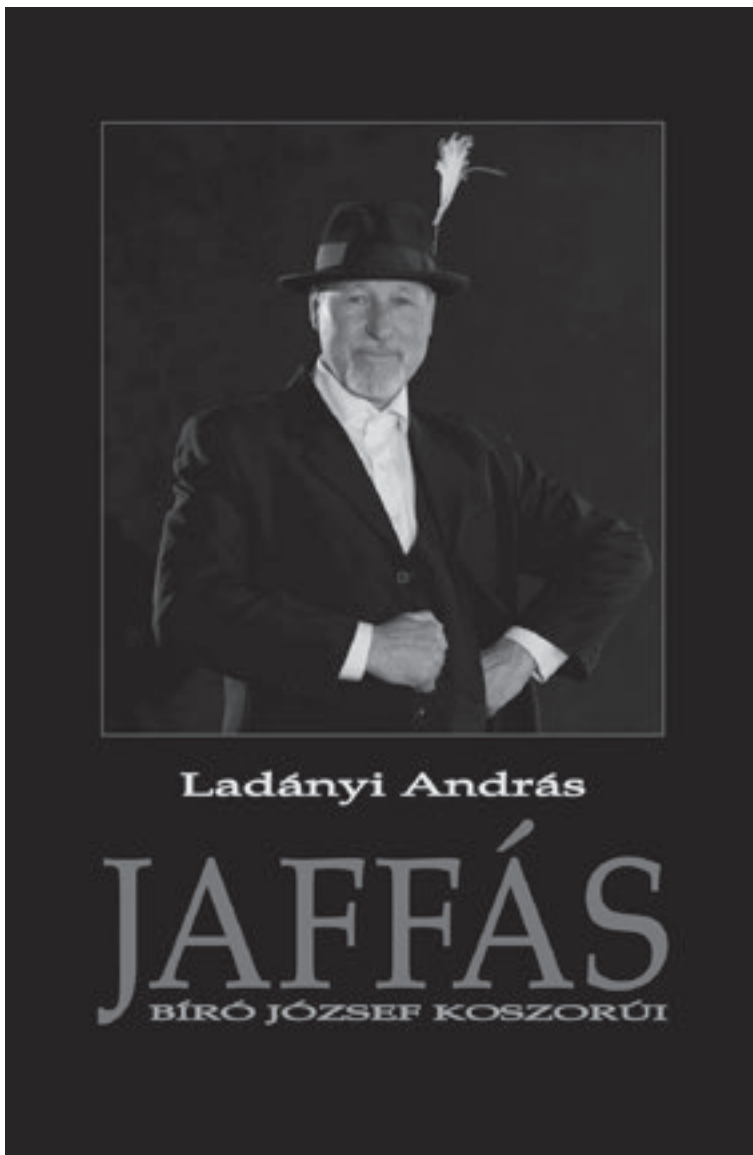
Pedagógusként is dolgozott, rendszeresen foglalkozott a táncos utánpótlás nevelésével, amint a tévének adott interjúja záró mondataiból kitűnik. „Azt szoktam mondani, a tánc három dologra jó. Egyrészt fizikai adottság – fejlesztem a fizikai képességet –, másrészt a közösségi élet szabályainak a megtanulása. A harmadik az, hogy a művészetek által megnő a beleélési, az empatikus képesség. Úgy gondolom, hogy ez mindenképpen jó egy gyerekeknek.”

Portréja pedig – a kegyeleti emlékezés okán – egykori táncos társai, barátai nyilatkozataiból teljesedik ki. A megszólalás sorrendjében: Nánási János, Csibra Gergely, Volein Ágnes, Mihályi József, Bede Fazekas Ibolya, Hajdú János, Papp Kati, Huszárszki László, Siklós Ádám, Szász Éva, Tardi Ágnes, Szentpéteri Erzsébet, Listván Attila, Balasáné Sebestyén Mónika, Ágoston László, Főző Vivien, Nyúzó Tamás, Ignác Gergő, Ágoston Ildikó, Szilágyi Zsolt, Ferdinánd Tibor, Tarczy Gyula, Novák Ferenc Tata, Ertl Péter és dr. Diószegi László elevenítette fel a könyv írója előtt a Bíró Józseffel kapcsolatos élményeit. Mélyinterjúkban vallottak azokról az érzelmi motívumokról is, amik Jaffához fűzték őket. Ezeknek az érzéseknek közös összekötő pontja a szeretet, a művészet és a művészegyenység közös kedvelése.

Kidomborodik a könyvből a magyar néptáncmozgalom hagyományörző és megújító érdeme-értelme is. Ahogy Bíró József táncos karrierje Nyíregyházától Nyíregyházáig tartott, úgy e kötet szereplői a megyei városban és a közbenső állomásokon (Budapesti Vasas Együttes, Népszínház Táncgyűjtése, Honvéd Táncgyűjtés) tapasztalt jelenlétét állítják történeteik fókuszába. Elmesélik a hazai és külföldi fel lépéseken és a magánéletben szerzett közös élményeiket, örömeiket és mellettük aggódásukat a táncgyűttesek létéért.

Huszárszki László, a Tengertánc Művészeti Iskola igazgatója így emlékezett a kezdetre. „Vasárnap délelőttönként elkezdtem a lakásukra járni, ami a Kossuth utca elején volt. Amikor megérkeztem, köszöntem: »Csókolom!«. Az apukája mindig azt mondta viccesen: »Alá szolgálja!« De ez úgy hangzott, már mehetek is. Tudta, hogy megint jön a füttyörzés és a csapásolás tánc közben. Józsi, aki akkor még nem volt »Jaffás«, a konyhájukban tanított engem táncolni. Olyan lépésekre, amiket én még nem tudtam. Ő már akkor tudott koreográfiákat és rendszeren táncolt az együttesben.”

Bede Fazekas Ibolya táncművész szerint „Jósti az a típusú ember volt, aki nemigen tudott egy dolgot kétszer ugyanúgy megcsinálni. Ha valamit meg kellett mutatni, azt ma így, holnap pedig másképpen csinálta. Kicsit olyan ember volt, aki nem annyira ragaszkodott ahhoz, ami ki lett mondva. Lehet, hogy Györgyfalvy tet-

szését ez váltotta ki. [...] Györgyfalvy mindenkinek valamilyen jó tulajdonságát felhasználta és mindenkinek kellett küzdeni. Azért szerette a különböző embereket ugyanazon szerepben, mert mindenki hozott valami egyénit. Jósti mindig az alkatának megfelelő szerepeket táncolta. Vékony, hosszú ember volt, egy kicsit mindig mókás. Györgyfalvy „sündisznócskának” tartotta. Furfangos sündisznócskának – mint a mesében –, aki kiszúr az erdei nagyvadakkal. Egy ilyen ember – egy ilyen sündisznócska – volt a Jósti.”

Györgyfalvy Katalin, a neves koreográfus később Bíró Józsefnek kivételesen megengedte, hogy művészeti vezetői munkája során felhasználhassa a Györgyfalvy-koreográfiákat. Nagy elismerés volt ez számára.

Balasáné Sebestyén Mónika táncpedagógus, az Apróka utánpótlás csoport vezetője említette a következő epizódot. „Azzal kezdődött a műsor, hogy Jaffás volt a József és egy táncos lány lett volna Mária, akinél egy gumibaba volt. Egy hároméves kislány is táncolt,

akinek volt egy háromhónapos testvére. Bejött az ajtón az anyuka, kezében a kisbaba. Jaffás meglátta a kisbabát, rögtön eldobta a gumibabát, hogy »akkor élő baba lesz a Jézuska!«. Mindez a fellépés előtt tíz perccel történt. A háromhónapos kisbaba nem maradt meg a táncos lány ölében és úgy üvöltött, mint egy sakál. Jósti levetette a táncos lányról Mária ruháját, ráadta a kismamára és úgy vonultak fel a színpadra. Tehát Jaffás volt József és a kismama Mária. Amikor a műsor szerint megszületett Jézus, a Megváltó, az igazi kisbabát mutatta fel az anyuka. Fantasztikus sikere volt. Mindenki könnyezett. Ezt a műsor előtt tíz perccel találta ki. Mi a meglepetéstől köpni-nyelni nem tudunk. Még annyit ehhez, hogy a kislány azóta is táncol. Az a kislány is, aki akkor háromhónapos volt.”

Ágoston László jól megjegyezte Bíró József jellegzetes mondatát: „Nekünk meg kell csinálni a műsort maximális tudásunk szerint, mert a közönséget nem tudjuk leváltani.”. Valóban ez a művészet lényege, hogy a közönség érdekében történik minden, legyen szó színházról, képzőművészetről, irodalomról, táncról. Nem tudom, hogy Jaffás ismerte-e Gárdonyi Géza gondolatát, ám e könyv olvastán úgy érzem, ennek szellemében cselekedett. „A földi boldogság első feltétele az akarat dolgoztatása egy cél felé, kitérés nélkül, lanyhulás nélkül. Mert a boldogság egyik neme: a jól végzett munka látása, a siker érzése. A munka mutatja meg: mi az értéke az embernek.” A művészet, így a tánc is, az emberi lelket szólítja meg, arra hat. A jó művészet Gárdonyi elgondolása szerint biztosan, hiszen ahogy vallotta: „Az ember bőrbe kötött lélek.”

Ágoston Ildikó, a Szabolcs Néptánc Egyesület elnöke, önkormányzati képviselő, aki Jaffás párja volt a magánéletben is, családjából többen táncolnak, komolyan gondolja, hogy „a tánc az öröm forrása”. Hiteles jellemzése Bíró Józsefről: „Ártatlan és tiszta jellem volt. Nála, mindenkifelett volt a tánc.”. A munka hozta össze őket, egyik közös eredményükről így számol be. „Nagyon jó barátok letünk. Elkezdtük közösen tanítani a gyermekcsoportokat. Nagyon jól kiegészítettük egymást. Ugyanolyan habitusunk volt, ugyanolyan akaratosak is voltunk a magunk területén. Ha két jó gondolat összekeveredett, abból mindig született egy nagy ötlet. Csodákat alkottunk közösen. Nagy sikereket értünk el a nyírszölösi néptánc gyermekcsoportokkal.”

A legfájdalmasabb búcsú lehetett az övéké, amikor a halál közbe szőtt. „Bíró József majdnem a színpadról ment el úgy, hogy nem szenvedett. Ennyi az életünk. Semmit nem ér az egész életünk, ha nincs szeretet. Jóban, rosszban együtt voltunk az életünkből egy nagyon kis időt, de az élet minden pillanatát kihasználtuk.”

„Ha nem lett volna profi, akkor is nagyszerű táncos lett volna. Ebben a néptáncmozgalomban olyanok az együttesek – a mai napig is –, hogy fantasztikus tánc tudással rendelkeznek. A tánc tudás fantasztikusan fejlődött az elmúlt húsz évben. Jaffás pedig a tánc tudás teljes birtokában volt” – nyilatkozta Bíró Józsefről a néptáncmozgalom egyik népszerű atyamestere, Novák Ferenc Kossuth- és Erkel-díjas koreográfus, aki a néptánc további lehetőségeiről meg lehetős tapasztalatok birtokában, nagyon őszintén beszél.

A Nemzeti Táncszínház igazgatója, Ertl Péter Bánffy Miklós-díjas táncművész a Honvéd Együttesben táncolt együtt Jaffással. Szintén elismeréssel szól róla: „Jaffás nagyon szerencsés, nagyon kedves, jó kedélyű személyiséggel rendelkezett. Nagyon szerette a táncot, a szakmát. A Györgyfalvai Kati-féle profizmus mindig is jelen volt a munkájában, az életében. A tánc szeretetét, a tánchoz

való nagyon erős kötődését az is mutatja, hogy később egy amatőr táncgyűttes vezetője lett. [...] Intellektuálisan nagyon izgalmas dolog volt, amit a Györgyfalvai Kati alkotott, viszont ezek a darabok már nem láthatók a profi színpadokon.

Amikor Jaffás – mint ennek a tánciskolának jó ismerője, táncosa – a Szabolcs Néptáncgyűttesnél művészeti vezető lett, visszahozta ezeket a műveket. Mi ennek nagyon örültünk. Nagyon értékes darabok kerültek ismét színpadra jó minőségben. Mivel Jósti a saját bőrén tapasztalta őket, jelen volt ezeknek a daraboknak a színpadra állításában, elég hitelesen tudta megjeleníteni őket és átadni a fiataloknak. Én többször jártam fesztiválokra, versenyekre zsűrizni, és ott találkoztunk. Örömmel láttam ezeket a koreográfiákat.”

Dr. Diószegi László, a Teleki László Alapítvány igazgatója, a Martin György Néptáncszövetség elnöke bizakodással tekint környezetünkre. „Magyarország ilyen tekintetben most a centrum, ami a határon túli magyarság táncművészetét illeti, úgy is, és ami a környező országok néptáncművészetét illeti, úgy is. Ami Magyarországon történt mind a tánc ház, mind a színpad tekintetében, az nagyszerű. Ilyet a környező országokban nem látni sem folklórban, sem táncszínházban. Sokkal előrébb vagyunk, mint a környező országok. A határon túli magyaroknál már Kárpátalján is elindultak a tánc házak, ami abszolút pozitív. Az elmúlt években Szlovákiában elindult a szlovák tánc házmozgalom, ahol a fiatalok a saját táncikat nem csak a színpadon táncolják. Romániában még mindig a mojszejevista – hogy sorba felállunk és egyformán táncolunk – folyamatok mennek. Szerbia egészen más, mert a kőrtáncok koreografálhatósága teljesen más viszonyú. Összességében ezt a rendkívül színes, Kárpát-medencére jellemző, közép-európai folklórt – aminek része a horvát, román, szerb, szlovák folklór – Magyarországon fejlesztették olyan magas színvonalra, ami miatt világhíres.”

Ízig-vérig a magyarság ősi ösztöneit őrző, azért tevételesen mozdulni képes művészberek táncba vetett hite igazította sorsának összefoglalása Ladányi könyve, amelyben a Szabolcs Néptáncgyűttes sikereinek, hullámvölgyeinek fontosabb mozzanatai rögzítődtek.

A néptánc, a tánc ház és a táncszínház történetébe, kulisszatitkaiba is alapos bepillantást nyújtó, fényképekkel gazdagon illusztrált könyv méltó módon állít emléket a Krúdy Gyula-díjas, kétszeres aransarkantyús, többszörös nívódíjas előadóművész-koreográfusnak, aki a hatvanas évektől hatvan éves koráig sugározta a színpadról művészetének hitelét-erejét. Bolyán Sándor, Csutkai Csaba, Trifonov Éva felvételei, valamint az egyesületi és személyes archívumokból származó fotók értékes pillanatokot őriznek, örök időkgig hirdelve a táncművészet egyik jeles egyéniségének teljesítményét.

Zsirai László

A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN

Naplók, levelek, visszaemlékezések

Kedves Olvasó!

Lapunk új sorozattal jelentkezik. A Történelem országútján című rovatunkban olyan egyszerű emberek arcát szeretnénk felvilágotlani, akik akarva, akaratlan cselekvő részesei, máskor „csak” elszenvedői voltak a nagy történelmi eseményeknek. Arról, amit átéltek, naplókban, levelekben vagy visszaemlékezésekben számoltak be. Egyszerű szavaikkal el akarták beszélni, meg akarták örökíteni, tudatni akarták utódaikkal a tengernyi szenvedést, amit rájuk mért a sors.

Sorozatunk első hőse a bukovinai Hadikfalván született Dárdai János, kényszerű bácskai névmagyarosítása előtt Dolha János, apai nagyanyám, Dolha Katalin első unokatestvére volt. 1945-től egy faluban, Felsőnánán éltünk.

János bátyám szinte gyerekként harcolta végig a „nagyháborút”. Mondhatni, a szerencse fia volt, hiszen, ha nem is sértetlenül, de ép lélekkel tért haza az övéihez. Szép kort, nyolcvanöt esztendőjét ért meg.

Ötven esztendővel ezelőtt egy vékonyka kockás füzetbe leírta az I. világháborús viszontagságait, családjá későbbi sorsát. Egyszer csak mit gondolt, mit nem, a visszaemlékezését elvitte a szüleimhez, azzal, hogy adják át nekem. Fiatal tanítónő voltam, nem értettem, mi lenne a teendőm a megtisztelő ajándékkal, de a füzetkét máig megőriztem. Most, hogy újra elolvastam János bácsi szép, szálkás betűkkel írt sorait, elolvastam még másik öt, időközben hozzám került krónikát, rádöbbenem, hogy ezeket az „üzeneteket” tovább kell adnom. Fogadják szeretettel!

(Kóka Rozália)

„Élet rajz”

Dárdai János – született 1898. április 18-án, Hadikfalván

Iskolai végzettségem 4 elemi és kettő ismétlő. Mikor ezt elvégeztem, Ferenc Ambrus tanító úr és Várda András főtanító úr kérték a szüleimet, hogy engedjenek továbbtanulni, de édesapám azt mondta, hogy alig várja, hogy felnőjek, hogy tudjak rajta segíteni. Már nagyon megunta a lányokkal a mezei munkát, mert a lányok nem értenek úgy a mezei munkához, mint egy fiúgyermek. Így hát én maradtam a mezei munkánál tizenhat éves koromig.

1914. augusztus 1-én kitört az első világháború. Amikor már jól hallatszott az ágyúdörgés, mi, fiatalok a központon beszélgettünk, jött a csendőr őrmester és azt mondta, hogy az oroszok a fiatal legényeknek kiveszik a szemét, hogy ne legyenek katonák. De ez nem volt igaz. Mi akkor megijedtünk, és elmentünk Besztercére, és jelentkezünk önként katonának a 63. gyalogezredbe. Ott besoroztak. Voltunk harmincnégyen, ahol 2 nem vált bé. Akkor minket felvittek Liptóteleplára, a 41-es osztrák káderhez, mert a káder [parancsnokság] el vót menekülve Csernavicból. Liptóteleplán kaptunk négyheti kiképzést, és már mentünk es ki a harctérre és végigharcoltam az egész Kárpátokat. Taksán, Homonna, Csiszna, Uzsoki-szoros, Baligrod, Mezőlaborc, Szkirov.

Áprilisban kineveztek káplárnak, úgy mentünk Lemberg [Lvov, mai ukrán nevén Lviv], Zlocsev és Kamianka felé. Ott a Bug partján sokat szenvedtünk, mert a tüzérség rossz volt, nem a vonalat lőtte, hanem a vizet vagy a kendert. A tiszt urak észrevették a bajt, tehát kicserélték a tüzérséget. Azok egy nap alatt úgy elintézték, hogy már harmadnapján, haptákba [hapták=vigyázmenet, díszlépés] mentünk át a Bug vizén. Nem volt semmi ellenállás. Amint mentünk, mellettünk elé ment egy huszár patró [patruj=járőr] és csúfságból egy huszár megkérdezte, hogy:

– Csujes [„hallod” – a szerbek gúnyneve a háborús katonasárgonban], nehéz-e a borjú [a gyalogosok hátizsákjának katonaneve]?

Én meg visszavágtam neki, hogy kérdezze meg a lovától! Akkor a többi huszár jól lekacagta. Mondták a többi huszárok:

– Na, jól kitolt veled a csujes.

Amikor Bradé előtt újból tűzbe értünk, a főhadnagy úr, Kálmusz Titusz megsebesült a hasára. Egy srapnel [gránát] repesz körülbelül tizenöt vagy húsz centire felnyitotta a hasát, de a bele nem fakadott ki, így hát szerencséje volt. Én próbáltam a kötszerrel bekötni, de nem ment, mert a kötszer nagyon keskeny volt. Így hát kivettem a tartalék gagyámot a borjúból és avval beköttem. Nem értem, hogy avval a piszkos és tetves kézzel gyúrtam vissza a belit, és mégsem kapott vérmérgezést. Én többet nem láttam 1918-ig.

Másnap a kapitány úr a temető kapujába hívott, egy lukba, oda volt bébűjva. Azt mondta a küldöncnek, hogy hívjon engem oda. Én odamásztam hason. Adott a kapitány úr tíz darab cigarettát és egy pohár konyakot. Én meg azt mondtam, hogy csak egy fogamra ért, akkor kaptam még egyet. Akkor azt mondta a kapitány úr, hogy másszak át a második szakaszba, mert ott nincs egy altiszt se, mind a három meghalt. Én megpróbáltam átmászni a temetőbe és akkor megsebesültem a jobb lábamra. Ott voltam reggel tíz órától este sötétig. Akkor bejöttek a szanitécek és kivittek egy híd alá. Nagyon fáj a lábom és fáztam, pedig még csak augusztus 28-dika volt, mégis a fájdalomtól nagyon fáztam.

Éjfélkor jött egy kocsis, ami hozta az enivalót, én meg azt hittem, hogy a mienkek. Szóltam németül, ruszinul, románul, ők meg nem értették. Azt mondta az egyik: – Magyarul, ha lehet!

Én nagyon megörültem, hogy magyar szót hallottam. Mindjárt mondtam, hogy sebesülve vagyok, nem bírok menni, és vigyenek a segélykötözőig. Az egyik azt mondta:

– Várjon öregem, ha visszajövünk, elvigyünk.

Nekem bizony nagyon rossz volt várni, de csak megjöttek. Azt mondja az egyik:

– Öregem, még itt van-e?

Én mondom:

– Itt vagyok.

Odajött és a zseblámpával megnézett. Azt mondja a másiknak: – Hát ez egy gyerek, de már káplár.

Felvett az ölébe és feltett a kocsira, így jutottam a kötözőig. Ott újból kötétek a lábamat, és kocsival behoztak Kámionkára. Ott beraktak egy teherkocsiba és behoztak Lembergbe. Kivettek a kocsiból és vittek a betegszállító autóra.

Amint vittek le a lépcsőn, az egyik megbotlott, és engem úgy odavágtak a földhöz, hogy majdnem elájultam. Elkezdem jajgatni, de a katonák kértek, hogy hallgassak, mert ha a tiszt úr megtudja, nagyon megbünteti. Így vittek ki a tizenégyes kórházba, ott kaptam rendes kötözést, de nem tartottak sokáig, mert jött a sok újabb sebesült.

Minket elszállítottak Magyarországra, Mezőkövesdre. Ott szépen kigyógyultam és visszamentem a káderhez. Akkor már a káder Lembergben volt, ott beosztottak a regruták [újonc] mellé. Ott voltam négy hónapig. Tizenhat nyaráig a regrutákat tanítottuk. Tizenhat augusztusában újból kimentem, az olasz frontra. Ott harcoltam tizenhét tavaszáig a Platova hegyén, Csernicán, Görz [Gorizia] alatt és a Vipok vize partján.

Tizenhét tavaszán átvittek a Montesanto hegyeire, és ott kora reggel kint voltam patrujban, de nagyon jól sikerült. Elfogtam tizenkét olaszt. Mű voltunk tizenégyen, abból egy embert vesztettem, Rotáru Nikolájt. Mikor visszajöttem, jelentettem a kapitány úrnak, hogy egy embert vesztettem és tizenkettőt elfogtam. Akkor a kapitány úr azt mondta:

– Édes fiam, ahol fát vágnak, ott forgács is esik.

Akkor a kapitány úr azt a parancsot adta, hogy menjek a kavernába [caverna=barlang – olasz] és pihenjek, mert este újból ki kell menjek. Én akkor el es mentem, a legényeknek volt külön kavernájuk. Én az örvezetővel egy másikba mentem. Este jött a küldönc, hogy megjött az előléptetésem mint szakaszvezető. Én megköszöntem és a kapitány úr adott egy fél deci konyakot és öt darab cigarettát.

Azon az este nem kellett kimenni, csak másnap hajnalban. Nagyon jól sikerült, mert akkor nem vesztettem egy embert sem. Újból elmentünk a kavernába az örvezetővel, és mikor lefeküdtünk, akkor a gránát bevágott, az örvezető meghalt és engem odanyomott a falnak. Ott voltam reggel tíz órától éjjel tizenegy óráig. Akkor jött az őrmester egy pár legénnyel és kiástak. Az örvezetőt visszatemették és engemet lehozta a kötözőre, azt még tudom, de hogy hogy kerültem Laibachba [Ljubljana német neve], a kórházba, azt már nem tudom, mert elért a láz. Négy napra tértem észhez.

Ott voltam négy hónapig, akkor már bírtam járni. Onnat levittek Lembergbe, a gyengélkedő századhoz. Ott eléállítottak a feljebbvaló orvosi bizottság elé. A bizottság úgy találta, hogy legalább egy évig nem bírok szolgálni. Akkor elengedtek egy évi feljavuló szabadságra. Nekem nem volt hová menni, mert az oroszok és a románok bent voltak Hadikfalván, és így elmentem Erdélybe, Vajdahunyadra egy rokonomhoz. Ott megismerkedtem a feleségemmel és ott megnősültem.

Tizenhét őszen meghallottam, hogy Hadikfalva felszabadult, akkor kértem a szászvárosi katonai parancsnokságtól egy marsrutát [menetlevél] a vonatra, és így hazamentem. A házunkot nem ismertem meg, össze volt törve minden, a csűr, az istálló, a ház. A házban csak egy szoba volt, amibe be lehetett menni, annak es hiányzott az ajtója és a szufit [oldalfal]. Én valami rossz deszkából csináltam ajtót, és a szufit helyit csak es rossz deszkából becsináltam. Akkor találkoztam egy radóci alhadnaggal. Ő azt mondta, hogy ő tudja, hol vannak a szüleim. Ott vannak Radócon egy jó módú románnál, aki magához vette a szüleimet, mert együtt katonáskodtak és jó barátok voltak.

Akkor az alhadnagy adott három kocsit, hogy hozzam haza a szüleimet. Úgy es történt.

Hát, mikor megláttak a szüleim, nem ismertek meg. Volt sírás. Mondom apámnak, hogy én már három napja hazajöttem és a kisszobára csináltam ajtót, és a szufitot is bedeszéskéztem, úgy hogy lehet lakni benne. A sírásnak vége lett és elkezdünk pakolni. Még azon a napon hazaszállítottam őket, de nem mertem megmondani, hogy megnősültem. Rá egy pár napra megmondtam édesanyámnak. Csak még akkor lett nagy sírás, mert már ő kiszemelt egy jó gazdag lányt, de én nem szerettem. Anyám megmondta apámnak. Akkor apám behívatott az öcsémel, én beismertem. Édesapám kérdezi:

– Igaz-e, János, hogy megnősültél?

Mondom, hogy igaz. Akkor apám azt mondja:

– Biztos, hogy az árokparton esküdtetek meg.

Én meg azt mondtam, hogy:

– Nem, hanem egy olyan szép templomban, ahol vagy harminc pap van.

Azt mondja apám :

– János, te nem voltál hazug, tehát mondj igazat!

– Én igazat mondtam, édesapám, én elhozom az esküvői levelet, hogy higye meg.

– Jól van fiam, akkor visszamész és hazahozod a feleségedet!

Akkor anyám elkezdett sírni, de apám mérges lett és azt mondta anyámnak, hogy:

– Nem köszönöd meg a Jóistennek, hogy más elment és sohase jött vissza, ő meg másodmagával jön vissza?

Így hát anyámnak nem volt több szava.

Én visszamentem Vajdahunyadra és ott töltöttem a telet. Tavasszal eljött a bérmakeresztapám a családjáért, hogy hazavigye, mert a családja oda volt menekülve, ő meg a vasútnál szolgált mint pályamester, és kapott egy vagon ingyen a családja hazaszállítására.

A keresztapám megtudta, hogy ott vagyok, mindjárt hívatott engem és azt mondta:

– Keresztfiam, ha akarsz, velem a vagonban hazajöhetsz.

Én ennek nagyon megörültem, összepakoltunk, és másnap be is rakodtunk.

A feleségem árva lány volt. Bori néneje adta férjhez. Hát bizony a sógorasszony adott hat zsák kukoricát, két zsák kenyérlisztet és egy zsák finom lisztet, három zsák krumplit és egy kevés füstölt húst. Így kerültem tizennyolc tavaszán haza. Édesanyám nagyon megörült, mert nekik bizony nem volt ennivalójuk.

Én és a feleségem mindjárt hozzáfogtunk a munkához. Csináltunk egy kis egyszerű istállót, amibe be tudtuk kötni a két tehenet és hozzáfogtunk a mezei munkához. Elmentünk édesapámval szántani a két tehénnel, de csak egy-két órát tudtunk szántani, akkor kifogtuk a járomból őket és etettük a mezsgyéken, mert nem volt takarmány. Így kínlódtunk. Vetettünk két hold árpát, egy hold zabot, három hold kukoricát. Még akartunk vetni bár egy hold krumplit, de nem volt magkrumplink. Elmentünk apámval egy ruszin községbe és vettünk három zsák krumplit, de olyan apró volt, hogy én azt mondtam anyámnak, hogy ebből nem lesz semmi. Apám azt felelte, hogy a faj nagyon jó, de ezek nem tudják, hogy kell gondozni. Mű elvetettük jó földbe, és olyan nagyra nőttek, hogy egy krumpli megvolt egy negyed kiló.

Akkor a szomszédom is hazajött, el volt törve a jobb karja. Egy reggel azt mondta, hogy menjünk az állomásra, mert 9 órákor jön egy vonat Csernavic felől, hátha jön még olyan nyomorult, mint mű vagyunk. Amint vártuk a vonatot, hát egyszer csak jön felénk egy vasutas tiszt a feleségével. Meglátott, rögtön megismert, hozzánk jött és köszönt nekem:

– Jó napot, szakaszvezető úr!

Én megfogadtam:

– Jó napot, tiszt úr! – mert nem ismertem a vasúti rangot.

Erre azt mondja, hogy ismerem-e őt? Hát én azt mondtam, hogy nem. Akkor azt mondta, hogy ki kötözte be a főhadnagy Kálmuszt? Mondom, hogy én, egy komisz gagyával, mert a bele ki volt folyva, és a kötszer keskeny volt, a seb meg nagy. Én avval a tetves, piszkos kézzel visszagyúrtam a beleit. A gagya jó hosszú volt és elég széles. A srapnel repesz bizony csinált vagy tizenöt centi hosszú nyílást. Ahogy megüsmarkedtünk, mindjárt bevitt az irodába és bemutatott az állomásfőnök úrnak és elmondta, hogy mentettem meg az életét. A főnök úr jól megnézett, és azt kérdezte, hogy nem jönnek-e a vasútra szolgálni?

– Én jönnek nagyon szívesen, de nekem nem szabad egy-két évig nehéz munkát dolgozni.

Azt mondja a főnök úr, hogy én nem fogok dolgozni. Mindjárt telefonált az üzletvezetőséghez, és onnan mindjárt visszatelefonáltak, hogy vegyen fel. Akkor a főnök úr azt mondta, hogy menjek az orvoshoz. Mondtam neki, ha az orvoshoz kell menni, akkor én hiába es megyek, mert az orvos úgyes megtalálja, hogy én beteg vagyok. Akkor a főnök azt mondta, hogy ez a szabály, de te ne törődj avval. A főnök úr írt egy levelet, beletette egy borítékba és azt mondta:

– Ezt add oda az orvosnak!

Én odaadtam, az orvos elolvasta, és láttam, hogy nevetett. Azt mongya, hogy vetközzem le, és elkezdte kopogtatni a mellemet és a hátamat. Akkor megvizsgálta a szememet, a fületem és azt mondta, hogy öltözzek fel. Írt egy levelet:

– Ezt add oda a főnök úrnak!

Én visszamentem és odaadtam a levelet a főnök úrnak. Elolvasta és nevetett:

– Látod, hogy egészséges vagy? Holnap reggel gyere be és átveszed a szolgálatot!

Másnap reggel bementem, azt mondta a főnök úr:

– Na, gyere velem! – és átvitt egy vasúti kaszárnyába. Ott volt a személyzeti konyha, és ott átadta nekem a konyha vezetésit és a pénztárt. Megmondta a reggeli ennyi, az ebéd ennyi, a vacsora ennyibe kerül. Én nagyon hűségesen dolgoztam, ott voltam egy évig. Ott volt jó koszt és pihenés, úgy kigyógyultam, hogy a sorozáson, tizenkilencben, a románok besoroztak, mert akkor lettem huszonegy éves, és már azelőtt a harctéren szolgáltam három évet. Nagyon búsultam, gondoltam, hogy most újból regruta leszek, és majd jól elbánnak velem a románok, de nem úgy lett.

Tizenkilenc augusztus tizenhatodikán kellett berukkolni [bevonulni] Csernavicba, a János kaszárnyába. Voltunk vagy tizenhárman. Amint mentünk a kaszárnya felé, talákoztunk egy román őrjáratval. Azok értünk jöttek, hogy vezessenek. Pedig mű jobban tudtuk, hogy hol van a János kaszárnya, mint ők. Én mondtam egy katonának, hogy segítjen vinni a kufferomat, mert nagyon nehéz. Ekkor a katona nagyon megharagudott és azt mondta, hogy ő egy újoncnak nem viszi a kufferját. Még azt es mondta mérgében nekem, hogy bobok, magyarul pipe.

Így értünk a kaszárnyához. Az udvaron leültünk a kofferekre és vártuk a beosztást. Egy törzstiszt mindig tekingetett felénk. Egyszer csak felállott és rámnézett. Azt mondja románul:

– Gyere ide!

Én odaszaladtam, három lépésre megálltam, és azt mondtam románul:

– Parancs, tiszt úr! – mert nem ismertem a román rangot.

Ő azt mondta:

– Ismersz-e?

Én meg azt mondtam, hogy nem. Akkor a tiszt úr azt mondta, hogy:

– Ki léptetett elő szakaszvezetőnek ezerkilencszáztizenhét tavaszán?

Én azt feleltem, hogy kapitány úr Dolinger, meg őrnagy úr Curkán. Ő meg azt mondja, hogy ő Curkán.

Nem akartam elhinni, mert az őrnagy úr a harctéren nagyon sovány volt és nagy bajuszt viselt, most szépen ki volt borotválkozva és meghízva. Kérdeztem, hogy hogy hízott meg ilyen jól? Ő meg azt mondta, hogy itt nem fütyül a golyó a füle mellett.

– De te hogy éltél meg? Az őrmester, aki kiásott a kavernából, Márcinko, azt mondta, hogy mire levisznek a kötözőig, biztos meghalsz.

Én még emlékeztem a kötözőre az erdőnél, de hogy hogy kerültem Laichbachba, a kórházba, azt már nem tudom, csak mikor észhez tértem, akkor láttam, hogy kórházban vagyok. Onnat elvittek Bécsújhelyre, ott voltam vagy négy hónapig a kórházban, onnat leküldtek Lembergbe és ott szabadságoltak egy évre. Így vége lett a háborúnak és nem kellett visszamennem.

Akkor azt mondja az őrnagy úr:

– Szeretné-e meglátni a kapitány urat? – nekem meg kiesett a könnyem. Ő meg azt mondja:

– Itt van, a hatodik században.

Mindjárt lehívatta az alhadnagy urat, Tivadart, és azt mondja neki:

– Nézd, üsmered-e ezt a regrutát?

Akkor az alhadnagy úr megüsmert és a nyakamba ugrott. Mindketten sírni kezdtünk, mert együtt szenvedtünk a harctéren tizenhét hónapot. Akkor mondja az őrnagy úr, hogy:

– Vidd fel és mutasd be a halottat a kapitány úrnak!

Hát, bizony, mikor meglátott a kapitány úr, nem tudta, hogy mit szóljon, úgy meglepődött. Azt mondta, hogy maradjak az ő századjánál. Én nagyon megörültem és kérdeztem, hogy került ide. Ő meg azt mondta, hogy az osztrák tisztek, akik a negyvenegyeseknél szolgáltak Csernavicban, azok kellett jelentkezzenek. Én csak akkor tudtam meg, hogy mind osztrák tisztek vannak, csak egyedül az ezredes való Romániából, a neve Pászko. Ismert főhadnagy úr Csobotár, hadnagy úr Oltján, még sok tiszt úr.

Engem már három nap múlva kineveztek szakaszvezetőnek és beosztottak káder iskolába. Ott voltam hat hétig. Úgy elsajátítottam a román kommandót [parancsszó], hogy jobban vezényeltem valamennyi román altisztnél. Akkor kineveztek címzetes őrmesternek és visszamentem a századhoz. Nagyon jól ment a dolgom.

Mikor ennek hat hónapja volt, akkor jött egy parancs, hogy aki a vasútnál volt, azt leszerelik. Engem is leszereltek, csak akkor áthelyeztek a negyedik hadtesthez, mint tolmácsot. Minden évben be kellett vonulnom két vagy három hétre, csak ameddig tartott a hadbírószágon a törvény[kezés], mert az erdélyiek és a besszarábiaiak sokan meglógtak. Ezek bizony kaptak három-négy hónapot is, szigorú börtönt, és azután le kellett azt szolgálni. A rendesek hazamentek, és ők tovább szolgáltak. Így voltam hatszor behíva, de a fizetésem a vasút rendszeresen kifizette.

A román vasútnál letettem a kalauzi vizsgát ezerkilencszázhuszonnégyben, ezerkilencszázhuszonhétben a vonatvezetői vizsgát. Így szolgáltam Hadikfalván ezerkilencszázharminckilencig, mikor az oroszok elfoglalták Észak-Bukovinát. Akkor a magyarokat áthelyezték az anyaországba [ebben az összefüggésben Románia], egy párat Paskánba, és minket, a vonatkísérőket Bukurestbe. Ott szolgáltam ezerkilencszáznegyvenegyig. Jártam a konstancai és a gyugyai vonattal.

Ezerkilencszáznegyvenegyben kitelepítettek Bácskába. Ott meg szolgálatra álltam a bajai állomáson mint kalauz és vonatvezető. Ott szolgáltam ezerkilencszáznegyvennégy ősziéig.

Akkor el kellett menekülni, mert már nagyon közel voltak az oroszok. Így elvittem a családomot a sümegi járásba, egy Vindornyaszlós nevű községbe, és én szolgálatra jelentkeztem Zalaszentgróton. Onnan a családom nem volt messze, csak tíz kilométerre. Ott szolgáltam negyvenöt tavaszáig.

Amikor az oroszok már közel voltak, akkor kaptunk egy parancsot, hogy menjünk Németországba. De én azt mondtam a főnök úrnak, én nem azért jöttem Magyarországra, hogy Németországba menjek. Én már voltam idegen országban. Nem akarom, hogy újból hazátlan legyek, mert a románok úgy hívtak bennünket, hogy bangyina. Az magyarul azt jelenti, hogy hazátlan. Akkor a főnök úr azt mondta, hogy ő se megy, nem hagyja el a szülőföldjét, lesz, ami lesz.

Én akkor visszamentem a családomhoz, és ott vártam, amíg az oroszok áthaladtak.

Jött egy orosz autó, abban volt hat tiszt és a sofőr, azok bejöttek hozzánk kovártérra [kvártély=szállás]. A házigazda el volt menekülve, csak mű voltunk a háznál. Őt fiatal hadnagy és egy üdösebb kapitány mindjárt érdeklődött, hogy én vagyok-e a házigazda. Én tudtam egy keveset a nyelviken, azt mondtam, hogy nem, én vasutas vagyok, Bácskából lettünk idemenekülve. Mindjárt hoztak ételmezt, és szépen megkérték a feleségemet, hogy főzze meg. Amikor asztalhoz ültek, a kapitány úr felvette a tízéves fiamot a tédire és úgy etette és csókolta. Azt mondta, hogy neki es van egy ilyen szép fia. Mikor aludni ment, a kisfiamot magával vitte az ágyba. Én meg észrevettem, hogy a szeme megtelt könnyel. Azt mondta nekem, hogy nagyon szeretné meglátni még egyszer az ő kisfiát. Azt mondta, hogy ő kijevi, valóságos orosz. Mikor mentek el, adott nekem egy pár csizmát, egy pár új bakancsot, egy öngyújtót és két kiló leveles dohányt. A feleségemnek háromszáz pengőt, amiért nekik főzött háromszor, amihez ők adtak mindent, mert nekünk nem volt. Mikor elmentek, szépen elbúcsúztak.

Amikor csend lett, akkor én lementem Keszthelyre és érdeklődtem a főnök úrnál, hogy mi újság. A főnök úr azt mondta, hogy parancsa van, hogy minden vasutas jelentkezzen az állomásán, mert aki tizenötödikéig nem jelentkezik, az elveszti az állását. Én akkor visszamentem Bajára és jelentkeztem szolgálatra. Akkor a főnök úr azt mondta, hogy kell jelentkezni a hetes bizottságnál. Ott is jelentkeztem, és ott másnap leigazoltak, mert én nem voltam semmi pártban. Így hát tovább szolgáltam ezerkilencszáznegyvennyolcig. Akkor már megvolt a harminchét évi szolgálatom és így nyugdíjaztak. Kaptam az államtól egy házat és egy hold földet, és a kertem volt ezerkétszáz öl. Így a nyugdíjból és a földből szépen megéltünk én, a feleségem és a kisfiam. Összesen volt hat gyermekem, de öten már nagykorúak voltak. A két lányom már férjhez volt menve, a három fiam meg volt nősülve.

A három fiam katona volt, fogságban voltak. Géza és Gergely hazajöttek 1946-ban, Árpád 1948-ban. Ők is kaptak az államtól házat és földet, kilenc holdat, így szépen meg lehetett élni belőle.

A két vejem bányász, a három fiam a téeszben dolgozik, egy a földműves szövetkezetben szolgál mint felvásárló. Mind jól vannak és egészségesek. Mű es a feleségemmel egészségesek vagyunk. Már 52 éve, hogy összeházasodtunk. Én vagyok 72 éves, a feleségem 70 éves. Van 12 unokám és 6 dédunokám. Mind egészségesek, hála Istennek.

„Dúdolj verset!” – Kobzos Kiss Tamás emlékezete

Kivételes kiadvány jelent meg Csörsz Rumen István és Szerényi Béla szerkesztésében, a Magyar Hangszerműves Céh gondozásában. Tiszteletreméltó vállalkozásukat – nem túlzás! – „mesebelinek” tűnő nemzetközi összefogás segítette, ami példamutató a zenésztársadalom számára. Ennek eredménye leginkább a DVD-melléklet – mondhatni, teljességre törekvő – anyagában mutatkozik meg.

A cím remélhetőleg sokaknak ismerős idézet, amelynek „életrajzát” a szerkesztők bevezető tanulmánya tárja fel. Csokonai Vitéz Mihály választotta motótól 1802-ben Kleist-fordításához („Dúdolj verset! Kinek? A’ Magyar Nemzetnek.”). Forrásként feltüntette: „Szilágyi Márton 1699.”. Szilágyi Tönkö Márton verse annak idején Debreceni Ember Pál teológust köszöntötte új könyve megjelenésekor.

A debreceni születésű Kobzos Kiss Tamás szívesen választotta önálló estjei címéül ezt az idézetet, ebből a megfontolásból lett ez a címe a munkássága felidézésére vállalkozó kiadványnak is, amely a lehető legautentikusabb képet kívánja adni korunknak és az utókornak a többfunkciós muzsikusról, akinek munkásságában a három pillért a következőkben jelölték meg a szerkesztők: „a magyar népzene és régi zene feltárása-népszerűsítése mellett a nyugat-európai, elsősorban középkori muzsika világhírű előadója lett, egyúttal pedig a török és ázsiai zene-kultúrák avatott tolmácsa – szó szerint, hiszen magyarra fordította a kínai zeneelmélet kézikönyvét, illetve török misztikus költők munkáit.”. Bevezető írásuknak a „Tamás könyve” címet adták, ami megint csak telitalálat, hiszen a leghitelesebb képet vázolták fel róla a vele készült, nyomtatásban megjelent beszélgetésekből és a népzene tanításával kapcsolatos írásaiból készített összeállítással. Műgondjukra jellemző, hogy figyelmük kiterjedt a szöveggondozásra abban a tekintetben, hogy ahol nem sérült tőle a szöveggörnyezet, ott kihagyták a válogatásban másutt (esetleg így is többször) szereplő rövid részleteket. Sőt, tekintettel arra, hogy 151 kép is található a könyvben, Tamás képek könyvének is mondhatnánk („pályája képekben”).

Az olvasnivaló mintegy száz oldal: szerkesztői bevezető tanulmány, Kobzos Kiss Tamás életrajza rövid angol rezümével, Kobzos Kiss Tamás közzétett gondolatai („Álmodtunk, sírtunk, ösztönöztünk” – Beszélgetések Kobzos Kiss Tamással, továbbá „Küsebb furulyámat tegyettek fejemhez!” – Gondolatok a népzeneoktatásról), Erdélyi Zsuzsanna laudációja 2006-ból, a Magyar Örökség Díj átadásakor, valamint a muzsikos édesapjának, Kiss Tamásnak „Fiannak, hangszereihez” című verse.

Ehhez járul félakkora terjedelemben, mintegy függelékként, a hangzó mellékletek tartalomjegyzéke és a képjegyzék. (Ez utóbbinál van ugyan néhány apró pontatlanság, de ezek nem zavaróak. Például, hogy Raffay Dávid domborműve az Óbudai Népzenei Iskola kapujában, mint a 17. oldalon, vagy az intézmény aulájában, mint a 146. oldalon olvassuk – található, hogy a 28. oldal fotójával nem számol el a jegyzék, vagy, hogy a 95. oldalon látható tizenkét személy közül egynek hiányzik a neve...) A CD-mellékleten a Magyar Rádió archívumában található felvételek közül szerepel huszonnégy, végighallgatható, változatos műsort kínálva Csörsz Rumen István szerkesztésében. (A technikai előkészítés Arany Tímea, a mastering Mazura János gondos munkáját dicséri.)

Az igazi kincset a DVD jelenti, a maga 456 (!) trackjével. Csaknem harmincöt órnyi hanganyagot tartalmaz mp3 formátumban, továbbá a kiadványok címlapját és kísérfüzetének anyagát. Tizenöt teljes (1987 és 2013 között megjelent) albumhoz, valamint kilenc témakörbe rendezett válogatáshoz jutunk 1974 és 2015 között készült lemez-, rádió- és koncertfelvételekből.

Már az albumok címének, tartalmának a végigolvasása is rendkívül tanulságos – így válik érzékelhetővé, hogy Kobzos Kiss Tamás munkás-

sága valóban három pillérű. Egy-egy album végighallgatása élmény – amennyiben LP anyagáról van szó. De például Tinódi Lantos Sebestyén Cronicájához érve azzal szembesülünk, hogy ez a tétel önmagában kilenc (!) órnyi hanganyagot tartalmaz. A Katolikus Rádióban készült felvételt hallgatva gondolunk csak bele igazán, hogy hogyan is volt ez annak idején az énekmondókkal s leghíresebbjükkel, Tinódi Lantos Sebestyénnel? Egy-egy históriás ének előadásában az improvizáltan díszített hangszerkíséret jelenti a kisebb zenei feladatot – ámdé a szöveg! Megannyi felsorolás tényekkel, nevekkal, adatokkal! Komoly feladatot ró a memóriára. (Ez akkor sem elhanyagolható, ha – történeti távolatból rekonstruálva – írott szöveg igénybevételel történik). Ráadásul közben az érdeklődés fenntartása a

cél, tehát a „szöveges szólam” interpretálása (nem is beszélve a mindvégig érthető szövegmondás itt elengedhetlen követelményéről!).

Ritkaságokhoz jutunk a hazai forgalomba nem került felvételek által – és itt teljesedik ki átélhető valóságában az, ami rövid helyen elfért az életrajzban a külföldi muzsikustársakkal való együttműködésről.

Kobzos Kiss Tamás szellemi horizontjának szélesítéséről gondoskodott a soknyelvű, sokstílusú „dúdolnivaló”, de nem csoda, ha az érdeklődőre a legnagyobb hatást a magyar nyelvű énekek teszik. Ennek bizonyossága, hogy szívesen hallgatja a „duplikátokat” is, amikor ugyanaz az ének – más kíséretben-feldolgozásban – többször előfordul, legyen szó históriás énekről, régi vagy új versek megzenésítéséről. (Néhány apró „tisztogatni valót” leszámítva, egyetlen zavaró hiba került a DVD anyagába, vélhetően az anyag tömörítésekor. A „Főnix és bárány” gyűjtemény 3. száma – Pálóczi Horváth Ádám: „Bosszús bibliográfia” – valóban bosszúságot okoz: az „ugrások” miatt élvezhetetlen.)

A soknyelvű, gazdag hallgatnivaló ismeretében még jelentősebbnek hat Kobzos Kiss Tamás pályakezdésének korszaka, amikor az amerikai folk-mozgalom iránti lelkesedés közepette rátalált annak hatásmechanizmusában a követni-, átvennivaló példára: az egyén által a közösséghez szólva személyessé tenni az előadást. A magyar nyelvéhez pedig Il-lések is példát adtak...

S miközben a török vagy éppen oksztán dalokat hallgatom, arra gondolok, vajon a külföldi hallgatóságnak hasonlóképp egzotikumot jelentettek-e a magyar szövegű históriás énekek. És itt máris megmutatkozik a szöveg elsődlegessége mellett a hangszeres kíséret kidolgozottsága iránti igény.

A felvételek előadói részletező felsorolása egyúttal Kobzos Kiss Tamás „csillagtúrai” működésére is rámutat. Muzsikusként partnerei között megannyi külföldi és hazai együttes szerepel – és ez a kép még tovább differenciálódik majd, ha a kiadvány létrejöttében közreműködők e kétségkívül korszakos jelentőségű, példaértékű teljesítményén fellelkesedve lesznek, akik további kutatásokra vállalkoznak. A szerkesztők az anyaggal való gondos elszámolás során konkrét utalásokat tettek a lehetséges folytatást illetően.

De ha semmi több nem történik, akkor is egyedülálló, ami ezzel a kiadvánnyal Kobzos Kiss Tamásnak jutott, bizonyosságként annak, hogy muzsikusként és emberként egyaránt mennyire értékesnek tartották egykori muzsikustársai, tanítványai.

Fittler Katalin
(Parlando 2018/5.)

NÉPMŰVÉSZET MESTEREI ÉS IFJÚ MESTEREI

– NKA 25 NÉPMŰVÉSZETI GÁLA –

2018. SZEPTEMBER 29. • SZABADTÉRI NÉPRAJZI MŰZEUM • A HALMOS BÉLA PROGRAM RENDEZÉSÉBEN

Virágölgyi Márta, Horváth Elek, Enyedi Tamás,
Ötvös János, Fekete Antal „Puma”

Salamon Soma, Hodorog András, Németh László

Szabó Teréz és Szabó Szilárd

A Tükrös együttes, Kubinyi Júlia, ifj. Kalló Ferenc
és a „Fordulj, kis pej lovam!” Táncegyüttes

Hideg Anna, Havay Viktória és a Horsa Banda

Lipták Dániel, Juhász Réka, Tankó Dezső

Dudásné Mosóczi Livia, Gilyén Miklós
és a Szászcsávási Zenekar

Végh Andor, Dervár Ferenc „Kume”, Vizin Antal „Antus”
és a Vizini zenekar

Fotó: Orbán Miklós

ERDÉLY KINCSEI

Barangolás csodás tájakon

Ez az egyedülálló útikönyv csaknem nyolcszáz csodálatos kép segítségével kalauzolja végig az olvasót a teljes Erdélyen át a legismertebb nagyvárosoktól egészen eldugott kis falvakig. Így egy kötetben még senki sem mutatta be Erdély egészének nevezetességeit, műemlékeit, természeti kincseit. Némely úti tipp UNESCO-védelem alatt, némely pedig még talán a legszakavatottabb túrázók előtt is rejtve maradt idáig.

Pataki János az útikönyvekben szokásos száraz tények (például, hogy mikor épült és hányszor építettek át egy adott műemléket) helyett a legfontosabb adatok mellett inkább a hely hús-vér, élő bemutatására törekszik. Ízelítőt kapunk a helyi szokásokból, legendákból, megelevenedik a történelem. A szépírói igényességgel megírt, eredeti stílusú szöveget irodalmi idézetek is át-átszövik, tovább fokozva az olvasás élményét. Képzeletünket a leírásokon túl lélegzetelállító fotók vezetnek, melyek szintén a szerző saját alkotásai. A minőség itt is szembeűnő: Pataki János, ha kellett, napokat várt a megfelelő fényviszonyok kialakulására, hogy a lehető legtokéletesebb fotót készíthesse el egy adott helyszín illusztrálásához.

A művészi leírások mellett azonban jó arányérzékkel kaptak helyet a praktikus tanácsok, hasznos információk. Megtudhatjuk például, hogyan juthatunk fel legkönnyebben a Hargita csúcsára, kitől kérjük el a kulcsot egy kicsiny falu múzeumának megtekintéséhez, és persze, hogy hol étkezzünk, hol szálljunk meg stb. Magunkkal cipelheto útikönyvnek ugyan kissé súlyos a kötet, de az utazás megtervezéséhez, a felkészüléshez nélkülözhetetlen, és a barangolás későbbi felidézéséhez is remek segítség.

Nem csak az Erdélybe látogatóknak, hanem a helyi turistáknak is hasznos lehet e könyv, hiszen mindenféle tekintetben hiánypótló.

(Pataki János: Erdély kincsei. Barangolás csodás tájakon

Fekete Sas Kiadó, www.feketesas.hu

448 oldal, kartonált, ragasztókötéses

Ára: 6990 Ft)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2018. december 1. 15:00

A Tenkes kapitánya - Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2018. december 2. 19:00

Moderato Cantabile | A négy évszak - Feminizma
Szegei Kortárs Balett

2018. december 6. 10:30; 15:00

Vuk - Inversedance - Fodor Zoltán Társulata

2018. december 8. 19:00

Carmen - Pécsi Balett

2018. decemebr 11. 19:00

Casablanca - Miskolci Balett

2018. december 17. 19:00

Téli tánc - Folklor-kalendárium - Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2018. december 19. 15:00; 19:00

Diótörő - Szegei Kortárs Balett

2018. december 20. 10:30; 15:00

Diótörő - Szegei Kortárs Balett

2018. december 22. 19:00

Cseppkánon - Hogy vagy Herakleitosz? - Artus - Goda Gábor Társulata

2018. december 23. 19:00

Tango no Tango - Moderntangó show - Budai László és vendégei

2018. december 27. 19:00

Kodály-Ligeti est - Bozsik Yvette Társulat

2018. december 28. 19:00

HIR-O - Compagnie Pál Frenák

2018. december 29. 19:00

Rómeó és Júlia - Pécsi Balett

2018. december 30. 19:00

Szerelmünk, Kalotaszeg - Duna Művészegyűttes

www.nemzetitanctszinhaz.hu

NÉPDALOK A KORNAK

HUNGARIAN FOLKEMBASSY ÉS HETÉNYI MILÁN

GRYLLUS KIADÓ • GCD 198

Üzbegisztáni útbeszámoló

A szokástól eltérően az ezúttal kurtára szabott „Ételek, hagyományok” rovatom előtt üzbegisztáni utazásom tapasztalatairól számolok be a kedves olvasóknak. Következő számunkban majd, az itt közreadott „előétel” után egy emblematis, a készítésének hagyományával – a magyar birkapörköltökhöz hasonlóan – szellemi kulturális örökségként számon tartott üzbég piláfort ismerhetünk meg.

MAGYAR-ÜZBÉG KAPCSOLATOK

A Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ) évek óta gyümölcsöző együttműködést folytat az MTA BTK Néprajztudományi Intézetével, amelynek nyomán több sikeres közös akció valósult meg. (Ezek közül mindenképp meg kell említenünk Magyarország díszvendégként történő bemutatkozását a washingtoni Smithsonian Folk Fesztiválon; a Fülemile Ágnes főkurátorsága alatt a Várkert Bazárban, a Budapesti Történeti Múzeumban és a Múcsarnokban megvalósult nagyszabású népművészeti kiállításokat; illetve a Néprajzi Intézet kutatói, Mészáros Csaba és Szilágyi Zsolt révén létrejött nemzetközi együttműködést mongol és jakut kézműves szervezetekkel. Ez utóbbiak eredményeként például évek óta az említett országokból érkező népművészek gazdagítják a Mesterségek Ünnepe programját.) A NESZ 2018-ban újabb nemzetközi együttműködési lehetőséget teremtett azzal, hogy az intézet három munkatársát, Balogh Balázs igazgatót, Fülemile Ágnes és jómagamat, Juhász Katalint delegálta a Bukharában tizenhetedik alkalommal megrendezett Selyem- és Fűszerfesztiválra, illetve az ahhoz kapcsolódó nemzetközi konferenciára. A tanácskozáson „A szellemi kulturális örökség mint a turizmus mozgatóereje – magyar példák” című orosz nyelvű előadásunk élénk visszhangot váltott ki. A magyar örökségvédelem területén is jártas Dono Abdurazakova, a FAO Budapesten működő, Európai és Közép-Ázsiai Regionális Hivatalának társadalmi kapcsolatokkal foglalkozó szakértője zárszavában kiemelte, hogy a hagyományos nemzeti kézműves mesterségek minőségét megőrizve, megfelelő termelő- és piaci struktúra kialakításával nem csak az értékmegőrzés és -átadás válik hatékonyabbá, de az elmaradott térségek, illetve a szociálisan hátrányos helyzetű társadalmi rétegek (például a képzetlen nők) életminősége is számottevően javítható. Abdurazakova felhívta a jelenlevők figyelmét arra, hogy a magyar módszert már eredményesen alkalmazzák Üzbegisztánban és Kirgizisztánban. A NESZ és a FAO közös projektje keretében ugyanis magyar kézművesek (csuhé- és kosárfonók, nemezelők) tartottak tanfolyamokat kirgiz és üzbég mestereknek, hogy azok a saját hagyományaikra támaszkodva, helyi alapanyagokból piacépítő termékeket tudjanak készíteni, illetve – újabb tanfolyamokon továbbadva az ismereteket – másoknak is segítsenek ebben.

A magyar projektvezető, Igyártó Gabriella, a NESZ ügyvezető igazgatója a közös munka során kialakult jó kapcsolatok eredményeképpen a 2018-as Mesterségek Ünnepe-re is meghívta a két ország négy-négy legjobb kézművesét. Az üzbég és kirgiz mesterek az itt felállított FAO-pavilonban mutatták be, miként hasznosították a magyar kézművesektől tanultakat. Egyébként Igyártó Gabriella, aki huszonhárom éve egyik főszervezője a Mesterségek Ünnepe-

Igyártó Gabriella és Gyulay Mária az üzbég vendégekkel.
(Jobbról Raisza Garejeva)

nek, nemcsak Üzbegisztánnal, hanem számos más országgal is kiváló kapcsolatokat épített ki, így egyre több helyről érkeznek hozzánk kézművesek, többen visszatérő vendégként. Az alábbiakban csupán szerény ízelítőt tudok adni azokból a látnivalókból, tapasztalatokból, amelyekben rövid üzbegisztáni tartózkodásunk alatt részünk lehetett.

*

ÜZBEGISZTÁN, AZ EZEREKÉJSZAKA MESÉS FÖLDJE

A közép-ázsiai ország az Aral-tó medencéjétől a Tien-San hegységig húzódik; Kazahsztán, Türkmenisztán, Afganisztán, Tádzsikisztán, és Kirgizisztán határolja. Az ország nagy része sík vagy enyhén hullámos vidék, amelynek több mint fele sivatag szélsőségesen kontinentális éghajlattal, csak keleten, délkeleten találunk hegyvidéket. Kezdetben az iráni nyelvcsoporthoz tartozó, majd, a X. századtól a Karahanida államot megalapító török népek éltek itt. Az átmeneti mongol uralmat követően 1370-ben, Szamarkand központtal Timur Lenk alapította meg birodalmát. 1500-ban Sejbán vezetésével kipcsak-törökök foglalták el Szamarkandot, akik az Arany Horda 1313–1341 között uralkodó Üzbek nevű kánja után üzbégnek (özbegnek) nevezték magukat. Sejbán alapította a Bukharai Kánságot, amelyből 1709-ben vált ki a Kokandi Kánság. 1598-ban jött létre a független Khívai Kánság, amely 1873-ban a Kokandi és a Bukharai Kánságot is hatalma alá vonó Oroszország protektorátusa lett.

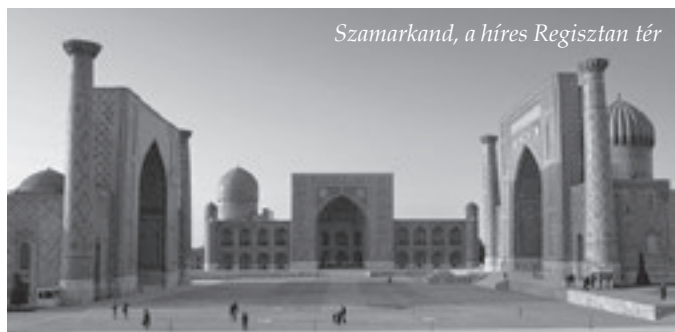
Az 1917-től éveken át tartó polgárháború végén, 1924-ben létrejött az Üzbég Szovjet Szocialista Köztársaság. Ennek területe is változott a Tádzsik SZSZK kiválásával, illetve az eredetileg Kazahsztánhoz tartozó Karakalpak Autonóm terület 1936-os Üzbegisztánhoz csatolásával.

Az Ázsia szívében fekvő Üzbegisztánban talán a legszebbek az egykori Selyemút városai, ahol mecsetek és erődfalak között lenyűgöző építészeti emlékeket találhatunk. Úticéljaink – Szamarkand és Bukhara – a régi Turkesztán legjelentősebb kereskedelmi és kulturális központjai voltak.

*

SZAMARKAND

A „Kelet Rómájaként” emlegetett Szamarkand a Selyemút egyik legfontosabb állomása volt. A Kr. e. V. században alapított város az

Szamarkand, a híres Regisztan tér

ókori Perzsa Birodalom egyik leggazdagabb központjává fejlődött, Szogdia tartomány fővárosa volt. A várost Kr. e. 329-ben elfoglalta Nagy Sándor híres szavai sokat elárulnak: „Minden igaz, amit Marakandáról hallottam, kivéve azt, hogy sokkal gyönyörűbb, mint amit valaha el tudtam képzelni”. A VII. században Mohamed próféta unokatestvére érkezett a várost is magába foglaló szent föld elfoglalására (sírja ma is zarándokhely), majd az 1300-as évek utolsó harmadában Timur Lenk birodalmának „ékszeré”, adminisztrációs és kereskedelmi központja, három kontinens kultúráinak olvasztótégelye lett. Történelmi városközpontja, a Registan tér három óriási medreszéje e korszaknak állít emléket – nagyszerű méreteik, gazdag díszítésük, művészi mozaikjaik és pompázatos, kék cserepeik mind az egykori gazdagságot mutatják. *(Medresze a középkori iszlám iskolarendszerben a mai egyetemnek felel meg.)* Guri Amir és Timur Lenk mauzóleuma külsejében is lenyűgöző, s hatását mutatja, hogy ez az épület szolgált mintául az indiai Tadzs Mahal építéséhez. Szamarkand főtere és többszáz éves építészeti emlékei UNESCO világörökségi védelem alatt állnak. *(A város történelméről és épített örökségéről bővebben lásd Gögös Norbert leírását: <http://kurultaj.hu/2014/05/kozep-azia-fotere-a-szamarkandi-regisztan/>)*

*

BUKHARA

A kétezeröttszáz éves Bukhara a Selyemút másik fontos állomása volt, ahol ősidők óta a világ minden részéből érkezett karavánok és kereskedők haladtak keresztül, akiknek elszállásolásáról több mint hatvan karavánszeráj gondoskodott. Ezek jó része még ma is áll!

E tündöklően gazdag város a kereszténységet és a buddhizmust ötvöző manicheizmus, majd a IX. századra az iszlám legfontosabb kulturális centruma lett. (A manicheizmus a perzsa Manichaios által alapított iráni, buddhista és keresztény elemekből vegyített, szinkretista, aszketikus vallás. Hatása Rómáig is elért, Kínában pedig még a XIV. században is akadtak követői. A kínaiak vereségével végződött, 751-ben lezajlott talaszi csata után Bukharában gyorsan kiszorította az iszlám.) A perzsa Szamanida dinasztia idején Bukhara a korabeli világ egyik legnépesebb metropolisza volt. Megőrzött építészeti öröksége ritka kombinációja a különböző korszakokból származó műemlékeknek, amelyek az építészet huszonöt évszázados fejlődését mutatják be. Az is egyedülálló, hogy nem csak a középületek, hanem egy nagy kiterjedésű, zezugos, szűk utcácskákból, sikátorokból álló lakóövezet is megmaradt a történelmi városmag körül. Négyszáznál több monumentális köz- és lakóépítészeti műemlékével Bukhara Közép-Ázsia legnagyobb szabadtéri múzeuma. 1993-ban az UNESCO Bukhara teljes történelmi városrészét felvette az emberiség világörökségi listájára.

A város szívében frissítő, zöld oázis a Lyabi Khauz épületegyüttese, amely egy hatalmas, több száz éves eperfákkal körülvett medence körül helyezkedik el. Egykor hasonló épített tavacska nyújtott felüdülést a nyári hőségben Bukhara-szerte, amíg a szovjet hatalom nagy részüket be nem temette. A város ma is híres a bazarjairól. A nyüzsgő városközpontban, az ősi, boltíves kereskedőhá-

Vásár Bukharában

zakban, a volt karavánszerájok udvarán és helyiségeiben, a tereken és utcákon kézművesek és kereskedők árulják portékáikat: a színes kerámiákat, kézzel készített szőnyeget, aranyhímzéssel díszített ünnepi ruhákat és textilneműt, ékszereket, a mívés, mindig éles késeket, a helyi szövetből készített viseletdarabokat és sok egyéb jellegzetes keleti árut.

Felismerve, hogy a helyi évszázados kézműves hagyományok milyen óriási kulturális értékkel bírnak, a különböző szakágak mesterei 1997-ben megalakították az üzbég népművészek Hunarmand nevű országos egyesületét. Ez a szervezet ma az egyik fő rendezője és szakmai felelőse a bukharai hagyományos Selyem- és Fűszerfesztiválnak is. Vendéglátónk az a Raisza Garejeva volt, aki a helyi turisztikai vállalkozókat is képviselve, széles körű nemzetközi kapcsolatait mozgósítva, 2000-ben az első fesztivál ötletgazdája és szervezője volt Matluba Bazarovval, aki a város kézműves mestereit fogta össze, a divatbemutatókat szervező Irina Saripovával, s a munkájukat szakértőként segítő, az Egyesült Államokból származó Karin Kautermannal együtt.

*

A SELYEM- ÉS FÜSZERFESZTIVÁL

A fesztivál célja kezdettől fogva a hagyományos üzbég iparművészet népszerűsítése, a különböző országok mestereivel való tapasztalatcsere, a külföldi turisták vonzása és a piacteremtés volt. Raisza Ga-

Bukharai panoráma

Szőnyegszövő műhely

Kések és madarcsoőrű ollók

rejeva elmondása szerint a fesztivál nevében a „selyem” szó nemcsak a selyemszövetre, hanem a Selyemút minden kézműves termékére, illetve az üzbég kézművesek tudására és alkotásaira is utal. A „fűszer” kifejezés az üzbég nép gazdag nemzeti konyháját jelenti, ami elképzelhetetlen zamatos aromák és fűszerek nélkül.

A Selyem- és Fűszerfesztivál mára háromnapos óriásrendezvény-nyé nőtte ki magát, amelyen Üzbegisztán és a szomszédos országok – Türkmenisztán, Kirgizisztán, Kazahsztán – kézműves alkotói, zenészei, táncosai és textiltervezői, divattervezői vesznek részt – egyre nagyobb számban. Egyik fő célja a gazdag üzbég szellemi kulturális örökség sajátosságainak és magas művészi szintjének megőrzésével a hagyományos kézműves mesterségek (mint az aranyhímzés, kézi szövés, fafaragás, szőnyegszövés, fémművesség) megismertetése és támogatása.

A fesztivál három napja alatt számos kézműves szakág nyitott műhelyekkel várja a látogatókat, akik betekinhetnek a még ma is nemzedékről nemzedékre szálló ősi mesterségek – mint a selyem-szőnyeg-csomózás, kézi szövés, ékszer- és késkészítés, aranyhímzés – műhelytitkaiba. Az ország minden régiójából érkező folklorgyűttesek színpadon és a vásári forgatagban, spontán módon is előadják jellegzetes táncaikat, dalaikat, dramatikus játékaikat. Megízlelhetők az üzbég finomságok, mint a lepénykenyér, a piláf, vagy a különböző édességek.

A fesztivál főszereplője a jellegzetes közép-ázsiai technikával készült ún. ikat textília, amellyel ilyenkor szinte beborítják az egész várost, s amelynek számtalan változatát lehet megvásárolni az ide sereglett több száz árustól.

Évről évre jelentős esemény a divatbemutató, amelyen látványos „show” keretében Üzbegisztán és más országok tervezőinek hagyom-

mány ihlette kreációit mutatják be. Az „Ezeregyéjszaka meséinek” hangulatát idézi a hosszú utcákat, nagy tereket betöltő kelmevásár és fűszerpiac, valamint a hagyományos nyitó felvonulás tevékkel, lovakkal, óriásbábokkal. Mindez együtt a fesztivál vendégeit több ezer évvel ezelőttre repíti vissza, így elképzelhetik, milyen lehetett a régi Bukhara.

A fesztiválnak is része van abban, hogy Bukharában kézművesiskolák jöttek létre, amelyekben a mesterek megosztják tapasztalataikat a fiatalabb generációkkal. Fatullo Kendzhajev vezetésével például évek óta sikeresen működik a szőnyegszövő- és hímzésiskola, ahová az ország minden régiójából érkeznek tanulni. Ez a műhely tulajdonképpen családi vállalkozásként indult, ahol Kendzhajev gyermekei tanulták őseik mesterségét olyan eredményesen, hogy például Zarina lánya állami kitüntetést kapott a bukhari suzani hímzés hagyományos stílusának újjáélesztéséért.

Hasonló kézműves iskolák jöttek létre mindenféle művészeti ágban, országszerte több mint egy tucat. Gijduvanban például az Üzbég Művészeti Akadémia tagja, Aliser Narzullajev és testvére, Abdullo indítottak egy keramikus iskolát.

Mint textilmérnököt, illetve az etnodivat iránt érdeklődő kutatót, engem természetesen leginkább a textilek, a jellegzetes ikatkelmék érdekeltek, és az, hogy a mindennapokban jelenleg is általánosan viselt, sematizált „népviselet”-en túl a mai divattervezők mit tudnak kezdeni ezzel a különleges alapanyaggal.

*

SZŐNYEGEK

A szőnyegkészítés művészete mélyen gyökerezik Üzbegisztán történelmében, a szőnyegek az ókor óta bizonyítottan jelen voltak az üzbég otthonokban. Az alapvetően kétféle technikával készülő buha-

Fesztiválmontázs

rai szőnyegek különleges tervezésükről és sokszínű mintáikról váltak világszerte híressé már évszázadokkal ezelőtt. A XIII. században például Marco Polo, Bukharában járva a következőket írta: „Tudjátok meg, itt készítik a legfinomabb és legszebb szőnyegetek a világon!”. A XV. századi kasztíliai nagykövet, Rui Gonzalez de Clavijo részletesen leírta az uralkodói udvarban látott, szuzani hímzéssel készült bukhari szőnyeget. Ez a – Tadzsiszisztánban és Iránban is ismert – hímzésfajta pamutszövet vagy selyem alapra kerül selyem- vagy pamutfonallal, különböző öltésfajtákkal. A férjhez menő lányok hozományának elmaradhatatlan részét képezték a színes, esetenként arannyal hímzett szőnyegek, amelyek a boldog családi élet kezdetét jelképezték, amulettszerű szimbolikus motívumaik pedig a gonosz erőtől védték a családot: népszerűek voltak a nap, hold, virágok, szőlő, gyümölcsök, halak és madarak. A kompozíció általában egy széles szegéllyel keretezett központi mezőből áll, amelyben szimmetrikusan helyezik el a motívumokat. A színek természetes árnyalatok: a vöröset például a gránátalma, a sárgát a hagyma, a barnát pedig a dióhéj adja.

A szőnyegkészítés másik technikája a szövés-csomózás. Itt többnyire pamut felvetőszálakba szövik és csomózzák a nemes alapanyagú – selyem vagy fiatal teve nyakáról származó gyapjú, esetleg finom pamut – színes fonalakat, közben kialakítva a jellegzetes állati, törzsi és virágmotívumokból felépített geometrikus mintákat, mindezt rendkívül aprólékos munkával. A fesztiválon sikerült személyesen is bepillantunk a szőnyegszövés, jobban mondva inkább csomózás folyamatába. Ámulattal figyeltük, milyen boszorkányos ügyességgel hurkolnak, csomóznak az asszonyok a kis, horgolótűszerű eszközzel, és hogyan váltogatják a színes fonalakat a megadott mintának megfelelően. Egy négyzetcentiméternyi felületen akár száz csomó is lehet, így egész napos munkával is legalább három hónapig tart egy kis szőnyeg elkészítése.

A szovjet korszakban a szőnyegszövés minősége romlott a szocialista, teljesítményközpontú termelési viszonyok között. A függetlenné vált Üzbegisztánban az utóbbi évtizedekben sikerült újra feléleszteni az évszázados hagyományokat, így a bukhari szőnyeg is visszanyerte régi fényét. A város bármelyik üzletében valóságos mestermunkák tárházát találjuk: a szőnyegek felülete szinte fénylik az egyenlő szálhosszúság és a fonál minőségéből adódóan, a színek telítettek és élénkek, ha pedig megfordítjuk bármelyik darabot, meggyőződhetünk róla, milyen hibátlanul szőtték a részletgazdag mintákat.

*

ÜZBÉG (ETNO)DIVAT

Először is kezdjük azzal, hogy Szamarkandban, de Bukharában még inkább, a lányok és nők nagy többsége még mindig „viseletben” jár az óvodásoktól a nyugdíjasokig. Miért írtam idézőjelben ezt? Nos, ha bemegyünk a múzeumokba, láthatjuk, hogy a különböző régióknak mindenhol megvolt a sok kézimunkával készült saját népviselettípusa. Ma már azonban mindenki ugyanazt a leegyszerűsített szabásvonalú tunika-nadrág együttest hordja, amelyhez hűvösebb időben egy szintén egyszerű szabású bélelt köpeny-kabát-szerű ruhadarabot vesz fel. Hogy mégsem tűnik egyáltalán szürkének, egyhangúnak ez az öltözet, az a ruhák alapanyagának, az ikatnak köszönhető, amelyből még véletlenül sem látni két egyformát.

Az ókori Kelet-Ázsia területéhez köthető ikat technika Kínából származik, ahol már Krisztus előtt két évezreddel ismerték. Felsőruházatok alapanyagaként, a selyemkereskedelem révén érkezett Iránon át Közép-Ázsia területére, először Bukharába, majd innen terjedt el az egész térségben. Az eredeti ikat technika rendkívül munkaigényes és nagy szaktudást követel meg a használatjától. Lényege, hogy a mintát a szövéshez használt fonalak előzetes megfestésével hozzák létre, vagy épp ellenkezőleg, a kékfestéshez hasonlóan, fes-

Gucci ikat-modell, 2010

téktaszító védőréteggel vonják be. Ennek legbonyolultabb formája a kettős ikat, ahol mind a láncfonalak, mind a vetülékszálak festettek. A végleges minta minden esetben a szövés folyamán bontakozik ki, a végeredmény pedig lehet határozott vagy elmosódó körvonalú minta. Üzbegisztánban inkább ez utóbbit kedvelik. A kapott szövet felülete attól függően, hogy milyen szövésmintát használnak, lehet rácsos vagy fényes (atlasz vagy sávolykötés). Az ikat textilíákat a történelem folyamán mindig csak a legmagasabb társadalmi rétegek tudták megfizetni, ugyanis áruk – különösen a selyemből készületek – meglehetősen borsos volt. A múzeumokban fantasztikusan szép ikatból készült ruhadarabokat őriznek, amelyek mindegyike valódi mestermunka. A textilipar fejlődésével, a XX. század második felére megoldották az ikat nagyüzemi gyártását, amely lehetővé tette, hogy bárki hozzájuthasson. Így alakulhatott ki a mai, általános ikat-viselet. Azonban az igényesebb textilíákat ma is kézimunkával állítják elő és aranyárban mérik.

Az ikat változatos és sokszínű mintavilága a divattervezőket is megihlette nem csak Üzbegisztánban, hanem a nemzetközi divatvilágban is. 2010-ben például az olasz Gucci divatház az ikatra és a batikra alapozva alkotta meg tavaszi-nyári kollekcióját.

A bukhari Selyem- és Fűszerfesztiválon idén a legnevesebb üzbég divattervezők mellett a fiatalok, illetve más országok tervezői is bemutatják modelljeiket. Érdekes volt látni, hogy mennyiféleképpen tudják ezt az alapanyagot felhasználni a bazárban mindenütt kapható sematikus tucatdaraboktól kezdve a kreatív varrónők ötletes ruháin keresztül a kifutók haute couture stílusáig. Eddigi külföldi tapasztalataim alapján úgy tűnik, hogy a legtöbb országban, így Üzbegisztánban is, van olyan tehetséges divattervező, aki ízléssel és alázattal, de egyúttal bátor kreativitással képes a mai divatba beemelni saját hagyományos népművészetének elemeit. Itt kell megemlítenem a taskenti Lali Fazilovát, aki 2007-ben alapította a LALI márkát, mely azokat a mai városi nőket kívánja kiszolgálni, „akik tiszteletben tartják a hagyományokat, kedvelik a kényelmet és a kiváló minőséget” – olvasható a divatház honlapján, érdemes belenézni. (<https://www.lalifashion.com>) Fazilova sokszínű kollekcióit többretegű kompozíciók, komplex és finom színkombinációk, kézzel készített hímzések és rátétdíszek felhasználásával készült, igényes és egyedi modellek jellemzik, amelyek nagy részét valószínűleg az európai nők is szívesen viselnék. *(Juhász Katalin)*

Ételek, hagyományok Üzbegisztánból – Első fogás

A hogyan az útbeszámolómban ígértem, legalább egy „előételnyi” ízelítőt már ezúttal is szeretnék adni az üzbég konyhából. A bukhari Selyem- és Fűszerfesztivál kiemelkedő – nem is annyira látványos, mint inkább „szagványos” – attrakciója a történelmi város egyik nagyobb terén a hagyományos fűszervásár, ahol a sátrak hosszú sorában árusok tömege kínálgatja a már messziről illatozó sokféle ismerős és ismeretlen fűszert. A kiválasztott fűszereket gyakorlott mozdulatokkal, szemmértékre adagolják a saját kezűleg összecsavart papírstancikba; kérésre különböző ételekhez való keverékeket is összeállítanak. (Én természetesen piláfhoz való fűszerkeveréket kértem, amivel majd a következő alkalommal elkészítem életem első valódi piláft.)

E messze földről érkezett hozzávalók éppúgy izgalmassá teszik az üzbég ételeket, ahogyan az itt megfordult sokféle nép az üzbég kultúráját gazdagította. A mai ételekben is tetten érhető a korai perzsa és török, az üzbég és tadzsik kultúrák keveredése, valamint a XIX. századi orosz hatás is. Ez utóbbi eredménye például a burgonya, paradicsom, káposzta, retek térhódítása. A régiók között is megfigyelhetők különbségek: míg északon a tézsaételek, addig délen a zöldségfélék és a rizs kedveltebbek.

A hústeleket szinte mindig hagymával főzik, de jóval nagyobb hagyma-hús aránnyal, mint az Európában megszokott. (Erről azért eszembe jut, hogy apám szerint a birkapörköltet a hússal egyenlő mennyiségű hagymával kell készíteni). A legelterjedtebb húsféle a bárány, de a marhahúst és a lóhúst is széles körben fogyasztják, viszont sertéshúst – mohamedánok lévén – egyáltalán nem esznek. A főzéshez sok olajat használnak, jellemzően a gyapottermesztés bőségesen rendelkezésre álló melléktermékét, a gyapotmagolajat, melyet használat előtt fel kell olvasztani. A csípős fűszerek kevésbé tipikusak, viszont kedvelik a köményt, a római köményt, a borbolyát, a koriandert, a fekete szezámmagot, a kaprot és a bazsalikomot. Salátákhoz és más ételekhez is összetevőként használják az olyan speciális tejtermékeket mint a katik (író) vagy a suzma (orda). Jellemző üzbég ételek a tartalmas, zsíros levesek (shurpa), amelyeket előszeretettel gazdagítanak belefőzött mungóbabbal, cirokkal, rizzsel, kukoricával. Álljunk is meg itt és zárjuk ezt az ismerkedést egy nagyszerű húsleves recepttel!

*

Kainatma shurpa (bárányleves zöldséggel)

Ez a leves rendkívül népszerű Üzbegisztánban az elkészítés egyszerűsége miatt. Egyes régiókban nem csak a köznapi étkezéseket, de a lakodalmat is shurpával kezdik. Az üzbég lakodalom egyébként két-három

napon át, kora reggeltől késő estig tart. A rengeteg féle felszolgált étel közül feltétlenül első a sorban a shurpa, míg a piláf épp ellenkezőleg – mindig záró fogásként tálalják – az ünnepelés végét jelenti. A shurpa nemcsak egy nagyon ízletes leves, hanem gyógyhatást is tulajdonítanak neki, mert a legyengült szervezetet erősíti, illetve enyhíti a megfázás és más betegségek tüneteit. Az alábbi recept Khakim Ganiyevtől származik.

Öt-hat adag leveshez vegyünk 60-70 dkg csontos báránybordát és lapockát vegyesen, vágjuk nagyobb (6-7 cm-es) darabokra és egy fazékban feltesszük hideg vízzel főni. Tíz perccel azután, hogy felforrt, hozzáadunk egy csipet sót a leveshez, hogy a hab hamarabb kiváljon. A habot leszedjük, lassú tűzön főzzük a húst tovább, majd 30-40 perc múlva beletesszük a zöldségeket: 30 dkg félbevágott és 3-4 mm vastagra szeletelt vöröshagymát, egy-másfél cm-es karikákra vágott sárgarépát, 20 dkg 3-4 cm-es kockákra vágott tarlórépát (ha nincs, kipróbálhatjuk vajrettekkel, vagy zsengébb fekete rettekkel), 2 cm-es karikákra szeletelt zöldpaprikát, valamint egy paradicsomot egészben. Ha zsírosabban szeretjük, ilyenkor tehetünk bele 3-4 dkg nagyon apróra (fél cm-es kockákra) vágott birkafaggyút is, amely a főzés végére teljesen szétolvad és gazdagabb ízt ad a levesünknek. Amikor a hús már elválik a csonttól, hozzáadunk köményt, borsot, koriandert, bazsalikomot ízlés szerint, valamint 20-30 dkg egész vagy fél-, negyedbe vágott burgonyát. Ízlés szerint sózzuk, és főzzük addig, amíg a burgonya megpuhul.

*

További fortélyok

„Ez a leves tápláló, gazdag és rendkívül egészséges étel, ezért különös figyelmet kell fordítanunk a főzésre” – írja Ganiyev. A zöldséges leveseket sohasem szabad teljesen lefedni főzés közben, mert úgy elvész a zöldségek íze és a leves is zavaros lesz. Fontos, hogy óvatosan távolítsuk el a habot, és a levest csendesen főzzük, mert csak így lesz tiszta a leve. Az üzbégek tavasszal a szőlő fiatal hajtását, nyáron zöld almát, ősszel tarlórépát főznek a shurpába. Felejthetetlenül kellemes ízű, könnyű és illatos levest kapunk, ha burgonya helyett felkockázott birsalmát főzünk a shurpába (ez szintén nagyon kedvelik az üzbégek).

*

Tálalás

A levestől kiszedjük a húst és a burgonyát, külön edényben tesszük az asztalra, majd ki-ki vesz magának belőle. A húslevest a többi zöldséggel mélytányérokba szedjük és bőségesen megszórjuk finomra vágott zöldségfűszerekkel: korianderrel, kaporral és metélőhagymával. Legjobb ezt a levest frissen sült forró üzbég lepénykenyérrel fogyasztani (erről legközelebb!), de ha az nincs, a friss bagett is megteszi.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 This summer (2018) they shot a **documentary film in the Transylvanian village of Szék/Sic** in Romania's Cluj County. The idea of this project was to find people – traditional dancer informants – that choreographer **Novák Ferenc** “Tata” had begun filming in 1958, and that later (1968) Korniss Péter began photographing. Novák and Korniss’ early trips to Szék provided the inspiration for the dance house movement that began in Budapest in 1972. The documentary film is directed by Novák’s son, Novák Péter, and sponsored by the Fölszállott a Páva Foundation. Report by P. Vas János.

Page 4 The story of events leading to **formation of the Téka Ensemble** as told by founding member of the band – viola/bagpipe player, Lányi György. There was a workshop held in June 1976 in Abaújszántó, Hungary for musicians interested in playing music for dance houses. It was led by members of the Muzsikás and Sebő ensembles. Violinist Porteleki László gathered together Lányi György and Havasréti Pál (neither of whom were particularly musicians yet...) and went to the workshop. Excerpt from the book by Lányi György.

Page 8 Szávai József recalls early trips to **Gyimes** (on the eastern edge of Transylvania), visiting **traditional musicians Halmágyi Mihály and Zerkula János**, and run-ins with the Securitate – the Romanian secret police – presumably before the political changes of 1989.

Page 9 **Kalotaszentkirály** – A short summary of the folk music and dance camps that have been held in this village in **Transylvania’s Kalotaszeg region** since 1991. The organizers of this summer camp along with the mayor and director of the school in the village, have established a line of trees there in memory of traditional musicians and dancers that have passed away over the years. As Day of the Dead and All Saints Day approach, it’s a good time to remember these traditional artists. By Henics Tamás.

Page 10 **WOMEX (world music expo)** 2018 was held October 24–28 in Las Palmas, Canary Islands. Singer Szirtes Edina Mókus represented Hungary at the expo. The **Kronos Quartet received WOMEX’s Artist Award** this year. Kronos Quartet is a San Francisco based classical group that was formed in 1973, they have been cooperating with musicians from other cultures that play their own traditional music since 1989. The fact that a classical group has received this world music award has sparked controversy. By Weyer Balázs.

Page 12 A write-up of a 2017 event called “Parasztok Atmoszférában” (**In the Peasants’ Atmosphere**) performed during the **2017 OFF-Biennále** in Budapest. This was an international contemporary arts festival and an independent civil initiative functioning as a network of cooperation between artists, creative groups, curators, galleries and art collectors. This is an interview with the creator of the “In the Peasants’ Atmosphere” project which explored ideas of authenticity and Hungarian peasant music culture [as practiced today in Budapest by 2nd generation urban dance house musicians] from a critical contemporary point of view. “I think the work of these performers that strive for authenticity is extremely important, they are like mediums channeling a social class that has all but disappeared ...” Participants of the event were: Bertók Márton (synthesizer), Éri Katalin (double bass, hit cello), Maruzsenszki Andor (violin), Keresztesi Botond (stage design), Kiss-Balbinat Ádám (violin, voice), Neményi Lilla (voice), Porteleki Áron (viola, electric guitar, percussion), Szurcsik Erika (voice), Kele Ildikó (costume), Trapp Dominika (concept, director). Appeared on: ritmusehang.blog 2017 Dec. 4.

Page 16 Interview with **folk singer Szvorák Katalin**. Born in 1958 in Losonc/Lučenec in south-central Slovakia, she grew up in the nearby village of Pinc/Pinciná. As a talented Hungarian singer she moved to Hungary to take a position as singer with the Honvéd Ensemble in the early 1980s. Today she lives with her family in the Pilis region outside of Budapest, loves being a grandmother and maintains a busy performing schedule. She has made 38 recordings to date. Amongst many awards, she received Hungary’s Kossuth Award in 2013. She discusses the irony and difficulties of being a Hungarian – as a minority – in Czechoslovakia, then after moving to the ‘mother country’ – being labelled by the Hungarians as the “Czech chick”. “They were obliged to accept me in the mother country [Hungary], but I was only tolerated in quarantine”. She firmly believes in the healing power of singing. By Grozdits Károly.

Page 29 **Hungarian Diaspora History: Tündérvárosi Magyar Néptánc Társaság – Montevideo, Uruguay**. A report compiled from review of records of Hungarian associations in Uruguay (from 1924 on) the Uruguayan Hungarian Home between 1936 and 1984. Youth groups within the Hungarian Home became more active in the 1960s and 1970s – there was dancing and performances of a dance group. The first teacher invited from Hungary to teach Hungarian dance in Uruguay

was Falvy Károly in 1980. Report by Lévainé Kovács Marian – in cooperation with the Uruguayan Hungarian Home.

Page 42 New publication: “*Dúdolj verset!*” [Remembering Kobzos Kiss Tamás]. Edited by Csörsz Rumen István, Szerényi Béla. Hangszerművés Céh, Budapest, 2018. ISBN 978-615-00-2098-3. This is a **tribute to the life work of Kobzos Kiss Tamás (1950–2015)** a Hungarian singer, musician and music teacher in the folk and old music genres. Includes interviews, conversations, his writings, his music and a DVD. Review by Fittler Katalin – first appeared in Parlando 2018/5.

Page 45 **Uzbekistan 2018 – Silk and Spice Festival**. Three ethnographers represented Hungary at the international conference held in conjunction with the Silk and Spice Festival in **Bukhara, Uzbekistan** in 2018. We are introduced to this central Asian country and some of its traditional handicrafts. Summaries are provided of the Silk and Spice Festival, traditional ikat textiles, rug weaving and uses of traditional textiles and costume in contemporary Uzbek fashion. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAG^{az}in

2018/5, XXV. évfolyam, 5. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János
Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István
Munkatársak:
Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János
Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@tanchaz.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Hátsó borító: „Élet rajz” (Kóka Rozália: A történelem országútján – I. rész)

Belső borító: „Édesanyám nagyszüleivel, szüleivel és testvéreivel” (Szvorák Katalin archívumából)

1/

Élet rajz

Dárdai János

Születet 1898. Ápril 18 olikón

Hadikfalván

Iskolai végzetésem 4 elemi és
kető ismétlő mikor eszt elvégeztem
Ferenc Ámbros tanító ur és Dárdai-
András fő tanító ur kérték a
szüleimet hogy engedjen tovább
tanulni de édes anyám azt mondta
hogy aligvőreja hogy felnőjek hogy
tűzok rajta segíteni mert már
nagyon megunta a lönyököl. a
mesei munkát mert a lönyök
nem értenek egy a munkához mind
egy fia gyermek igyháten maradtam
a mesei munkáimál tizenhat
éveskoromig 1914 Augusztus
elsőjén bitárt az első világháború

20185

FOLKMAGAZIN²⁵
25 nka
Nemzeti Kulturális Alap